O viziune relațională pentru Europa:

REVITALIZAREA DEMOCRAȚIEI CREȘTINE ÎN ZILELE NOASTRE

Matthew N. Williams

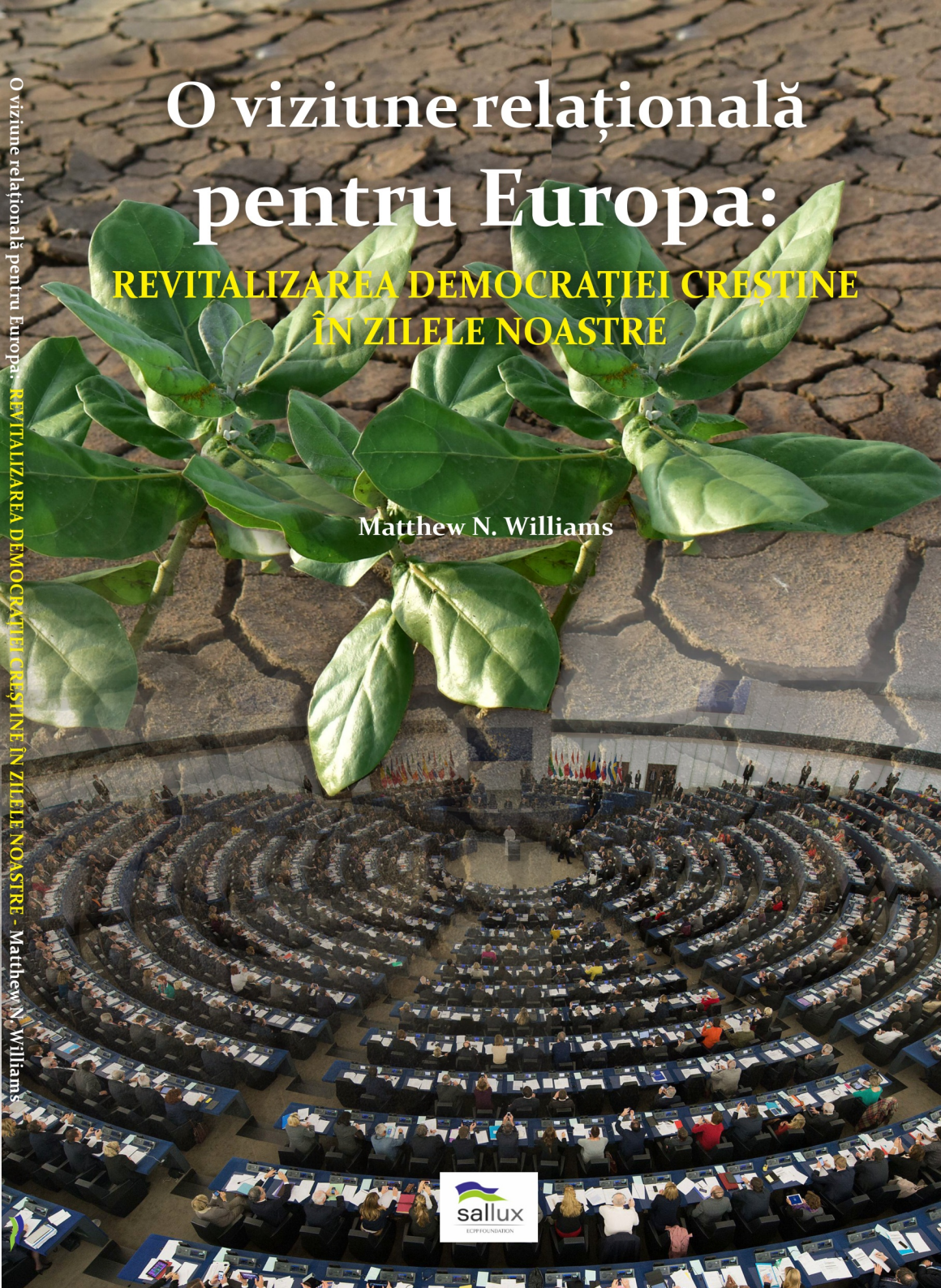

sallux
ECPP FOUNDATION

O viziune relațională pentru Europa: REVITALIZAREA DEMOCRAȚIEI CREȘTINE ÎN ZILELE NOASTRE - Matthew N. Williams

O VIZIUNE RELAȚIONALĂ PENTRU EUROPA:

revitalizarea democrației creștine în zilele noastre

Matthew N. Williams

sallux
ECPP FOUNDATION

COLOPHON

O viziune relațională pentru Europa:
Revitalizarea democrației creștine de astăzi

Matthew N. Williams

© 2022 Sallux Publishing. Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei publicații nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem de recuperare sau transmisă, sub nicio formă sau prin niciun mijloc, electronic, mecanic, prin fotocopiere, înregistrare sau altfel, fără acordul prealabil al editorului.

Designul și punerea în pagină a copertei: Reproserve
Imagini de copertă: X

Cu excepția cazului în care se specifică altfel, scripturile sunt preluate din Sfânta Biblie, Noua versiune internațională® (anglicizată), NIV®. Copyright © 1979, 1984, 2011 Biblica, Inc. Folosită cu permisiunea Hodder & Stoughton Limited, o divizie a Hachette UK. Toate drepturile rezervate în întreaga lume. "New International Version" și "NIV" sunt mărci înregistrate ale Biblica, Inc. Folosite cu permisiune.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
WILLIAMS, MATTHEW N.
O viziune relaţională pentru Europa : revitalizarea democraţiei creştine în zilele noastre / Matthew N. Williams. - Timişoara : Noua Speranţă, 2025
ISBN 978-606-8829-95-1

2

Disclaimer

Începând din 2011, activitățile Sallux au fost sprijinite financiar de Parlamentul European. Responsabilitatea pentru orice comunicare sau publicație a Sallux, în orice formă și pe orice suport, revine Sallux. Parlamentul European nu este responsabil pentru nicio utilizare care ar putea fi făcută informațiilor conținute în acestea.

Despre Jubilee Centre & Sallux

Jubilee Centre
59 St Andrew's Street
Cambridge CB2 3BZ
info@jubilee-centre.org
www.jubilee-centre.org

Jubilee Centre oferă o perspectivă biblică asupra problemelor sociale, economice și politice și echipează creștinii pentru a fi sare și lumină în spațiul public.

Credem că Biblia descrie o viziune coerentă asupra societății, care are o relevanță durabilă pentru Marea Britanie și pentru lume în secolul XXI. În centrul acestei viziuni sociale se află preocuparea pentru relații corecte. Încercăm să studiem, să diseminăm și să aplicăm această viziune pentru a oferi un răspuns pozitiv la provocările cu care se confruntă indivizii, comunitățile și factorii de decizie.

Sallux | Fundația ECPP
Bergstraat 33
3811 NG Amersfoort
Țările de Jos
info@sallux.eu
www.sallux.eu

Sallux este fundația politică a European Christian Political Party (ECPP). Sallux înseamnă „Sare și lumină” și dorim să declanșăm o dezbatere „sărată” acolo unde este necesar și să aducem lumină asupra problemelor cu care ne confruntăm. Prezentăm soluții prin organizarea de evenimente și distribuirea de publicații relevante și nu ne vom mulțumi să acceptăm, din comoditate, starea de fapt a lucrurilor.

Centrul Areopagus
Calea Martirilor nr. 104
Timișoara, România
office@areopagus.ro
www.areopagus.ro

Centrul de Educație Creștină și Cultură Contemporană "Areopagus" este o organizație neguvernamentală ce are misiunea de a facilita legătura dintre credința creștină și cultura contemporană, de a articula alternative creștine în societate și de a contribui la dezvoltarea societății civile și a unui mediu democratic, prin promovarea dialogului interconfesional, programe și activități de educație, cercetare, publicare, reflecție și implicare socială.

Despre autor

Dr. Matt Williams este un teolog care a lucrat în Malawi, Irlanda de Nord și Anglia. Principalul său interes a fost acela de a stabili o abordare biblică a problemei sărăciei atât în teorie, cât și în practică. În prezent, el este șeful Biblical Insight la Jubilee Centre din Cambridge. În afara activității profesionale, este implicat în mai multe proiecte sociale și de mediu, precum și în biserica sa locală. Mai presus de toate, se bucură de viața de familie alături de soția sa și de a-și crește fiul ca ucenic al lui Isus.

CUPRINS

PREFAȚĂ 6

Introducere: argumente în favoarea gândirii relaționale 10

1. Democrația creștină la răscruce de drumuri 10
2. Prezentarea „gândirii relaționale” 14
3. Scopul și structura acestei cărți 19

Partea A: O viziune relațională pentru o societate înfloritoare 20

4. Relații și viață publică 21
5. Baza biblică pentru gândirea relațională 27
6. Bazele teologice ale gândirii relaționale 62
7. Crearea unei punți de legătură: de la lumea biblică la Europa contemporană 69

Partea B: Gândirea relațională în Europa creștină contemporană și dincolo de ea 71

8. Învățătura socială catolică și gândirea relațională 72
9. Mișcarea evanghelică și gândirea relațională 78
10. Ortodoxia și gândirea relațională 81
11. Gândirea reformată și gândirea relațională 84
12. În interiorul și în afara Bisericii 89

Partea C: Principii, politici și procese: ce susținem, ce ne propunem și cum ajungem acolo 91

13. Principii: ceea ce susținem 91
14. Politici: ce ne propunem 96
15. Procese: cum ajungem acolo 101

Concluzii: către o democrație creștină revitalizată 105

Mulțumiri 110

Bibliografie 112

PREFAȚĂ

În timp ce această prefață este scrisă, războiul din Ucraina continuă fără a se întrevedea un sfârșit clar. Atrocitățile comise de armata rusă ne amintesc crunt de alte capitole întunecate ale istoriei europene. Șocul pe care îl simțim este justificat și, în același timp, revelator.

Șocul dezvăluie „presupoziția noastră tăcută" care stă la baza întregului proiect european. Această presupoziție este formulată în articolul 1 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene: „Demnitatea umană este inviolabilă. Ea trebuie să fie respectată și protejată". Șocul nostru arată cât de adânc este înrădăcinat acest principiu în cultura noastră și ne modelează reacțiile aproape instinctive.

Implicit, ni se reamintește acum de ce a apărut proiectul european și ce încearcă acesta să păstreze. În plus, ne confruntăm cu provocarea enormă de a face din nou din demnitatea umană piatra de temelie a tuturor politicilor Uniunii Europene. Combinația actuală de crize ne obligă să ne întoarcem la demnitatea universală a vieții umane. Aceasta include noțiunea de valoare intrinsecă a întregii vieți, deoarece nu putem exista în afara vieții care ne înconjoară.

Ne confruntăm cu schimbările climatice ca urmare a unui consumism neînfrânat, care este alimentat de o economie pe termen scurt, focalizată pe acționari. O economie în care tot mai puțini oameni au tot mai mulți bani și putere și în care un număr tot mai mare de familii se confruntă cu o criză a costului vieții. Ne confruntăm cu o recrudescență a autoritarismului și cu dorința tot mai mare a regimurilor totalitare de a deține puterea absolută asupra unui număr tot mai mare de oameni și de terenuri. Există o presiune tot mai mare asupra libertăților fundamentale și tot mai multe persecuții ale creștinilor și ale altor grupuri religioase și etnice în multe locuri din lume. În plus, în lumea occidentală ne confruntăm cu confuzie în legătură cu libertățile noastre fundamentale și cu o luptă din ce în ce mai aprigă pentru libertatea de exprimare. Atomizarea societății ca o consecință a individualismului

dezechilibrat a sporit această confuzie. Polarizarea este mai mult regulă decât excepție în lumea occidentală.

Acesta este mediul în care se află democrația creștină din Europa. Este un mediu foarte provocator care a devenit complicat datorită secularizării mai multor părți ale Europei. Societatea s-a schimbat aproape de nerecunoscut în comparație cu Europa postbelică. În consecință, partidelor creștin-democrate le este din ce în ce mai greu să exprime cine sunt și ce reprezintă. Unele partide creștin-democrate încearcă să mențină status-quo-ul, dar suferă din cauza unui electorat îmbătrânit. Altele au decis să includă un ton și noțiuni mai seculare și mai liberale de stânga, dar ulterior se luptă să își definească locul distinctiv în peisajul politic. O serie de partide au decis să concureze cu populiștii de dreapta și au adoptat elemente din limbajul și platformele acestora, dar întâmpină dificultăți în a menține diferența dintre ele și partidele populiste de dreapta. Partidele care au decis să mențină o voce creștină distinctă reușesc să își păstreze electoratul de bază, dar se confruntă cu o lume mai seculară și se întreabă cum să construiască punți fără a renunța la identitatea lor creștină.

Această publicație este scrisă cu convingerea că democrația creștină își poate menține relevanța numai dacă este ferm înrădăcinată în credința creștină. Fără aceste rădăcini, partidelor creștin-democrate le va fi foarte greu să ocupe un loc recunoscut și clar în spectrul politic european. În același timp, această publicație recunoaște provocarea pe care o reprezintă secularizarea. Acesta este motivul pentru care ea se bazează pe o înțelegere relațională explicită a ființei umane și a demnității umane. Acest lucru permite creștin-democrației să comunice cu întreaga societate și să abordeze provocările descrise mai sus dintr-o perspectivă coerentă. Prin urmare, această publicație propune gândirea relațională ca fundament pentru creștin-democrație.

În plus, această publicație internalizează în mod deliberat realitatea ecumenică a Europei, deoarece leagă învățătura socială catolică, gândirea ortodoxă, filosofia reformatoare și angajamentul

evanghelic de gândirea relațională ca bază ecumenică comună pentru democrația creștină din Europa.

Această abordare ecumenică este cu atât mai necesară cu cât creștinismul în Europa devine mai globalizat, deoarece mulți creștini din Europa au acum rădăcini dincolo de continentul nostru[1] . Avem nevoie de o înțelegere și o aplicare cu adevărat ecumenică a creștin-democrației, deoarece creștinismul este o realitate globală. Mulți creștini din afara Europei au nevoie de o înțelegere reînnoită și ecumenică a creștin-democrației, care este ferm înrădăcinată în credința creștină și comunicabilă într-o societate secularã. Aceasta este ceea ce are de oferit această publicație.

În multe privințe, această publicație este o încununare a activității Sallux din ultimii ani. Ea reunește ceea ce a fost exprimat în cadrul mai multor evenimente și în diverse publicații. În această privință, este o piatră de hotar pentru organizația noastră. Îi mulțumim lui Matt Williams și tuturor celor de la Jubilee Centre pentru eforturile lor mari de a scrie această publicație. Mulțumim membrilor și partenerilor Sallux care și-au investit timpul pentru a contribui la acest proces care a permis obținerea acestui rezultat.

În lumina provocărilor cu care ne confruntăm, avem nevoie de o renaștere a demnității umane în guvern și în spațiul public. Aceasta trebuie să fie înrădăcinată într-o înțelegere fermă a faptului că demnitatea umană este universală și relațională. Numai democrația creștină este capabilă să exprime pe deplin acest lucru, deoarece este înrădăcinată în sursa creștină care a dat naștere acestei înțelegeri a ființei umane. Toate celelalte curente politice reprezintă în ultimă instanță un interes parțial, care este doar un aspect al demnității umane. Doar creștin-democrația are forța interioară și convingerea

[1] A se vedea și publicația Sallux: *"In the image of God, The Worldwide Church and its Political Mission"* de Madelon Grant (2020)

care pot transcende aceste interese parțiale și pot transforma societățile noastre.

Sperăm că toți politicienii, partidele și mișcările din tradiția creștin-democrată vor găsi inspirație în această publicație pentru a contribui la această transformare.

Johannes de Jong
Director Sallux

Introducere: argumente în favoarea gândirii relaționale

1. Democrația creștină la răscruce de drumuri

Unde se află astăzi democrația creștină? La prima vedere, poziția sa în Europa pare promițătoare. Atât Uniunea Europeană (UE), cât și cel mai mare partid european, Partidul Popular European (PPE), au rădăcini creștin-democrate. În cadrul celei mai mari națiuni europene, Germania, DCU/CSU creștin-democrat a fost la un singur punct procentual de a obține un număr mai mare de voturi decât orice alt partid în alegerile din 2021.[2] Dar există o altă poveste. Liberalismul care unește coaliția care a format guvernul german pare din ce în ce mai puternic în comparație cu elementele „creștine" din națiune. În plus, PPE și-a diluat identitatea de partid creștin-democrat, iar organismul internațional din care face parte a șters „creștin-democrația" din denumirea sa.[3] Înseamnă aceasta sfârșitul rolului influent al democrației creștine (DC) în Europa? Nu chiar. Ceea ce susține politologul Carlo Invernizzi Accetti este adevărat:

„Indiferent de ideologiile care vor marca peisajul politic al Europei în următoarele decenii, acestea vor trebui, cel mai probabil, să

[2] La alegerile din 2021, Christlich Demokratische Union Deutschlands (DCU) și Christlich-Soziale Union in Bayern (CSU) au obținut împreună 24,1 % din voturi, față de 25,7 % pentru Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD).

[3] *Manifestul PPE* din 2021 face referire o singură dată și destul de vag la „valorile creștin-democrate" (https://www.epp.eu/files/uploads/2019/04/EPP-MANIFESTO-2019.pdf, 6, accesat la 31.3.2022). Grupul Centrist Democrat International a eliminat „creștin-democrat" din titlul său în 1999 (https://www.idc-DCi.com/history/, accesat la 6.4.2022).

locuiască într-o carcasă instituțională creată în primul rând de creștin-democrați, după chipul și asemănarea lor”.[4]

Acest tip de evoluție a conferit nu numai UE, ci și multor regimuri democratice occidentale caracterul unui crab pustnic, care trăiește într-o carapace modelată în mare parte de DC.[5] La fel cum un crab pustnic nu își modelează propria structură externă, la fel și mișcările politice europene sunt obligate să lucreze, pentru moment, în cadrul unor structuri pe care nu le-au creat.

În lumina acestei situații, care este sarcina DC? O tentație ar fi să spunem că DC poate continua să profite de succesul său. Cei care au luptat pentru reforma instituțională ar trebui să fie mulțumiți de impactul structural pe care l-au avut. Politicienii și partidele creștin-democrate ar trebui să continue așa cum sunt, mulțumiți de faptul că munca majoră a fost făcută și nu este necesară nicio schimbare fundamentală. Ei se pot concentra pe formularea de politici, pe creșterea bazei lor de putere și pe competiția electorală. Cu toate acestea, această abordare este total greșită. Argumentul acestei cărți este că DC trebuie revitalizată urgent prin întoarcerea la sursă. Există două motive esențiale pentru aceasta.

În primul rând, trebuie să existe o legătură reală între originea ideilor și dezvoltarea lor pentru ca acestea să își păstreze caracterul original. Fără o legătură vitală cu creștinismul, nimic nu poate împiedica

---

[4] Carlo Invernizzi Accetti, *What is Christian Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 279. Acest citat vine ca o concluzie a unui argument despre UE în special, expus la paginile 248-279. Cartea lui Accetti este cea mai recentă și cuprinzătoare prezentare a DC și este sursa noastră cheie aici. Afirmația centrală a lui Accetti conform căreia DC neagă suveranitatea oricărui organism politic este deosebit de influentă în această carte.

[5] Accetti afirmă că, în prezent, „regimurile democratice occidentale au structura unui crab pustnic, cu o carapace creștin-democrată constituită din instituții stabilite și culturi politice de fond, în interiorul căreia trăiesc crabi liberali sau social-democrați” (Accetti, *Christian Democracy*, 6).

transformarea ideilor născute din DC. În timp, cadrele pe care le considerăm de la sine înțelese vor fi demolate și înlocuite cu structuri potențial ostile valorilor creștine bazate pe iubirea de Dumnezeu și de aproapele.[6] Aceasta este, de fapt, ceea ce se întâmplă deja în Europa. Partidele înființate pe o platformă DC își pierd calitatea distinctivă și sunt asimilate în curentele ideologice predominante. Unele s-au alăturat curentului liberal, îmbrățișând etica sa socială și status-quo-ul economic în numele unei idei sub valoarea creștină a conceptului de „libertate". Alții au aderat la curentul naționalist, evocând creștinismul împreună cu sentimente populiste în sprijinul „interesului național" sau al valorilor culturale tradiționale. În ambele cazuri, curentul politic este dirijat de un sentiment al identității care este în mod inerent conflictual: fie individul autonom, fie națiunea suverană. Și acest lucru ne conduce la al doilea punct.

DC nu numai că se va deconecta de la rădăcinile sale dacă va continua așa cum este, ci, chiar mai rău, se va alia cu forțe care se distrug reciproc. Prin urmare, DC trebuie să se întoarcă la sursa sa pentru a fi o forță unificatoare. Circumstanțele actuale arată că impulsurile liberaliste și naționaliste sfârșesc în polarizare și conflict perpetuu. În Europa, acest conflict se manifestă cel mai clar în ieșirea Regatului Unit din UE și în divizarea tot mai profundă a societății franceze.[7] Liberalismul globalist din care fac parte

[6] O altă opțiune este ca acest cadru care modelează în prezent Europa să fie dărâmat și înlocuit cu un haos instituțional prelungit. Nu ar trebui să fim naivi cu privire la această posibilitate. Problemele actuale din mai multe țări care au trecut prin „primăvara arabă" ne reamintesc foarte clar pericolul pe care îl reprezintă dărâmarea unor regimuri adânc înrădăcinate, fără o bază solidă pentru o alternativă unificată.

[7] Președintele francez Emmanuel Macron, recent reales, candidează pe o listă aparent centristă (*La République En Marche!*), în timp ce rivala sa Marine Le Pen este explicit naționalistă (*Rassemblement National*). Cu toate acestea,

majoritatea elitelor sociale și politice nu poate elimina impulsurile mai conservatoare și naționaliste. Diverse manifestări ale acestor două forțe stau, de asemenea, la baza multor conflicte din afara Europei de astăzi, în special în SUA și între Occident și Rusia.[8] Nu putem asista la suferința poporului ucrainean și să rămânem orbi la prețul acestui conflict.

Dar putem să mergem mai departe și să identificăm un factor comun care unește taberele beligerante. Impulsul de a nega orice asociere „dată" sau „irațională" (alta decât „umanitatea universală") pentru a-și determina viziunea socială este parte a individualismului liberal. Totuși, în realitate, liberalismul are în comun cu naționalismul dorința de a aparține grupurilor în care oamenii se nasc. Politica identitară atât de răspândită în cadrul liberalismului oferă numeroase exemple de identități colective care nu sunt mai „raționale" decât este națiunea. Ceea ce face DC în acest context este să ofere o cale autentică de pace. Ea afirmă dorința umană de identitate colectivă, dar nu face ca o identitate socială să domine asupra celorlalte. În cadrul viziunii fundamental unificate a DC, există o ordine care permite apartenența la diferite niveluri de identități relaționale (de la familie la organizații transnaționale) fără ca acestea să intre în conflict unele cu altele.

Așadar, întrebarea care se pune acum când DC este la răscruce de drumuri este următoarea: cum poate fi o forță a binelui în Europa de astăzi? Cum își poate îndeplini potențialul uriaș de a avea un impact

realitatea este că Macron reprezintă mai degrabă un liberalism globalist decât un centrism cu adevărat conciliant, ceea ce înseamnă că împărțirea 58% - 42% din electorat reprezintă o adevărată diviziune liberal/naționalist în Franța.

[8] John Mearsheimer este un teoretician politic care insistă asupra faptului că liberalismul va eșua întotdeauna în a-și elimina rivalii. A se vedea, de exemplu, prelegerea care rezumă argumentele cărții sale "The Great Delusion" (https://www.youtube.com/watch?v=jrE_RPNogG4, accesat la 26.4.22).

constructiv și pașnic într-o situație care este din ce în ce mai caracterizată de conflict? Ce poate revitaliza DC și ce poate împiedica asimilarea sa în continuare, astfel încât să dispară în cele din urmă?

Răspunsul oferit în această carte este gândirea relațională. Gândirea relațională (GR) se află într-o poziție ideală pentru a juca un rol crucial în revitalizarea DC din patru motive-cheie: în primul rând, ea izvorăște din sursa DC, deoarece este profund *biblică*; în al doilea rând, ea se adresează întregii Biserici și este *ecumenică*; în al treilea rând, ea poate fi exprimată într-un limbaj și în concepte care sunt *universal apreciate*; în al patrulea rând, ea este *practicabilă* într-o varietate de contexte și la un număr de niveluri diferite. Vom trece acum la o prezentare introductivă a GR și vom aborda consecutiv fiecare dintre aceste trei puncte forte.

2. Prezentarea „gândirii relaționale”

„Gândirea relațională” sau „relaționismul” a apărut din activitatea Centrului Jubilee din Cambridge, în cadrul misiunii sale de aplicare a gândirii biblice în viața publică.[9] După cum sugerează și numele, premisa centrală se referă la relații și poate fi enunțată simplu după cum urmează:[10]

---

[9] Acest din urmă termen va fi utilizat în cele ce urmează, în conformitate cu platforma actuală de exprimare a acestor idei, și anume blogul Relationist (https://the-relationist.net/, accesat la 4.4.22).

[10] În ceea ce privește definițiile, Centrul Jubilee a utilizat înțelegerea lui Robert Hinde, conform căreia „relațiile implică o serie de interacțiuni între două persoane care se cunosc reciproc, astfel încât fiecare interacțiune poate fi influențată atât de interacțiunile din trecut, cât și de așteptările privind interacțiunile din viitor" (*Relationships: A Dialectical Perspective* (Hove: Psychology Press, 1997), 48). Aceasta oferă un punct de plecare larg și general pentru relație ca și concept care este dezvoltat prin înțelegerea biblică.

Relațiile sănătoase stau la baza unei societăți sănătoase și ar trebui să fie în centrul activității sociale, economice și politice

Este important de remarcat faptul că relațiile nu sunt doar ceea ce se întâmplă în sfera personală și domestică. Poate că nu pare întotdeauna așa, dar viața socială, economică și politică are o natură relațională fundamentală. Totul - chiar și tranzacțiile pur „de afaceri" - depinde în cele din urmă de interacțiunile dintre oameni sau grupuri de oameni. Prin urmare, accentul pus pe relații creează o punte între sfera privată și cea publică. Va fi explicat pe parcurs cum arată „relațiile sănătoase" la aceste diferite niveluri. Pentru moment, este suficient să spunem că GR oferă un cadru în care pot fi abordate tensiunile dintre identitatea individuală și cea corporativă (și dintre diferitele tipuri de identitate corporativă) prin prisma relațiilor.

Caracterul său *biblic* constituie primul motiv pentru care GR este în poziția ideală pentru a revitaliza DC. O mare parte din această carte va fi dedicată *explicării* acestui fapt, dar, pe scurt, revelația Bibliei despre Dumnezeu și planul lui Dumnezeu pentru omenire plasează relațiile în centrul realității într-un mod care poate fi articulat ca o viziune socio-politică. Înainte de a intra în detalii, trebuie să vedem *de ce* este importantă legătura strânsă pe care GR o face între DC și Biblie. Aceasta se reduce la faptul, pe care toți creștinii îl cred, că interacțiunea cu materialul biblic este o modalitate indispensabilă oamenilor care doresc să interacționeze cu Dumnezeu. Fără menținerea acestei legături, ideile „creștine" precum „libertatea" devin cochilii goale locuite de forțe din ce în ce mai străine de creștinism.[11] Pentru a schimba metafora, incapacitatea de a interacționa direct cu textul Bibliei poate da ideilor creștine

[11] Un exemplu în acest sens este ideea de „libertate". „Freiheit", celebrată popular în Germania ca moștenire a Reformei în timpul sărbătoririi a 500 de ani în 2017, adesea nu semăna deloc cu conceptul paulin adoptat de Martin Luther.

caracterul unor copii făcute după alte copii pe o mașină de fotocopiat. Inevitabil, originalul devine din ce în ce mai slab până când devine imposibil de văzut. Întoarcerea DC la sursa Cuvântului lui Dumnezeu înseamnă a aduce apă dătătoare de viață de la izvorul ei. Aceasta va fi cu adevărat creștină, izvorând din revelația lui Dumnezeu prin Hristos în Cuvântul rostit de Duhul Sfânt.

Al doilea punct forte al GR decurge din primul. Deoarece este ferm înrădăcinată în Biblie, ea poate face apel la toată suflarea creștinismului. În ciuda diviziunilor dintre tradițiile Bisericii, toate împărtășesc aceeași Scriptură. Deși pot exista dezbateri cu privire la includerea canonică, traducere și interpretare, acestea tind să fie la un nivel mai puțin fundamental decât adevărurile biblice de bază pe care se bazează GR. Bineînțeles că acest teren comun nu șterge diferențele. Cu toate acestea, GR oferă o viziune politică comună puternică, în cadrul căreia chestiunile de detaliu pot fi discutate în mod util, fără ca toată lumea să meargă în direcții total divergente. Atunci când discuțiile se axează pe textul Bibliei în sine, mai degrabă decât pe contestarea punctelor de vedere tradiționale, atunci unitatea este deja stabilită în jurul Cuvântului. O astfel de unitate poate aduce multe roade chiar înainte de a se ajunge la un consens cu privire la fiecare problemă.

În al treilea rând, în ciuda faptului că își are sursa în Biblie și a apelului său direct la Biserică, GR comunică valori universal acceptate. Creștinismul este, din păcate, discreditat în mare parte din discursul public european. Cu toate acestea, GR nu pornește de la o dogmă exclusiv creștină, ci de la premisa demnității umane, care este universal acceptată.[12] În timp ce acest principiu a fost întotdeauna

[12] Articolul 1 din *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* prevede următoarele: „Demnitatea umană este inviolabilă. Ea trebuie respectată și protejată” (această versiune în limba engleză se găsește la https://eur-

fundamental pentru DC în general, GR subliniază că trebuie să definim umanitatea și personalitatea ca fiind inerent relaționale. Când cineva întreabă „Ce înseamnă pentru mine să fiu om?", primul răspuns este „Relațiile". Fiecare dintre noi are o identitate relațională unică în calitate de copii, vecini, cetățeni, angajați și așa mai departe. Acest lucru nu exclude caracteristicile personale inerente, însă aceste caracteristici se manifestă doar în interacțiunea la diferite niveluri: domestic, comunitate locală, politic și economic.

Se recunoaște din ce în ce mai mult că oamenii nu sunt înțeleși cel mai bine ca indivizi autonomi raționali. Regretatul Desmond Tutu a explicat că „umanitatea mea este prinsă și inextricabil legată de a voastră, pentru că nu putem fi umani decât împreună".[13] Aceasta nu este o realizare limitată la cercurile teologice. Chiar și economiștii încep să meargă în această direcție, punând la îndoială modelul „consumatorului rațional" care a dominat atât de mult timp.[14] De fapt, Susan Eastman arată cum știința și religia sunt în armonie în această chestiune specială:

---

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN, accesat la 6.4.22). De asemenea, articolul 1 din *Declarația universală a drepturilor omului a* Organizației Națiunilor Unite începe după cum urmează: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi" (https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf, accesat la 6.4.22).

[13] Johannes de Jong, "Life and Ethics", https://sallux.eu/news/life-and-ethics.html (accesat la 4.4.22).

[14] De exemplu, un manual recent include noi secțiuni privind „consumatorul rațional" și „comportamentul consumatorului într-o lume incertă" în cadrul tratării teoriei microeconomice. Autorii recunosc că „deciziile raționale" nu se bazează întotdeauna pe câștigul individual de capital și că factorii subiectivi, inclusiv dorința de a-i ajuta pe alții (în familie, de exemplu), trebuie luați în considerare alături de factorii „raționali" și „individualiști" [John Sloman, Jon Guest și Dean Garratt, *Economics* 10th Ed. (Londra: Pearson, 2018), de exemplu, p. 125].

„În cadrul unui spectru de opinii atât în rândul filosofiei științei, cât și al psihologiei experimentale, există o noțiune larg împărtășită a persoanei ca fiind ireductibil întrupată și încorporată social și ecologic. Acest model al relației cu sine nu pornește deloc de la individ, nici din punct de vedere al stărilor mentale, nici al circuitelor neuronale. Este intersubiectiv până la capăt. Ideea carteziană a individului, independent, de sine stătător, a dispărut de mult. Nu există singuratici pe acest teren de joc; indiferent dacă ne convine sau nu, există întotdeauna și alți jucători implicați”.[15]

Respectarea identității *relaționale* este singura modalitate de a menține tensiunea sănătoasă dintre individualitatea inviolabilă și apartenența la un colectiv mai larg, care este esențială pentru existența noastră. Biblia este cea care ne oferă această perspectivă și, prin urmare, oferă cea mai bună lentilă prin care să înțelegem valoarea universal susținută a demnității umane.

Al patrulea și ultimul motiv pentru care GR este esențială pentru revitalizarea DC este caracterul său *practic*. Deși are o bază intelectuală puternică, nu este o teorie abstractă sau o ideologie rigidă care trebuie să aștepte o transformare totală a ordinii mondiale pentru a putea fi pusă în aplicare. Mai degrabă, este o abordare a vieții care poate - și *trebuie* - să fie pusă în aplicare la fiecare nivel al societății. De fapt, este împotriva ideii că doar cele mai puternice instituții politice sau economice de stat și de piață sunt responsabile pentru modelarea vieții naționale (și internaționale). Acest lucru este deosebit de important în aceste zile post-Covid, când a fost subliniată valoarea inițiativelor comunitare locale la scară mică. În același timp, GR nu se referă doar la împuternicirea societății civile; aceasta poate funcționa în cadrul structurilor economice și politice ale democrației într-un mod care a fost deja demonstrat de unele dintre mișcările creștin-democrate care au avut deja succes în Europa. Aceasta înseamnă și că există deja mecanismele

[15] Susan Eastman, *Paul and the Person* (Grand Rapids, MI: Eermans, 2017), 79.

instituționale necesare pentru punerea în aplicare a unora dintre propunerile politice ale GR.

În concluzie, GR nu depinde numai de schimbările instituționale la scară largă sau de adoptarea de noi politici, deși ar trebui să conducă la astfel de schimbări. În ultima parte a acestei cărți se vor spune mai multe despre partea practică a lucrurilor.

3. Scopul și structura acestei cărți

Scopul acestei cărți este de a explica modul în care gândirea relațională poate revitaliza DC. Ea nu se concentrează în primul rând pe strategii sau tactici, ci pe fundamente ideologice. Acestea sunt stabilite printr-un angajament strâns cu Biblia, care a fost domeniul de expertiză dezvoltat de Centrul Jubilee în general și de autor în special. Politologi și practicieni din întreaga Europă (și nu numai) vor găsi în aceste pagini principii de utilizare a materialului biblic în slujba unei viziuni sociale care să atragă atât Biserica, cât și societatea în general. Cartea este scrisă într-un mod care ia în serios necesitatea de a oferi dovezi pentru afirmațiile sale. Dar, în același timp, anumite detalii tehnice sunt păstrate pentru notele de subsol. Aceasta înseamnă că întregul text este accesibil oricărui cititor interesat și nu necesită cunoștințe de specialitate.

Această carte cuprinde două părți principale care tratează bazele fundamentale ale GR și, respectiv, situația acesteia în Europa contemporană.

Partea 1 prezintă viziunea relațională pentru o societate înfloritoare pe care ne-o oferă GR. Acest lucru se realizează prin prezentarea generală a GR (4), înainte de a explora baza sa biblică cu referire la Vechiul și Noul Testament (5). În continuare, sunt prezentați câțiva piloni teologici esențiali pentru GR pe baza Bibliei în ansamblu (6), deoarece aceștia nu pot fi derivați din pasaje individuale. Prima parte se încheie cu o punte de la lumea biblică la Europa contemporană (7). **Partea a doua** explorează locul GR în peisajul Europei

contemporane. Începe prin a analiza terenul comun dintre GR și principalele curente ale gândirii politice creștine, arătând cum GR poate contribui la construirea unei puternice unități ecumenice între catolicism (8), mișcarea evanghelică (9), ortodoxie (10) și gândirea reformată (11) care atrage sprijin chiar și din afara Bisericii (12). **Partea a treia** analizează apoi aspectele practice legate de aplicarea GR, abordând principiile (13), politicile (14) și procesele (15). Cartea se încheie cu o scurtă **concluzie** care îndeamnă cititorul la acțiune.

Sperăm că această scurtă carte va fi utilă tuturor celor care doresc să revitalizeze DC, indiferent dacă operează la nivel local, național sau transnațional. Deoarece această discuție este în mod deliberat scurtă, pot fi abordate doar etapele de început ale aplicării. Implicațiile pentru anumite aspecte - în special în ceea ce privește dezvoltarea științifică și culturală - sunt lăsate pentru alte publicații. Cu toate acestea, ar trebui să fie clar că perspectiva relațională oferită aici poate influența abordarea noastră asupra întregii game de domenii care alcătuiesc societatea.

Partea A: O viziune relațională pentru o societate înfloritoare

Pentru ca o societate să prospere cu adevărat, relațiile (și nu doar indivizii) care o alcătuiesc trebuie să fie lăsate să prospere. Aceasta este o convingere fundamentală a GR. Dar cum arată acest tip de societate înfloritoare? Și cum derivă această viziune din Biblie, incluzând nu numai Noul Testament, ci și Vechiul Testament? Este cu adevărat posibil să depășim distanța dintre aceste texte antice și contextul nostru contemporan? Acestea sunt întrebările cu care trebuie să ne confruntăm în această primă parte a cărții. Fiecare întrebare este abordată pe rând, pe măsură ce explicăm în ce măsură relațiile sunt relevante pentru politică (secțiunea 4), care sunt bazele biblice (secțiunea 5) și teologice (secțiunea 6) și cum putem reduce distanța față de Europa de astăzi (secțiunea 7). Încă de la început, însă, trebuie să fim clari cu privire la un lucru: viziunea *biblică*, deși

dezvoltată cu secole în urmă, nu încurajează o nostalgie față de trecut. De fapt, ea nu este nici conservatoare, nici progresistă în sensul simplu al cuvântului; ea inspiră schimbarea către un viitor încă nerealizat, fiind în același timp înrădăcinată în realitatea istorică. Aceasta este ceea ce îi conferă o relevanță durabilă, cu mult peste perioada în care a fost scrisă Biblia.

4. Relații și viață publică

Pentru a dezvolta scurta descriere a GR prezentată în introducere, trebuie să analizăm mai îndeaproape ideea centrală cu care lucrează. „Relație" este un termen vag al cărui înțeles depinde foarte mult de context. Înțelegerea simplă a lui Robert Hinde a stat la baza dezvoltării GR de către Jubilee Centre:

„Relațiile implică o serie de interacțiuni între două persoane care se cunosc reciproc, astfel încât fiecare interacțiune poate fi influențată atât de interacțiunile anterioare, cât și de așteptările privind interacțiunile viitoare".[16]

Aceasta oferă o definiție de bază a relației ceea ce se dezvoltă între oameni ca urmare a interacțiunilor multiple de-a lungul timpului. Această definiție este însă foarte generală și trebuie dezvoltată dacă se dorește ca acest concept să aibă valoare politică.

a. Definirea relațiilor sănătoase

O caracteristică esențială a modului în care GR definește „relațiile" este că interacțiunea dintre doi indivizi este cea mai fundamentală formă, dar de aici putem vorbi și despre rețele de relații interpersonale. Aceasta nu poate fi limitată la domeniul privat, chiar dacă aceasta este asocierea obișnuită a cuvântului. Suntem preocupați de tot ceea ce rezultă din interacțiunile dintre oameni, fie

[16] Hinde, *Relații*, 48

în jurul mesei, fie în sala de negociere, fie pe terenul de joc sau în parlament. Nu numai că relațiile sunt esențiale pentru natura umană (după cum s-a subliniat în introducere), dar sănătatea relațiilor dictează bunăstarea societății. Cu toate acestea, problema pe care o ridică acest lucru este modul în care relațiile pot fi conceptualizate într-un mod măsurabil. Desigur, există modalități diferite de măsurare a relațiilor, dar o ilustrare utilă a modului în care se poate face acest lucru a fost realizată de The Relationships Foundation.[17] Sunt identificate cinci caracteristici relaționale: contactul *direct*, *continuitatea* interacțiunii, *multitudinea* contextelor de cunoaștere reciprocă, *paritatea* în dinamica puterii și scopul *comun*.

Deși această măsură a fost utilizată cu un oarecare succes pentru a analiza diferite sfere ale societății, ea este complexă și pare departe de tipul de concepte dezvoltate în teoria politică. Prin urmare, este important să observăm că toate aceste cinci caracteristici sunt rezumate într-un termen cu un pedigri real în politică, și anume „fraternitate". Acest termen transmite ideea de relații strânse, pe termen lung, care implică interacțiunea pe mai multe fronturi și sunt corecte și unitare cu privire la obiective.[18] De acord, „fraternitatea" poate fi asociată cu naționalismul extrem, dar aceasta este doar o parte a poveștii. Fraternitatea este, alături de libertate și egalitate, unul dintre principiile fondatoare ale liberalismului, fiind menționată și la începutul *Declarației Universale a Drepturilor*

[17] Cadrul de proximitate relațională este o măsură de cinci ori a calității relaționale dezvoltată de The Relationships Foundation (https://relationshipsfoundation.org/) și prezentată pe scurt în Ashcroft et al, *The Relational Lens* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 31-38.

[18] Nu există un termen neutru din punct de vedere al genului care să se apropie de sensul de „fratern", dar ar trebui să fie evident că sensul incluziv este înțeles aici, așa cum este în general în alte părți.

Omului a ONU.[19] Este regretabil că acest concept a fost subdezvoltat din punct de vedere politic în ultima perioadă. [20]

b. Semnificația politică a sănătății relaționale

Chiar dacă reușim să identificăm fraternitatea ca o valoare politică care înglobează caracteristicile relațiilor bune, ce fel de implicații structurale are acest lucru? Într-o anumită măsură, conceptul se poate aplica în mod egal oricărei configurații politice în măsura în care fiecare nivel de relație poate fi mai mult sau mai puțin fratern. Cu toate acestea, există anumite caracteristici care sunt menite să militeze împotriva acestei valori. De exemplu, un stat autoritar, prin ierarhia sa rigidă, restricționează contactul direct, elimină paritatea și impune o comunitate artificială de scopuri. Mai subtil, dominația anumitor forțe ale pieței într-o societate poate avea un impact negativ similar. Fie prin intermediul rețelelor de socializare, al jocurilor sau al cumpărăturilor online, o parte din ce în ce mai mare din experiența oamenilor este dictată de site-uri comerciale. Acest lucru creează izolare și vine cu o îndepărtare de relațiile față în față, pe măsură ce oamenii petrec mai mult timp online. În consecință, există un efect dăunător evident asupra caracterului, a continuității și multiplicității relațiilor.

Cele două puncte de mai sus sugerează că, atunci când forțele statului sau ale pieței devin prea puternice, sănătatea relațională a societății are de suferit. Într-adevăr, dacă corporațiile devin aliați

---

[19] Articolul 1 (citat în introducere, mai sus) continuă după cum urmează: "[Oamenii] sunt înzestrați cu rațiune și conștiință și ar trebui să acționeze unii față de alții într-un spirit de fraternitate" (https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf, accesat la 6.4.22).

[20] Acest lucru este observat într-o publicație Sallux anterioară (David Lee, Paul Mills și Michael Schluter, *Towards a Confederal Europe: Strong Nations, Strong Union - A Relational Economic Plan* (Amersfoort, NL: Sallux, 2017), 16).

prea apropiați ai guvernelor, impactul unei astfel de acumulări excesive de putere devine și mai stringent.[21] Prin urmare, ar putea fi important să promovăm rolul celui de-al treilea sector principal al vieții naționale în Europa, care este societatea civilă. Sub formă de familii, grupuri comunitare, sindicate, alianțe cetățenești sau alte tipuri de ONG-uri, instituțiile societății civile (identificate uneori cu „poporul") sunt deosebit de potrivite pentru cultivarea relațiilor fraterne.[22] De fapt, este nevoie de o combinație corectă a tuturor acestor forme diferite de organizare colectivă, astfel încât niciuna să nu le domine pe celelalte, iar diferitele aspecte ale vieții umane să poată prospera împreună.

Toate acestea implică faptul că fiecare instituție ar trebui să aibă limitele sale de responsabilitate și să se afle într-o relație non-ierarhică între ele. Chiar dacă unele organisme (guverne sau companii energetice) sunt mai mari și mai bogate decât altele, acestea nu ar trebui să poată dicta ce se întâmplă în cadrul acestor instituții mai mici. Acest lucru trebuie să se aplice de la cel mai mic nivel național (gospodăriile) până la cel mai mare nivel național și transnațional, cu limite clare pentru sfera de acțiune a statului sau a organismelor corporative, a căror putere este astfel limitată. Acesta este, în esență, principiul subsidiarității. Totuși, pentru a atinge acest

[21] Pandemia Covid a expus unele dintre modalitățile prin care această putere poate crește. În Regatul Unit, de exemplu, scandalurile privind implicarea companiilor private au tras semnale de alarmă de ambele părți ale spectrului politic cu privire la alianțele care funcționează în spatele scenei. O astfel de situație este relatată de The Guardian în noiembrie 2021 (a se vedea https://www.theguardian.com/politics/2021/nov/16/michael-gove-backer-won-164m-in-ppe-contracts-after-vip-lane-referral , accesat la 6.4.22).

[22] Organizația britanică Citizens UK, de exemplu, are obiectivul specific de a mobiliza această parte a societății (https://www.citizensuk.org/, accesat la 6.4.22).

scop, trebuie depuse eforturi pentru a preveni centralizarea excesivă a puterii, evocând principiul descentralizării.

c. Forma politică a sănătății relaționale

Argumentul de până acum sugerează că GR are o formă politică și nu este neutră din punct de vedere politic. În același timp, ea nu poate fi clasificată drept o ideologie de stânga sau de dreapta care militează pentru restricționarea capitalismului sau pentru reducerea guvernării. Accentul său pe fraternitate în toate sferele de interacțiune forțează pur și simplu recunoașterea faptului că anumite configurații instituționale facilitează relațiile bune, care, la rândul lor, consolidează societatea. Dar se pare că există încă un salt de la valorile și principiile mai abstracte ale fraternității, subsidiarității și descentralizării pentru a ajunge la astfel de configurații politice care ar putea fi asociate cu acestea. Putem fi mai specifici în această privință?

Argumentele cu privire la tipul de configurații pe care le generează DC sunt complexe. Politica care stă la baza UE, de exemplu, se caracterizează cel mai bine drept „federalism" sau „interguvernamentalism"?[23] Nu există un termen simplu pentru o politică precum cea pe care am discutat-o, bazată pe rudenie, subsidiaritate și descentralizare. Dar o expresie descriptivă utilă ar putea fi „confederație fraternă". Termenul „fraternă" surprinde calitatea participativă a relațiilor și exprimă dorința universală de armonie proprie demnității umane, în timp ce termenul „confederație" exprimă sensul structural al instituțiilor și comunităților care se întrepătrund și formează un întreg organic.

[23] Accetti susține că niciuna dintre aceste etichete nu funcționează pentru UE, deoarece ambele presupun ideea de suveranitate a statului. „Federalismul" conceptualizează UE însăși ca un stat (suveran), în timp ce „interguvernamentalismul" presupune suveranitatea statelor individuale din cadrul UE (*What is Christian Democracy*, 252-259).

Oricât de greoaie ar fi expresia, „confederație fraternă” exprimă viziunea socială a înrudirii ca fiind caracteristica relațională dominantă: există un loc pentru fiecare într-o casă comună care respectă diferențierea în relații într-un mod care nu conduce la ostilitate reciprocă.

Înainte de a intra în baza acestei viziuni și de a dezvolta unele dintre detaliile sale, merită menționat faptul că acest tip de politică nu este atât de idiosincrasic pe cât pare la prima vedere. Discuția lui Accetti cu privire la modul în care UE însăși poate fi caracterizată în termeni creștin-democrați (a se vedea n. 25) arată cât de consonantă este deja cu GR. În cadrul continentului european în general, sistemul din Elveția (al cărei nume oficial este Confederația Elvețiană) este un alt exemplu. Constituția sa din 1999 își are rădăcinile ideologice chiar în gânditorii creștini precum John Calvin și Ulrich Zwingli. Nu numai că stabilește confederația celor 26 de cantoane și aproximativ 2 300 de comune (sau „municipalități”) din țară, dar invocă în mod explicit principiul subsidiarității.[24] Desigur, nu toate elementele constituției elvețiene corespund GR așa cum este ea prezentată aici. Dar acest exemplu demonstrează că o viziune bazată pe Biblie nu trebuie să implice neapărat utopism sau o aplicare teocratică. Merită să ținem cont de acest lucru pe măsură ce trecem de la o analiză generală a modului în care GR funcționează în viața publică la dezvoltarea detaliilor acesteia prin întoarcerea la sursa sa, adică la Biblie.

---

[24] *Constituția federală a Confederației Elvețiene* este disponibilă în traducere în limba engleză pe site-ul guvernului elvețian la adresa https://www.ch.ch/en/demokratie/federalism/federalism/ (accesat la 21.9.21). Cu privire la subsidiaritate, aceasta prevede următoarele: „Confederația își asumă numai sarcinile pe care cantoanele nu sunt în măsură să le îndeplinească sau care necesită o reglementare uniformă din partea Confederației” și „autonomia comunelor este garantată în conformitate cu dreptul cantonal” (*Constituția federală*, articolul *43a* alineatul (1), articolul 50 alineatul (1)).

5. Baza biblică pentru gândirea relațională

În cele din urmă, toate principiile centrale ale DC pot fi trasate înapoi la bazele biblice. Cu toate acestea, ceea ce distinge GR este modul direct cu care abordează textul în viața publică. Totuși, această abordare trebuie să răspundă unei provocări serioase. Noul Testament se concentrează pe povestea lui Isus Hristos și îi cheamă pe oameni la El, mai degrabă decât la o cauză ideologică. Nu numai că în Noul Testament nu regăsim un proiect politic cuprinzător, dar el nici măcar nu presupune o ordine politică în care creștinii să poată contribui în mod semnificativ. În ceea ce privește Vechiul Testament, pe de altă parte, avem de-a face cu o colecție mult mai mare de cărți, care include în ea o viziune socială cuprinzătoare pentru poporul lui Dumnezeu. Problema este că se adresează direct Israelului antic. Așadar, oferă Biblia, luată ca întreg, mijloacele prin care Biserica din secolul XXI poate participa în mod coerent la politică?

Această secțiune susține că viziunea națională oferită Israelului este un program cuprinzător care funcționează ca o „paradigmă" pentru o ordine politică constituită prin relații sănătoase.[25] Există două sarcini principale pe care trebuie să le îndeplinim pentru ca acest argument să fie convingător. În primul rând, trebuie să demonstrăm modul în care Vechiul Testament, cu toate materialele sale diverse, oferă de fapt un program politic coerent pe care Israel trebuia să îl întruchipeze. În al doilea rând, trebuie să arătăm cum Noul Testament determină Biserica să preia acest program ca paradigmă pentru angajamentul politic interpretat în lumina lui Isus. Merită să anticipăm aici această a doua etapă a argumentului, deoarece mulți

[25] Cuvântul este folosit într-un sens similar celui descris de Chris Wright (*Old Testament Ethics and the People of God* (Nottingham: IVP, 2004), 62-74). Ce înseamnă acesta va fi explicat mai detaliat în cadrul discuției care urmează.

cititori vor dori cel puțin o justificare inițială pentru aprofundarea scripturilor ebraice la un asemenea nivel de detaliu.
Pe scurt, viața lui Isus întruchipează relațiile corecte la care Tora face trimitere. Aceasta este aceeași viață învățată și trăită de Biserica primară (chiar și în eșecurile sale). Isus nu numai că întruchipează perfect viața relațională stabilită în legea iudaică, dar o rezumă în porunca de a iubi (în special Matei 20:37-40). El permite apoi Bisericii să o trăiască prin lucrarea sa de ispășire și prin darul Duhului:

„Căci – lucru cu neputință Legii, întrucât firea pământească o făcea fără putere – Dumnezeu a osândit păcatul în firea pământească, trimițând, din pricina păcatului, pe însuși Fiul Sau într-o fire asemănătoare cu a păcatului, pentru ca porunca Legii să fie împlinită *în noi*, care trăim nu după îndemnurile firii pământești, ci după îndemnurile Duhului." (Romani 8:3-4, sublinierea noastră).

Creștinii contemporani se numără printre „*noi"* cu care se identifică Pavel. Dar aceasta nu se referă la un grup de indivizi, ci la un colectiv, un „trup", așa cum spune Pavel în altă parte. Prin urmare, cerințele de dreptate ale legii trebuie îndeplinite în mod *colectiv* și nu doar *individual*. Aceste cerințe sunt oferite Israel din Vechiul Testament sub forma unei viziuni sociale, care funcționează astfel paradigmatic astăzi. După cum vom vedea, acest lucru nu șterge distanța dintre lumea antică și lumea noastră, ci oferă o paradigmă solidă din care să negociem aspectele distinctive ale situației noastre moderne.

a. Viziunea politică a Bibliei ebraice

Pe măsură ce ne apropiem de cele 39 de cărți pe care creștinii le numesc Vechiul Testament, provocarea imediată cu care ne confruntăm este faptul că acesta nu prezintă în niciun mod schematic o viziune politică. Cum putem recrea o astfel de viziune pornind de la textele diverse din cele 39 de cărți (majoritatea ebraice) care

alcătuiesc Vechiul Testament fără a le impune un cadru străin?[26] Chiar dacă ne concentrăm doar asupra Torei, materialul juridic în jurul căruia urma să fie organizată viața națională a Israelului, situația nu este simplă. Diversitatea genurilor literare, care variază de la narațiunea istorică la cronică, profeție poetică, cântec și proverb, înseamnă că „legea" ca atare ocupă abia jumătate din ceea ce găsim în aceste cinci cărți. Chiar și așa, nu se poate spune întotdeauna când textul are un scop *prescriptiv* și când este *descriptiv* cu privire la viața în Israel. Este necesară o anumită umilință în fața acestei provocări; nu putem pretinde să izolăm și să interpretăm *fiecare* pasaj relevant. Dar putem restrânge ceea ce este imediat relevant, luând în serios narațiunea și conținutul general al Bibliei ebraice și lucrând în cadrul acesteia.

Narațiunea Bibliei ebraice este următoarea: Israel se formează ca popor în Geneza, este salvat din sclavie în prima jumătate a cărții Exodul și i se dă Legea în a doua jumătate a acestei cărți. Aceasta începe cu cele Zece Porunci (Ex. 20:1-17), cu cea mai mare parte a materialului legal care de acolo și până la sfârșitul cărții următoare se referă la închinare (inclusiv construcția cortului întâlnirii) și puritate.[27] În Leviticul 25, cu legile jubileului, avem un material juridic care se încadrează în cea mai clară imagine de până acum a

[26] Rețineți că folosesc canonul protestant (care conține aceleași cărți ca Biblia ebraică într-o ordine ușor diferită) mai degrabă decât canoanele bisericilor catolică și ortodoxă sau Vechiul Testament grecesc (Septuaginta). Cu toate acestea, conținutul Torei nu se schimbă în aceste versiuni.

[27] Exodul conține unele legi circumstanțiale privind sclavia (21:2-11), rănirea (21:12-36), proprietatea (22:1-15) și responsabilitatea socială (22:16 - 23:9), dar nu oferă încă un cadru socio-politic în care acestea să funcționeze. La fel se întâmplă și cu materialul din Levitic 18-20, care include prescripții destul de detaliate privind relațiile sexuale care contribuie la o etică a familiei.

modului în care ar trebui să arate societatea ca întreg. [28] Aceasta este sursa principală de animație a GR și asupra ei ne vom concentra, dar există încă un context pe care trebuie să îl prezentăm.

Numeri se referă în principal la pregătirea poporului pentru cucerirea Canaanului prin efort militar, dar conține adăugiri legale importante referitoare la femei și la împărțirea terenurilor, la care vom reveni mai jos. Deuteronomul este, după cum sugerează și numele său, o recapitulare a legii, în cadrul relatării pe care o face Moise cu privire la călătoria de la Sinai la câmpiile Moabului (1:1 - 3:29). Cu toate că include o reafirmare a celor Zece Porunci, acestea sunt date într-o formă diferită și conduc la o mulțime de materiale care nu au mai apărut anterior în Tora. În timp ce Deuteronomul ar putea pretinde că este sursa principală a „constituției" Israelului, Jubilee Centre i-a acordat un rol auxiliar față de viziunea prezentată în Levitic 25. Acest lucru nu se datorează faptului că acesta din urmă este considerat o constituție în sens tehnic. Mai degrabă, este un punct de plecare rezonabil pentru GR deoarece inima relațională a vieții politice a Israelului este exprimată în forma sa cea mai concentrată în legislația jubiliară: răscumpărarea lui Dumnezeu și faptul că i-a dăruit pământ poporului Israel au ca rezultat o viață de libertate în relație cu Dumnezeu, societatea și creația non-umană.

Din acest scurt rezumat ar trebui să reiasă că Tora nu ar trebui redusă la o serie de legi individuale sau chiar la diverse colecții de materiale juridice. În schimb, ea ne oferă o imagine holistică a relației lui Dumnezeu cu Israelul, care comunică o viziune despre cum ar trebui să fie viața pentru o națiune care trăiește în relație cu Dumnezeu.

[28] Este adevărat că Exodul implică o viziune socială pozitivă în mai multe moduri, fie în imaginea lui Israel ca o „preoție împărătească" (19:4-6), comunitatea etică avută în vedere de cele Zece Porunci (20:1-17) sau chiar modelul descentralizat de conducere (în cele din urmă) dezvoltat de Moise (de exemplu, 18:1-27). Dar astfel de indicii se reunesc în imaginea mai completă oferită de Leviticul 25 (datorez acest punct unui comentariu făcut de Chris Wright).

După aceste prime cinci cărți, celelalte cărți prezintă modul în care această viziune funcționează în realitate.

Progresul lui Israel ca națiune se încheie dezastruos în exil (Iosua - Estera). Atât compilația de înțelepciune și laudă (Iov - Cântarea Cântărilor), cât și cărțile de profeție (Isaia - Maleahi) au rolul de a orienta comunitatea înapoi către Lege după eșecul Israelului. În toate aceste cărți ulterioare, materialul juridic al Torei nu este extins pentru a include ceva complet nou. Cu toate acestea, ea este tratată ca fiind mai mult decât „lege" în sensul că este ceva ce oamenii sunt îndemnați să urmeze sau sunt mustrați dacă o încalcă, ceea ce i-ar conferi o funcție pur conservatoare și, în cele din urmă, negativă și descurajatoare. În schimb, viziunea pe care Dumnezeu i-o dă lui Israel prin Moise oferă substanța promisiunilor lui Dumnezeu privind un viitor glorios și încurajarea de a trăi în conformitate cu această viziune.

Acest ultim punct ne conduce la ideea că Israelul ar trebui să funcționeze ca o *paradigmă*. Deși i-a fost dată lui Moise ca ghid pentru viața poporului Israel aflat sub legământul lui Dumnezeu, viziunea expusă în Tora nu s-a limitat la un set de legi pentru o anumită națiune într-un anumit moment și loc. Există deja indicii în acest sens deoarece materialul juridic este reinterpretat și reformulat în mod repetat în raport cu tot felul de circumstanțe diferite în cărțile istorice, poetice și profetice de după Deuteronom. Chris Wright, care a dezvoltat această idee de paradigmă, observă că, încă din timpul lui Moise, popoarele din jur trebuiau să fie martore și să ia notă de cât de bun este acest mod de viață.[29] În loc să fie un produs secundar plăcut al Torei, această mărturie face parte din modul în care Israel trebuia să funcționeze ca „preot" pentru alte națiuni, „să fie învățător, model și mediator" al căilor lui Dumnezeu.[30] Aceasta

[29] Wright face referire la Deut. 4:6-8 (*Old Testament Ethics*, 62).

[30] Wright, Old Testament Ethics, 64.

funcționează doar atunci când înțelegem imaginea de ansamblu, mai degrabă decât părțile individuale ale acesteia:

„Această formă socială generală, cu toate structurile sale juridice și instituționale, normele etice și fundamentul teologic, devine astfel modelul sau paradigma pe care Israel o oferă ca preoție pentru națiuni".[31]

Realitatea istorică specifică a Israelului nu împiedică ca legea sa să fie aplicabilă altor culturi. Dimpotrivă, o paradigmă funcționează tocmai prin faptul că este un exemplu concret care ne ajută să ne ghidăm abordarea în alte situații.[32] Numai un program socio-politic cuprinzător, *elaborat în realitate*, cu toată dezordinea și eșecul pe care ni le arată Vechiul Testament, ne oferă o bază utilă pentru a naviga prin complexitatea propriilor noastre circumstanțe. Ar fi mult mai puțin util un set de principii „universale" abstractizate plecând de la acest fundament exprimat în realitate.

Ideii de „paradigmă" ar trebui să i se adauge și o altă dimensiune. În momentul în care ajungem la sfârșitul Bibliei ebraice, viziunea politică din Tora este proiectată în viitor ca nucleu al unei noi ordini. Faptul că a rămas un ideal neatins în Israelul antic sugerează că paradigma finală se află în altă parte și nu a fost încă realizată. Pe măsură ce ne adâncim în Noul Testament, vom vedea cum Isus răspunde acestei nevoi de împlinire și dă o forță etică deosebită legii. Dar, înainte de venirea lui Hristos, există deja imagini profetice ale viitorului care au funcția multiplă de a afirma Tora, de a-i îndemna pe ascultători să trăiască după ea și de a indica împlinirea ei finală.

---

[31] Wright, Old Testament Ethics, 65.

[32] Isus folosește pilda bunului samaritean ca un caz paradigmatic al poruncii „iubește-ți aproapele" (Luca 10:30-39), fără a restrânge aplicarea acestei porunci (Wright, *Old Testament Ethics*, 72).

Mica înfățișează o bunăstare relațională holistică și universală care este promisă oricui o va primi:[33]

„[1] În vremurile de pe urmă, muntele Casei Domnului va fi întemeiat tare ca cel mai înalt munte; se va înălța deasupra dealurilor, și popoarele vor veni grămadă la el. [2] Neamurile se vor duce cu grămada la el și vor zice, "Veniți, haidem să ne suim la muntele Domnului, la Casa Dumnezeului lui Iacov, ca să ne învețe căile Lui, și să umblăm pe cărările Lui. Căci din Sion va ieși Legea, și din Ierusalim Cuvântul Domnului. [3] El va judeca între multe popoare, va hotărî între neamuri puternice, depărtate. Din săbiile lor își vor făuri fiare de plug și din sulițele lor cosoare; niciun neam nu va mai trage sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța să facă război; [4] ci fiecare va locui sub vița lui și sub smochinul lui, și nimeni nu-l va mai tulbura. Căci gura Domnului oștirilor a vorbit (Mica 4:1-4).”

Vreau să atrag atenția asupra a trei aspecte ale acestui text. În primul rând, această profeție afirmă că structura politică rezultată din Tora („legea va ieși din Sion”) este *escatologică*, realizându-se în „vremurile de pe urmă”.[34] Cu alte cuvinte, este un ideal care nu poate fi actualizat fără acțiunea decisivă a lui Dumnezeu, dar care ar trebui totuși urmărit acum. În al doilea rând, centrul și obiectivul este DOMNUL.[35] Dumnezeu va fi arbitrul (prin Cuvântul Său) al tuturor

---

[33] Există un pasaj foarte asemănător în Isaia 2:2-4, deși nu conține echivalentul din Mica 1:4.

[34] Cuvântul „escatologie” provine din cuvântul grecesc pentru „ultimul”. Cuvintele de început ale lui Mica 4 în Septuaginta se citesc Καὶ ἔσται ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.

[35] Atunci când DOMNUL cu majuscule apare în text, se referă la numele ebraic pentru Dumnezeu scris יהוה (așa-numitul „tetragrammaton”. Trebuie avut în vedere faptul că DOMNUL reprezintă un nume personal, nu un titlu. Astfel, John Watts subliniază în legătură cu aceste versete că aceasta „este *casa lui Yahweh*, templul, care iese în evidență” (*Isaiah 1-33: Word Biblical Commentary* (Waco, TX: Word, 1985), 28).

disputelor dintre națiuni, rezultând o situație de pace universală în care armele devin unelte de agricultură.

În al treilea rând, totuși, există o ordine socială distinctă comunicată aici. Fiecare va avea propriul său loc în această ordine internațională a păcii; agricultura va fi urmărită în contextul în care fiecare are pământul lui. Deși „nu există nimic aici despre dominație politică sau naționalism", nu este chiar adevărat să spunem că „apelul Sionului va fi religios și universal", ca și cum politica nu ar mai fi un factor.[36] Trebuie să existe încă un fel de structură politică în cadrul căreia armonia globală (la nivel macro) și proprietatea personală (la nivel micro) să poată coexista. Implicația care rezultă este că nicio națiune sau structură instituțională nu are o pretenție absolută de superioritate sau suveranitate asupra altora. Cu Dumnezeu în centru, toate celelalte își au locul lor. De fapt, Tora definește exact această configurație a societății și o face într-un mod care completează unele detalii dintre nivelurile micro și macro descrise în această viziune profetică. Pentru GR, această configurație relațională este cea care conferă Israelului forța sa de paradigmă pentru zilele noastre. Ne vom întoarce acum pentru a vedea cum funcționează aceste relații în ceva mai multe detalii, începând cu Leviticul 25 (din motivele prezentate mai sus). Următoarele cinci sub-secțiuni trec de la nivelul intern la cel internațional, discutând despre pământ (sub-secțiunea b.), gospodărie (c.), comunitate locală (d.), economie (e.) și relații externe (f.).

b. O casă pentru fiecare: proprietatea universală asupra terenurilor

Proprietatea funciară universală este pilonul fundamental al organizării politice pentru poporul lui Dumnezeu. Ea este

[36] Watts, *Isaia 1-33*, 29.

încapsulată de fraza introductivă „când veți intra în țara pe care v-o dau”(Leviticul 25:2). Totuși, aceasta nu le dă dreptul oamenilor să primească acest dar în orice mod doresc. Pentru că pământul aparține în cele din urmă Domnului (25:23).[37] Preocuparea pentru mediu provine din recunoașterea faptului că Dumnezeu este proprietarul suprem, iar această creație non-umană trebuie să fie lăsată să „țină un sabat în cinstea DOMNULUI” (25:2). Prin urmare, producția agricolă nu este scopul final al pământului, care își are adevărata valoare în raport cu Dumnezeu (cf. Psalmul 19:1-6). Toate animalele și plantele diferite, precum și habitatele lor terestre și cosmice, au o valoare inerentă prin faptul că fiecare a fost creat în mod deliberat de Dumnezeu.[38] Acesta este contextul pentru ceea ce spune Tora cu privire la proprietatea asupra pământului.

În cazul în care comportamentul oamenilor distruge creația non-umană în scopul creșterii producției, acest lucru denaturează adevăratul caracter al ceea ce este darul pământului.[39] În același timp, acesta este dat în beneficiul oamenilor care nu pot trăi fără el; este „pământul pe care vi-l voi da”. Pronumele „voi” se referă la Israel, dar nu se referă la „stat” ca entitate, nici chiar la un monarh ca reprezentant al poporului. În schimb, pământul urmează să fie păstrat perpetuu de gospodării din cadrul semințiilor.[40] Aceasta

[37] Poporul lui Israel se află acolo ca „străini și călători” (גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים, προσήλυτοι καὶ πάροικοι în LXX) (25:23).

[38] Pe lângă Geneza 1-2, mai multe pasaje din Biblia ebraică atestă acest lucru, cele mai ample exemple fiind Iov 38-41 și Psalmul 104.

[39] Calum Samuleson observă că „arhitectura care stă la baza sistemelor economice capitaliste actuale din Occident nu este concepută pentru adevărata bunăstare umană și a mediului” în *A Relational Response to Climate Change* (Sallux: 2021), p. 12. Argumentul este dezvoltat la pp. 14-23.

[40] Francis Andersen subliniază că clanurile (מִשְׁפָּחָה) pot însemna și o diviziune mai mare (de exemplu, Geneza 10:5) și pot însemna uneori „trib”, ca în Judecători

înseamnă că pământul nu poate fi cumpărat și vândut în funcție de cerințele financiare. De fapt, principala funcție a legii Jubileului (Anului de Veselie) este să mențină această proprietate permanentă:

„Să numeri șapte săptămâni de ani, de șapte ori șapte ani, și zilele acestor șapte săptămâni de ani vor face patruzeci și nouă de ani. În a zecea zi a lunii a șaptea, să pui să sune cu trâmbița răsunătoare; în ziua ispășirii să sunați cu trâmbița în toată țara voastră. Să sfințiți astfel anul al cincizecilea, să vestiți slobozenia în țară pentru toți locuitorii ei: acesta să fie pentru voi un anul de veselie; fiecare dintre voi să se întoarcă la moșia lui și fiecare din voi să se întoarcă la familia lui" (Leviticul 25:8-10).

Acest lucru ar putea părea restrictiv pentru persoanele al căror scop principal în viață este să obțină „independența" ca individ liber, fără niciun fel de legături. Dar, departe de a fi văzută ca o sclavie, întoarcerea colectivă la proprietatea moștenită semnala libertatea. Acesta este motivul pentru care Anul de Veselie a coincis cu proclamarea libertății. Aceasta nu este libertatea unui individ deconectat, ci a unei persoane care este într-o relație perfectă cu Dumnezeu. Aceasta se realizează prin Ziua Ispășirii, când păcatele care separă Israelul de Creatorul și Răscumpărătorul său sunt iertate pe baza sacrificiului. Relația corectă cu Dumnezeu era contextul relațional crucial pentru relații sociale corecte la toate nivelurile. Pământul era simbolul principal al relației (de legământ) dintre Dumnezeu și Israel. Totul în viziunea socială a Torei depinde de pământ, ceea ce înseamnă că mediul este în centrul politicii. Ca atare, GR nu poate fi abstrasă de chestiunile legate de agricultură și

18:19 ("Israelite Kinship Terminology and Social Structure", *The Bible Translator* 20/1 (1969), 35).

conservare, chiar dacă ne vom concentra aici asupra aspectelor instituționale ale organizării societății.[41]

c. Construirea societății din cele mai mici unități: gospodăriile din Israel

Proprietatea funciară universală insuflă o anumită idee de proprietate privată care ar putea suna suspect ca o rețetă pentru capitalismul individualist. Cu toate acestea, este de reținut faptul că terenul nu este alocat pe bază *individuală*, ci mai degrabă pe bază de *gospodărie*.[42] Modul în care are loc alocarea moștenirii nu este tratat în acest pasaj din Levitic - este descris în altă parte (Num. 33:54, 33:13-15 și Iosua 13-19). Acolo găsim o combinație între împărțirea prin sorți și o rânduială divină mai directă. Există unele indicii conform cărora se ține cont de mărimea triburilor, dar nu este dată nicio formulă. Nu este explicat cum funcționează procesul la nivelul gospodăriei, deși aceasta este cu siguranță unitatea de bază a proprietății, chiar și atunci când în această unitate se găsesc doar surori necăsătorite, conform cazului test din Num. 27:1-11.[43]

---

[41] A se vedea prelegerea din 2021 a lui Carmody Grey "Philosophy, Theology & Agriculture: The Missing Link" pentru un rezumat excelent al modului în care această perspectivă biblică trebuie să fie integrată în discuțiile etice privind politicile (https://www.youtube.com/watch?v=OcFBPLA44SY, accesat la 16.5.22). Pentru o discuție a dinamicii relaționale din jurul agriculturii, consultați evenimentul Jubilee Centre "Food systems and environmental disconnection" (https://www.youtube.com/watch?v=eM6SAg4PV54, accesat la 16.5.22).

[42] Termenul ebraic *baith* (בַּיִת) este tradus uneori prin „casă", dar de obicei se referă la ocupanți și clădire împreună, mai degrabă decât doar la clădire (așa cum face de obicei cuvântul englez).

[43] Mai târziu, legea este clarificată astfel încât aceste femei trebuie să se căsătorească în cadrul tribului lor pentru a păstra intactă moștenirea inițială (Num. 36:6-7).

Cazul fiicelor lui Țelofhad evidențiază, de asemenea, un aspect crucial cu privire la natura „gospodăriei". Aceasta este tratată în mod constant ca cea mai mică unitate a societății israelite, dar nicăieri nu se legiferează componența unei gospodării. Cu siguranță, ar fi o greșeală să o echivalăm cu „familia" așa cum o considerăm noi.[44] O familie „nucleară" rigidă formată doar din părinți și copii a fost adesea idealizată - sau idolatrizată - în societatea occidentală. Dar ceea ce este descris în Leviticul 25 este în mod clar o comunitate familială mai largă și mai extinsă (25:6), susținută de valoarea incluziunii străinilor (25:23, 47). Mai multe generații, și chiar cei care nu erau rude de sânge, trăiau sub același acoperiș. Unii membri ai gospodăriei erau permanenți, iar alții temporari, flexibilitatea acesteia însemnând că o varietate de persoane care altfel ar fi fost vulnerabile puteau beneficia de hrană și protecție.

În același timp, componența gospodăriei nu este o chestiune de flux aleatoriu. Există anumite relații de bază care sunt fundamentale în modul în care aceasta este constituită. Din ceea ce se stipulează în altă parte, se poate vedea că în centrul acestui aspect se află căsătoria, care este monogamă și permanentă.[45] Geneza 2:24 stipulează de la început că „va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de nevasta sa și se vor face un singur trup". Acest lucru implică faptul că există cel puțin o anumită independență pentru familia nou formată a celor doi, deși acest lucru nu este absolut. Căci părinții vor fi îngrijiți în cele din urmă, cel mai probabil în aceeași casă, de copiii lor adulți (probabil principala aplicație a celei de-a

[44] Traducerea NIV a cuvântului *baith* (בַּיִת) aici este oarecum derutantă în această privință. Ceea ce redă „proprietatea familiei sale" este un termen mai general în ebraică (אֲחֻזָּתוֹ), care înseamnă „posesia sa". NIV traduce 1 Cronici 27:1 prin „capi de familie", dar în ebraică este 'רָאשֵׁי הָאָבוֹת', „capi de tată" (cf. o problemă similară câteva capitole mai târziu în 29:6).

[45] Geneza 2:24 determină logica eticii sexuale a Torei, reglementările privind divorțul fiind calificate drept concesii de către Isus (Matei 19:1-12).

patra porunci din Exodul 20:12). Chiar și așa, afirmația din Geneza implică faptul că, până când sunt mari, copiii sunt crescuți de părinții lor. Permeabilitatea și incluziunea gospodăriei avantajează familia extinsă sau persoanele care nu sunt rude, deoarece acestea intră într-o micro-comunitate bine stabilizată datorită legăturilor permanente ale căsătoriei și ale celor cu copii, mai degrabă decât într-un grup aleatoriu de indivizi. Prin urmare, cei care nu au familie ar trebui să fie îngrijiți și chiar găzduiți, acolo unde este necesar, de alte gospodării (de exemplu, Deut. 24:19-22).[46]

Astfel, în ciuda faptului că gospodăriile nu sunt alcătuite *exclusiv* din rude de sânge, legăturile de rudenie sunt esențiale atât pentru structura lor internă, cât și pentru distribuția geografică a oamenilor în Israel. Fiecare trib care moștenește pământ pentru a fi alocat familiilor face parte, la rândul său, dintr-un grup mai larg, seminția.[47] În sens mai larg, întreaga națiune este considerată „rudă" (Deut. 15:7), care își trage descendența dintr-un set comun de patriarhi și, în special, din cel cunoscut anterior sub numele de Iacov, care a dat numele său Israelului. Fie că este vorba de un grad de rudenie „reală" sau „fictivă" (ca în Ioan 8:31 și urm.), ideea rămâne esențială pentru

[46] Este nevoie de o discuție mult mai aprofundată cu privire la măsura în care ierarhia în cadrul gospodăriei este mai degrabă concepută decât o concesie acordată unei lumi decăzute. Deși GR este, în principiu, compatibilă fie cu o perspectivă mai „egalitaristă", fie cu o perspectivă mai „complementaristă" asupra rolurilor de gen, prima este mai potrivită pentru respingerea biblică a oricărei ierarhii sociale absolute.

[47] Seminția)שֵׁבֶט) poate fi denotată și prin cuvântul מַטֶּה, ca în Iosua 15:20, de exemplu. Deși acestea păstrează o anumită importanță în identitatea relațională a oamenilor (1 Samuel 10:20-21, cf. 9:1; Iosua 7:16-18), triburile sunt în general evidențiate în Biblie dincolo de alocarea terenurilor și de apartenența familială. Cu siguranță, nu există nicio mențiune a acestora cu referire la genealogiile lui Isus din Matei 1 și Luca 4 (care nu spun nimic specific nici despre triburi).

poporul lui Dumnezeu. [48] Cu toate acestea, nivelurile acestea de rudenie nu sunt transpuse în guvernare ierarhică. Nu există șefi de trib în niciun fel de sens autoritar; în schimb, există un consiliu la porțile fiecărui oraș sau cetate (de exemplu, Deut. 16:18).[49] În acest context, modul de reprezentare nu este prescris la nivel individual și nu este niciodată stipulat ce sate sunt unite cu ce așezare fortificată la porțile căreia se află consiliul. [50]

Participarea în consilii nu este profesionalizată sau administrată direct de către stat. Mai degrabă, aceasta este determinată de ceea ce am putea numi „societatea civilă" la nivelul comunității locale, statutul familial jucând probabil un anumit rol. Acest lucru implică „suveranitatea poporului", deoarece arbitrul final al deciziilor este identificat în mod explicit ca fiind justiția lui Dumnezeu (Deut. 16:20), întemeiată pe caracterul lui Dumnezeu (Leviticul 25:17). Justiția divină este întruchipată în povestea lui Israel și codificată în

---

[48] "Ficțiunea adopției... însemna că relațiile juridice și politice puteau fi deghizate în legături de familie, relațiile și obligațiile sociale fiind la fel de reale ca legăturile biologice", Francis Andersen, "Israelite Kinship Terminology and Social Structure", *The Bible Translator* 20/1 (1969), 31. „Rudele fictive" acoperă de obicei „relațiile de tip familial, bazate nu pe sânge sau căsătorie, ci mai degrabă pe ritualuri religioase sau pe legături strânse de prietenie" (Margaret Nelson, "Whither Fictive Kin? Or, What's in a Name?", *Journal of Family Issues* 2014, 35/2 (2014), 205).

[49] „Porțile voastre" (שְׁעָרֶיךָ) din Deut. 16:18 este eufemistic. Un singur cuvânt ebraic עִיר(*'ir* sau *'irim* la plural) este tradus (adesea arbitrar) prin oricare dintre cuvintele englezești town (oraș) sau city (cetate), deoarece se referă la o „așezare cu ziduri". NIV presupune adesea ce fel de așezare este descrisă, de ex. în Rut 4:1-2 unde „Boaz s-a suit la poarta cetății" (הַשַּׁעַר, niciun cuvânt pentru "oraș")... și a luat zece bătrâni din cetate (אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר). Acest lucru poate duce la inconsecvență: "...după ce ați alungat [națiunile] și v-ați așezat în orașele și casele lor (בְּעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם), atunci puneți-vă deoparte trei cetăți (שָׁלֹושׁ עָרֵי)" (Deut. 19:1-2).

[50] Deși tradus prin "sat", cuvântul ebraic חָצֵר se poate referi la orice așezare fără ziduri și chiar la o singură casă.

lege ca fiind Cuvântul lui Dumnezeu (Deut. 17:18). În cadrul acestei scheme generale, leviții sunt principalii care mediază înțelegerea cuvântului lui Dumnezeu. Leviții sunt, de fapt, singurii funcționari care se nasc în rolurile lor, deși nu constituie un corp instituțional în sine. Astfel, nu este nevoie de o figură de stil sau de un conducător unic. Într-adevăr, alegerea unui rege este o opțiune concesivă care trebuie să servească în continuare scopului ascultării de Tora (Deut. 17:14-20). [51]

d. Împărțirea puterii relaționale: descentralizarea în Israel

În conformitate cu respingerea unei figuri unice sau a unei clase conducătoare profesioniste, centralizarea este evitată în societatea israelită. Așezările sunt împiedicate să dobândească prea multă putere; ele sunt limitate la o funcție administrativă, fără a avea statut de unități politice sau militare. Caracteristicile lor nu sunt în general prescrise, în parte pentru că așezările fără ziduri sunt rezultatul natural al gospodăriilor extinse și în parte pentru că așezările cu ziduri sunt în principal cele construite și ocupate de locuitorii canaaniți anteriori (Deut. 16:18).[52] Cu toate acestea, este, de asemenea, adevărat că viața urbană are un caracter distinctiv care, la fel ca viața rurală, este modelat în mod fundamental de legile

[51] Dezvoltarea ulterioară a monarhiei este problematică tocmai pentru că nu reușește să întruchipeze acest rol. Speranțele mesianice pentru un rege nu validează această structură politică ca fiind una ideală din punct de vedere teologic, tocmai din motivul că regalitatea a fost întotdeauna presupusă a fi o prerogativă exclusiv divină (1 Samuel 8:7). Nu este clar dacă „profetul" din Deut. 18:14-22 este o funcție politică sau nu, dar este evident că funcția sa este, din nou, pur și simplu medierea Cuvântului lui Dumnezeu.

[52] În alocările lui Iosua, există o distincție, rară în Biblia ebraică, între orașe și sate, de exemplu la alocarea tribală către Iuda (Iosua 15:32): „Toate cetățile: douăzeci și nouă, împreună cu satele lor" (כָּל-עָרִים עֶשְׂרִים וְתֵשַׁע וְחַצְרֵיהֶן). Acest lucru arată că, în majoritatea cazurilor, așezările cu ziduri sunt moștenite, mai degrabă decât nou construite.

funciare. Acestea au, de asemenea, rolul de a limita în mod eficient creșterea excesivă și puterea (cele două fiind adesea legate).

În majoritatea cazurilor, în așezările fortificate, proprietățile pot fi vândute permanent oricui, facilitând o populație mai cosmopolită și tranzitorie. Există, de asemenea, legi speciale privind așa-numitele așezări de refugiu în care oamenii se pot refugia pentru protecție legală (Num. 35:9 și urm.; Deut. 19:1-14) și care sunt în proprietatea leviților. Aceștia din urmă, care nu au propria moștenire tribală, așa cum au ceilalți, primesc totuși așezări levitice zidite, permanente (Num. 35:1-8).[53] Deoarece acestea sunt înconjurate de pământul pentru pășune care le este alocat, expansiunea urbană este limitată de la bun început. În plus, așezările fortificate sunt distribuite pe întreg teritoriul, în loc să fie concentrate într-o singură zonă. De fapt, nu există nicio „capitală", ci doar un „loc" central de închinare (Deut. 12:4ff) deservit de o rotație de leviți (Deut. 18:1-8). Acești leviți, împreună cu un judecător, judecă și cazurile juridice deosebit de dificile (Deut. 17:8-13).[54] Ignorarea completă a acestei autorități centrale ar putea duce la haos, așa cum a fost cazul în perioada judecătorilor. Dar chiar dacă autoritatea unificată oferită de un rege era de dorit (Judecători 21:25), aceasta nu trebuia să combine funcțiile sacerdotale și judiciare cu conducerea administrativă și militară. Acolo unde s-a întâmplat această aglomerare, Ierusalimul

[53] În cadrul acestor cetăți, ei își pot vinde casele numai pe aceeași bază ca și moștenirile tribale (adică în cadrul aranjamentelor din anul de veselie), dar terenurile agricole din jurul lor nu pot fi vândute deloc (Lev. 25:32-34).

[54] Nu este clar dacă judecătorul de la locul central ales de Dumnezeu pentru închinare trebuia să fie un funcționar special sau liderul consiliului așezării respective.

a devenit o „capitală” dominantă, cu *distribuția greșită* a puterii care a caracterizat domnia lui Solomon.[55]

e. Economie: viziunea politică elaborată

Termeni precum „structură” și „organizare politică” ar putea sugera că „viziunea” Israelului pe care o cultivăm este una statică. Cu toate acestea, este un fenomen extrem de dinamic. Nu putem înțelege viziunea politică a Israelului fără să vedem cum s-a desfășurat în timp; trebuie să înțelegem ce *face* societatea (munca sa), precum și ce *este ea*. Vorbim aici despre *economie*. De fapt, economia nu este mai puțin fundamentală decât politica în Biblie, deoarece oamenilor li s-a dat de lucru înainte de a avea orice fel de organizare politică.[56] O astfel de organizare nu este descrisă ca un scop în sine, ci servește mai degrabă pentru a permite mandatului creației lui Dumnezeu să funcționeze. Chiar și organizarea societății la nivel micro, care trebuie să aibă loc între bărbat și femeie (ceea ce a devenit instituția căsătoriei), este deja modelată de lucrarea încredințată oamenilor, și anume, mandatul de a „se înmulți și a umple pământul”. La fel se întâmplă și cu Israelul; structura sa este stabilită având în vedere lucrarea sa, respectiv, să faciliteze cultivarea resurselor naturale pentru bunăstarea oamenilor:

„Căci Domnul Dumnezeul tău are să te ducă într-o țară bună, țară cu pâraie de apă, cu izvoare și cu lacuri, care țâșnesc din văi și

---

[55] Interpretarea lui Walter Brueggemann a 1 Împărați 1-11 subliniază acest lucru (*The Prophetic Imagination, 40th Anniversary edition* (Minneapolis, MN: Fortress, 2018), 1-38). Cu toate acestea, criticile lui Brueggemann la adresa lui Solomon sunt prea cuprinzătoare și subestimează unele dintre caracteristicile pozitive pe care le scoate în evidență narațiunea biblică.

[56] S-ar putea argumenta de aici, urmând o linie de gândire augustiniană, că politica ar trebui să fie văzută ca un produs al căderii. Cu toate acestea, acest lucru este valabil doar dacă luăm politica ca pe o chestiune în care un om *îl conduce* pe altul, mai degrabă decât ca pe *o administrare* interumană.

munți; țară cu grâu , cu orz, cu vii, cu smochini, și cu rodii; țară cu măslini și miere; țară unde vei mânca pâine din belșug, unde nu vei duce lipsă de nimic; țară al cărei pietre sunt de fier și din ai cărei munți vei scoate aramă" (Deut. 8:7-9).

Acest citat oferă o viziune amplă asupra utilizării resurselor. Începe din nou cu ideea că pământul este un dar de la Dumnezeu care trebuie primit de oameni înainte de orice altceva. Se presupune că acest lucru vine la pachet cu un rol fundamental al agriculturii ca bază a vieții umane. Dar se adaugă, de asemenea, posibilitatea mineritului, care implică un alt tip de muncă și conduce la dezvoltarea tehnologică. Prin urmare, pe măsură ce ne întoarcem acum să analizăm economia politică a Israelului, așa cum se vede în Leviticul 25, trebuie să ne amintim că nu totul este pur funcțional. Ciclul agricol de plantare și recoltare este important, dar nu dictează complet viața națiunii. Viața vine de la un Dumnezeu care a prioritizat frumusețea în creație; viața ar trebui să fie mai mult decât strictul necesar.

Principiul odihnei, consacrat în Sabat, este esențial pentru economia lui Israel. Acesta este constituit de un ciclu de șapte, care începe în Leviticul 23 și culminează în Leviticul 25. Fiecare a șaptea zi este odihnă de la muncă (23:3), fiecare al șaptelea an este odihnă (în special pentru pământ, 25:2) și fiecare șapte grupe de șapte ani este expresia cea mai deplină a odihnei (25:10). Odată cu Anul de Veselie, toți se întorc la proprietățile lor de origine, așa cum *li s-au dat* inițial. Acest lucru instituționalizează recunoașterea faptului că Dumnezeu, nu poporul, este furnizorul și proprietarul final al tuturor proprietăților poporului. Prin urmare, un moment pasiv trebuie să vină înaintea acțiunii; este esențială o perioadă de odihnă pentru a primi darul așa încât oamenii să își asume în mod corect mandatul de a munci. Această idee este contra-intuitivă pentru aproape toate culturile anterioare sau ulterioare acesteia.

În cadrul ciclurilor anuale care culminează cu anul jubileului există, de asemenea, acte corporative de comemorare. Aceste sărbători marchează forma economică a vieții lui Israel. În același timp, ele îl

celebrează mai degrabă pe Dumnezeu ca dătător decât darurile în sine și nu sunt întotdeauna legate în mod specific de modelele agricole. Paștele (23:4-8) amintește de eliberarea din Egipt; sărbătoarea „primelor roade" (23:9-14) este o recunoaștere inițială a recoltei ca dar și a lui Dumnezeu ca proprietar, exprimată mai deplin în sărbătoarea „săptămânilor" (23:15-22). Și aici luna a șaptea este esențială. Ea începe cu „trâmbițele" (23:23-25), care par să aibă o funcție generală de aducere aminte, dar conține cea mai solemnă zi (Ziua Ispășirii, 23:26-32), precum și cea mai veselă zi (Sărbătoarea Corturilor, 23:33-44).[57] Aceasta din urmă presupune bucuria și traiul în corturi timp de o săptămână pentru a comemora experiența pustiului, deși a căpătat și alte semnificații. Într-adevăr, este în concordanță cu ceea ce am văzut cu privire la natura „paradigmatică" a Torei faptul că funcția relațională a sărbătorilor ar putea fi păstrată, în timp ce natura lor exactă s-ar putea schimba.[58]

Din punct de vedere politic, toate aceste evenimente unesc națiunea printr-o poveste comună, un set comun de practici culturale și o bază comună de autoritate. Coeziunea socială, care este vitală, este stabilită în mare măsură printr-o combinație de activități economice de bază (în special agricultura) și sărbători sezoniere. Bineînțeles, în viața de zi cu zi a comunității locale există un spațiu imens pentru diversitate. Toate activitățile economice „primare" și „secundare" pot fi dezvoltate liber în cadrul triplu oferit Israelului: pământ, o structură socio-politică simplă și un model anual de bază în cadrul unui ciclu de 50 de ani. Din acest motiv, GR nu exclude afacerile sau schimburile de pe piață în sine - există o astfel de întreprindere

[57] John Hartley, *Leviticus: Word Biblical Commentary* (Waco, TX: Word, 1992), 387.

[58] „Data din titlul Exodului 19:1 leagă dăruirea Legii la Muntele Sinai de Sărbătoarea Săptămânilor... [După anul 70 d.Hr.], această sărbătoare a devenit o Sărbătoare a Legii" (Hartley, *Leviticus*, 386).

biblică care merită urmărită. De fapt, acesta este punctul central al eforturilor actuale ale Centrului Jubilee în vederea reînnoirii relaționale a societății.[59] Cu toate acestea, „comerțul liber" este, de asemenea, constrâns de faptul că pământul și oamenii, ambele aparținând în cele din urmă lui Dumnezeu, nu pot fi vândute ca și cum proprietatea lor ar fi negociabilă.

Din acest motiv, GR lucrează cu principiul general al unei piețe libere pentru bunuri și servicii, dar nu și pentru factorii de producție.[60] Bunurile și serviciile sunt rezultatul cultivării resurselor, dar factorii de care depinde cultivarea (adică pământul și munca umană) sunt rezultatul darurilor lui Dumnezeu și nimeni nu ar trebui să fie lipsit de aceste lucruri. În ceea ce privește capitalul, al treilea factor de producție, situația este puțin mai complexă. Pe scurt, regula este că banii în sine nu pot fi folosiți pentru a face bani.[61] Deși împrumutul și creditarea nu sunt interzise, datoria este în general nedorită și cu siguranță nu este o modalitate legitimă de a obține un câștig financiar. Acest lucru se aplică într-o oarecare măsură debitorului, care se poate baza pe faptul că are datorii în permanență, dar mai ales creditorului, care se poate baza pe dobânda din împrumuturile acordate altor persoane. Având în vedere interdicția de a face bani prin bani, oamenii sunt obligați să aibă un interes în activitățile comerciale. Aceștia nu pot sta deoparte de munca grea și

[59] A se vedea https://www.jubilee-centre.org/our-vision (accesat la 13.4.22).

[60] Ce înseamnă acest lucru din punct de vedere practic a fost dezvoltat în *After Capitalism* (Cambridge: Jubilee Centre, 2012).

[61] Nu este la fel de clar cum funcționează tratarea capitalului în viziunea biblică în ceea ce privește utilajele și clădirile care sunt atașate la terenurile (moștenite). Aceste aspecte pur și simplu nu sunt discutate în Tora.

riscul muncii productive în calitate de *acționari*, ci trebuie să beneficieze (sau să sufere) în calitate de *părți interesate*.[62]

Din nou, trebuie subliniat faptul că organizarea politică este necesară pentru a menține acest aranjament economic. Activitatea comercială trebuie *reglementată* prin legi pentru a menține condițiile de mai sus, dar nu trebuie *controlată* de o autoritate centralizată. Această abordare poate aminti de „capitalismul social" care a caracterizat multe dintre politicile DC de-a lungul anilor.[63] Însă o întoarcere la sursa biblică ne ajută să vedem că meritele sale merg dincolo de pragmatism sau compromis ideologic. O piață liberă pentru bunuri și servicii, dar nu și pentru factorii de producție, are beneficii relaționale profunde. O astfel de activitate implică, de obicei, gospodării care au muncit împreună pentru a-și cultiva pământul și pentru a lua parte în principal la comerțul local. Aceasta permite comunității locale să formeze relații puternice în jurul activităților economice reciproce, fără ca membrii vulnerabili ai societății să își piardă capacitatea de independență. Acest lucru păstrează caracterul *fratern* al relațiilor, chiar și al celor care se formează în jurul activității economice, asigurând că nici un stat centralizat, nici o cultură de piață fără rădăcini și tranzitorie nu domină structura relațională a națiunii.

f. Relații externe: Israelul și lumea

Nicio viziune politică nu ar fi adecvată fără a ține cont de relațiile externe. Am văzut cum configurația relațională a Israelului a fost

---

[62] De aici și accentul pus în Sallux pe „valoarea părților interesate" (a se vedea https://sallux.eu/economy-and-geopolitics.html, accesat la 16.5.22).

[63] A se vedea Accetti, *What is Christian Democracy* pentru o prezentare conceptuală a acestui aspect (pp. 139-168). El arată în diferite puncte ale cărții sale că manifestările istorice ale acestei idei au fost adesea determinate circumstanțial.

concepută astfel încât să existe loc pentru diferite identități colective, fiecare având propria sa funcție. Deși din punct de vedere intern, este structurat ca o societate „fraternă" ordonată, Israelul nu este un sistem închis. Permeabilitatea și mobilitatea sunt încorporate în structura națiunii, fie prin incluziunea gospodăriilor, fie prin transferabilitatea proprietăților urbane către oricine dorește să le cumpere. De aici am putea deduce că a fi străin nu era o barieră în calea participării în Israel și că interacțiunile cu alte națiuni trebuiau să fie prietenoase fără echivoc. Cu toate acestea, trebuie să luăm în considerare câteva dovezi contrare semnificative, astfel încât imaginea noastră despre relațiile externe ale Israelului să reprezinte ceea ce găsim în Tora.

În Leviticul 25, există o diferență clară între tratamentul aplicat israeliților, care nu pot fi sclavi (25:39) și tratamentul aplicat străinilor, care pot fi (25:44). Și mai grav, modul în care Dumnezeu îi dă Israelului țara sa (25:2) este prin ocuparea Canaanului și expulzarea sau chiar exterminarea popoarelor care trăiesc deja acolo.[64] Aceasta este o problemă extrem de dificilă și este mult prea complexă pentru a o explora în profunzime aici. Cu toate acestea, ea nu poate fi ocolită. Prin urmare, trebuie să ne mulțumim cu o înțelegere practică care ne va permite să avansăm în discuție. Există două aspecte ale acestei probleme care trebuie abordate, unul teologic mai larg și apoi unul care abordează mai direct viziunea politică din Tora.

În primul rând, nu putem șterge din Biblia ebraică acele cazuri în care Dumnezeu poruncește acțiuni care ar fi considerate inacceptabil de violente astăzi, chiar și în război (de exemplu, Deut. 20:16-18).

[64] Există dezbateri cu privire la măsura în care realitatea istorică a corespuns poruncii anterioare de a măcelări locuitorii din Canaan (de exemplu, Deut. 20:16-18). Dar, indiferent de modul în care citim relatarea lui Iosua, ocuparea pământului de către Israel *nu* a fost o chestiune de amalgamare pașnică cu populația existentă.

În același timp, nu putem face abstracție de astfel de cazuri din contextul mai larg al Scripturii în care se înscriu. Având în vedere imaginea de ansamblu, suntem obligați să ținem cont de o narațiune biblică în care un Dumnezeu bun creează o creație bună, dar răul pătrunde în mod misterios în această creație. Omenirea, caracterizată prin libera alegere, se aliază cu răul (sau cu personificarea acestuia, Diavolul), iar lumea suferă cumplit din această cauză. Dumnezeu nu încalcă libera alegere acordată umanității, ci lucrează prin răul lumii pentru a restabili binele absolut. Mai mult, Dumnezeu nu lucrează de la distanță, ca un maestru păpușar, ci intră în rău, suferind consecințele finale ale acestuia în persoana lui Isus Hristos. Aceasta, precum și toate acțiunile lui Dumnezeu, lucrează la instaurarea unei noi vieți și a justiției perfecte.

Astfel, Dumnezeu lucrează exclusiv pentru pacea universală, făcând acest lucru prin și în interiorul unei lumi distruse a cărei violență este dezlănțuită împotriva lui Dumnezeu în Isus. Totuși, acolo unde Dumnezeu *acționează prin acțiuni umane* (ceea ce se întâmplă în mod constant), cultura umană modelează felul în care arată aceste acțiuni. Chiar și astăzi, ceea ce este considerat inacceptabil ca „violență” nu este ușor de distins de forța acceptabilă. Atunci când societatea încearcă să afle cum să se protejeze pe sine și pe cei mai vulnerabili membri ai săi de indivizi sau grupuri distructive (dintre care există mai multe în Vechiul Testament), trebuie să decidă cât de multă forță ar trebui folosită. Dar în acest tip de decizii, motivațiile oamenilor nu pot fi complet separate de tendința umană spre violență. Prin urmare, într-o astfel de lume în care violența este adânc înrădăcinată în cultură, Dumnezeu stabilește cu reticență un popor unic al păcii, lucrând *prin* această violență. Mijloacele prin care Israelul a intrat în posesia pământului său nu reprezintă un indiciu normativ al voinței lui Dumnezeu de a face bine: „dacă

Dumnezeu a poruncit măcelărirea canaaniților, a fost cu o inimă incomensurabil de grea".[65]

În al doilea rând, trebuie să punem în continuare întrebarea normativă: cum *ar trebui să* arate relațiile externe? Ar trebui ca tratamentul inegal al străinilor din Leviticul 25 să fie respins ca o reminiscență a răului necesar implicat în crearea Israelului? Nu și dacă urmărim logica care funcționează în Tora. Am văzut că societatea își poate păstra caracterul fratern doar pentru că înrudirea joacă un rol vital. Gospodăriile nu pot fi total permeabile fără a distruge identitatea specifică pe care familiile le-o conferă. „Tribul" nu are în Biblia ebraică conotațiile negative pe care le are „tribalismul". De asemenea, națiunea nu poate fi complet permeabilă fără a pierde identitatea particulară a poporului, o identitate care o face, în primul rând, un loc în care merită să trăiești. La fel cum familiile se diferențiază unele de altele fără a implica ostilitate reciprocă, aceeași logică ar trebui să se aplice Israelului și națiunilor. Viziunea profetică din Mica 4 înfățișează națiuni diverse care trăiesc în pace unele cu altele și *nu* o amalgamare a popoarelor într-o entitate nediferențiată. După cum vom vedea, acest lucru deschide calea pentru relevanța „fraternității" în relațiile externe.

După ce am stabilit că scopul Israelului era coexistența pașnică cu alte națiuni, rămâne să ne gândim cum ar fi trebuit să arate acest aranjament. Descrierile relațiilor internaționale din Vechiul Testament sunt invariabil modelate de ostilitatea reciprocă și de dorința imperială de a-i domina pe ceilalți (Egiptul și Babilonul sunt două exemple în acest sens). Pentru o alternativă, trebuie să ne întoarcem din nou la conceptul de preoție introdus înainte ca legea

[65] Stephen N. Williams, "Could God have commanded the slaughter of the Canaanites?", *Tyndale Bulletin* 63/2 (2012), 173. Propriul meu raționament a fost ascuțit de acest articol, în ciuda modurilor minore în care diferă de argumentul lui Williams.

să fie dată (Ex. 19:6). A fi preot înseamnă a fi un mediator al Cuvântului lui Dumnezeu și căilor lui Dumnezeu către oameni, astfel încât „Legea să iasă din Sion” (Mica 4:2). Ca și în cazul leviților din cadrul poporului Israel, rolul preoțesc este unul care merită respect, dar nu este genul de conducere care îi forțează pe alții să se conformeze. Unii ar răspunde la mărturia Israelului alăturându-se lor și venind să trăiască acolo. Dar acesta este un număr relativ mic și nu este niciodată prezentat ca fiind idealul pentru toți. În schimb, calea obișnuită ar fi fost ca viziunea politică a Torei să fie predată națiunilor și ca acestea să își dea seama cum poate fi implementată în contextele lor culturale unice (așa cum trebuie să facă și astăzi creștinii dintre neamuri). Numai că trebuie să ținem cont de faptul că relațiile sociale implicate de această viziune politică depindeau de o restaurare a relației lor rupte cu Dumnezeu. Aceasta este semnificația unei alte afirmații profetice bine cunoscute adresate poporului lui Dumnezeu:

„De aceea, te pun să fii Lumina neamurilor [națiunilor], ca să duci mântuirea până la marginile pământului” (Isaia 49:6).

Putem face încă un pas în această discuție a relațiilor externe dacă vedem poziția leviților în Israel ca fiind analogă cu poziția Israelului în lume. Leviții erau descendenții lui Levi și aveau un nivel special de rudenie între ei. Dar ei erau „rude” și în alte moduri. Leviții din aceeași gospodărie aveau legături de rudenie mult mai strânse decât identitatea tribală generală și, în același timp, tribul, ca întreg, privea ca pe niște „frați” pe celelalte unsprezece triburi ale lui Israel. Există vreun mod în care rolul lui Israel de preot în rândul națiunilor ar putea încorpora un element similar de rudenie? Da, și, de fapt, există

ocazii în care alte națiuni sunt menționate în mod specific ca fiind „frați" ai lui Israel. [66]

Dacă extindem această înrudire și mai mult în timp, ea ne-ar putea duce la Sem (de la care popoarele semite își trag numele) și chiar la Noe, omul neprihănit care a supraviețuit potopului. Prin urmare, nu este o coincidență faptul că legământul încheiat cu Noe este universal: „Iată, Eu fac un legământ cu voi și cu sămânța voastră, care va veni după voi" (Geneza 9:9). Înrudirea întregii omeniri după Noe, la care se face referire aici, ar trebui să fie contextul mai larg în care să vedem particularitatea lui Israel. O implicație cheie a acestui fapt este explicitată într-o binecuvântare unică asupra unor popoare adesea considerate dușmani:

"Binecuvântat să fie Egiptul, poporul Meu, și Asiria, lucrarea mâinilor Mele, și Israel, moștenirea Mea" (Isaia 19:25).

Toți oamenii (nu doar o națiune) aparțin lui Dumnezeu și sunt legați între ei pe această bază. „Confederalism fratern" este termenul pe care l-am aplicat structurii socio-politice diferențiate, dar non-ierarhice a Israelului. Acesta se aplică atât relațiilor dintre națiuni, cât și relațiilor din interiorul acestora. Astfel, ajungem acolo unde am început această secțiune, în viziunea globală a viitorului perfect al lui Dumnezeu, spre care legea indică în cele din urmă. Această universalitate face deja ca viziunea să fie relevantă pentru noi astăzi. Dar, pentru a vedea în *ce* fel, trebuie să luăm în considerare modul în care Isus împlinește Tora și stabilește agenda etică pentru Biserică.

g. Isus și Legea: întruchiparea Torei și a poruncii de a iubi

---

[66] Deut. 23:7 este esențial în această privință: edomiții și egiptenii trebuie să beneficieze de un anumit tratament fratern pe baza „fraternității" și, respectiv, a proximității anterioare. Acest lucru arată amploarea potențială a fraternității în „politica externă" a Israelului.

Orice schemă politică din cadrul tradiției DC va avea *o anumită* legătură cu Biblia. GR este neobișnuită datorită *modului direct* prin care conectează textul biblic, în special Vechiul Testament, cu viața publică contemporană. Importanța revenirii la „sursă" în acest mod a fost deja subliniată în introducere. Dar această abordare prezintă și pericole. S-ar putea părea că susținem o formă de teonomie, copiind și lipind Tora pe etica creștină modernă. Pavel a respins în mod dramatic astfel de încercări atunci când îl confruntă pe Petru:

„Dacă tu, care ești iudeu, trăiești ca neamurile și nu ca iudeii, cum silești pe neamuri să trăiască în felul iudeilor?" (Galateni 2:14).

El dezvoltă acest lucru în restul scrisorii sale către tânăra biserică situată în Turcia zilelor noastre, reducând creștinismul la mesajul său esențial de credință în Hristos răstignit și înviat.

Dacă dorim să dezvoltăm orice fel de viziune etică creștină - fie ea politică sau de altă natură - aceasta trebuie să fie modelată printr-o viziune mai largă asupra lui Isus ca fiind Cel în care toate lucrurile sunt unite (Coloseni 1:17). Acest accent pus pe o *persoană* ne lasă fără niciun *concept* cu care să lucrăm? Și revelația lui Dumnezeu arătată în acest *evreu* înlocuiește *cuvintele* legii iudaice? Deloc. În aceeași scrisoare către Galateni, viața lui Hristos care trebuie trăită în Duhul este rezumată într-un concept-cheie exprimat de aceste cuvinte din Tora:

„Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți" (Galateni 5:14, citând Leviticul 19:18).

Pavel nu este singurul care a folosit acest rezumat. În altă parte, Însuși Domnul Isus rezumă Legea la cele două porunci: iubirea lui

Dumnezeu și iubirea aproapelui (Matei 20:37-40), pe care propria Sa viață le demonstrează perfect (Matei 5:17).[67]

Acest lucru deschide o întreagă perspectivă de înțelegere: putem folosi Vechiul Testament într-un mod care este fidel veștii bune a lui Isus prin conceptul de iubire. GR dezvoltă și mai mult acest lucru prin identificarea acestei idei de iubire cu semnul calității în relații. Poate că „iubirea" nu are prea mare căutare în discursul public, dar putem vorbi cu folos despre „relații bune", „relații puternice" sau „relații sănătoase". Dacă utilizarea Torei în gândirea politică are ca rezultat astfel de relații, atunci valoarea Torei va fi evidentă chiar și pentru cei care nu aparțin tradiției iudeo-creștine. Cu toate acestea, trebuie să ținem cont de schimbarea istorică a circumstanțelor pe care a adus-o venirea lui Mesia Cel promis.[68]

Putem să ne punem întrebarea într-un mod mai precis: Ce relevanță are legea iudaică pentru viața politică acum când „poporul lui Dumnezeu" este reprezentat de un grup mai larg decât națiunea Israel? Îmi aleg cuvintele cu mare grijă aici. Poporul lui Dumnezeu din Noul Testament nu *înlocuiește* Israelul, ci îl *extinde* pentru a-i include *pe toți cei care trăiesc în relație de legământ cu Dumnezeu prin Mesia, alesul Său*. Această nouă identificare a poporului lui Dumnezeu *îi include* atât pe evrei, cât și pe neamuri, iar felul în care lecturăm Tora nu mai poate fi limitată în aplicare la o singură entitate

---

[67] Nu putem separa dragostea față de Dumnezeu de dragostea față de aproapele - acestea sunt legate între ele în gândirea creștină la fel de mult ca în Biblia ebraică. Pe tot parcursul Noului Testament apar aceleași accente de bază: iubirea lui Dumnezeu (în primul rând prin credința în Isus, Ioan 5:41-44) și a aproapelui, caracterizată în mod celebru prin parabola Bunului Samaritean (Luca 10:25-37).

[68] Folosirea nașterii lui Isus ca măsură a timpului este o reamintire utilă a faptului că întreaga istorie se bazează pe viața lui Hristos. Acest lucru este valabil chiar și atunci când vorbim despre „Era noastră" nu numai când spunem „Înainte de Hristos" sau „Anul Domnului" (*Anno Domini*).

națională. Din acest motiv, s-ar putea sugera că dragostea creștină nu are nimic de-a face cu politica; este o chestiune de ucenicie personală sau de viață bisericească. Cu siguranță, aceste aspecte ale vieții sunt subliniate în Noul Testament, nu în ultimul rând chiar de Pavel (de exemplu, Galateni 5:15-26).[69] Înseamnă aceasta că ar trebui să evităm politica pentru a urmări relațiile biblice? Răspunsul este într-un fel „da", dar în cele din urmă „nu".

Evanghelia lui Isus Hristos relativizează rolul politicii, astfel încât nu mai putem acorda niciunei structuri instituționale genul de autoritate pe care această structură ar putea să o pretindă pentru sine.

„Pentru că prin El [Fiul lui Dumnezeu] au fost făcute toate lucrurile care sunt în ceruri și pe pământ, cele văzute și cele nevăzute: fie scaune de domnii, fie dregătorii, fie domnii, fie stăpâniri... Căci Dumnezeu a vrut ca toată plinătatea să locuiască în El și să împace totul cu Sine prin El... făcând pace prin sângele crucii Lui" (Coloseni 1:16, 19-20).

Fiecare instituție - fie guvern, consiliu sau familie - se luptă să accepte acest adevăr.[70] Ele tind să fie folosite (mai ales de anumite personalități) pentru a-și construi puterea în detrimentul altor grupuri sau indivizi. Dar aceste organisme colective trebuie să fie privite în relație cu Dumnezeu, care este singurul suveran. Acesta este motivul pentru care DC a negat în mod tradițional „suveranitatea" *oricărui organism*, inclusiv a Bisericii instituționale. Prin urmare, organismul colectiv primar din care fac parte creștinii nu poate fi identificat cu nicio structură instituțională lumească; nu este un imperiu concurent. În schimb, este constituția

[69] La acestea se pot adăuga pasaje deja menționate în nota de mai sus din Matei și Luca, precum și din Ioan (1 Ioan 3:16-17) și Iacov (2:8-17).

[70] Prin urmare, identitatea în Hristos relativizează toate celelalte identități relaționale ale unei persoane, de la cea familială (Luca 8:19-21; 14:25-27) la cea națională (Efeseni 2:11-18).

unică a poporului lui Dumnezeu pe care o numim Biserică (Efeseni 2:19-22), cu toate manifestările sale diverse, instituționale și neinstituționale. Da, mărturia sa colectivă are un impact politic enorm, atât prin calitatea relațiilor sale (Ioan 17:21), cât și prin lucrarea sa de evanghelizare și ucenicie (Matei 28:16-20). Dar Împărăția lui Dumnezeu nu trebuie să rivalizeze cu Imperiul Roman sau cu orice alt imperiu; ea „nu este din lumea aceasta" (Ioan 18:36).[71]

Așadar, o viață caracterizată de relații biblice este centrată în jurul unei comunități (Trupul lui Hristos) care nu este „politică" în modul în care restul lumii ar înțelege-o. Totuși, aceasta este doar o parte a realității pentru că Noul Testament *interzice* dezangajarea exprimată față de sistemul politic din această lume. Nicăieri nu se sugerează că creștinii ar trebui să își formeze propria sectă autonomă (așa cum ar fi fost probabil comunitatea din Qumran). Din contră, Domnul Isus se roagă în mod explicit ca poporul Său să *nu* fie luat din lume (Ioan 17:15). În schimb, ucenicia implică implicarea deplină în structurile sociale existente. Li se spune în mod explicit să își îndeplinească obligațiile de la nivelul macro al guvernării (Romani 13:1-7) până la nivelul micro al vieții de familie. Pentru Pavel, aceasta reprezintă o cerință de bază a creștinismului, fără de care „a crede" este o ipocrizie (1 Timotei 5:8). Dar aceasta ridică o altă posibilitate: acceptă creștinismul structurile societății fără a le chestiona, fiind credincios *în cadrul acesteia* (de exemplu, 1 Petru 2:11 - 3:7)?

Din nou, trebuie să ne punem o întrebare dificilă: abordarea biblică a vieții publice este una care susține întotdeauna status quo-ul? Acest lucru este din nou simplist și ne duce la o concluzie greșită. Abordarea pe care ne-o oferă GR, și pe care o susțin aici, este dublă:

---

[71] Nu trebuie să ne lăsăm distrași de cei doi termeni englezi diferiți de aici. Cuvântul grecesc βασιλεία folosit aici și în alte locuri din Noul Testament poate fi tradus în mod egal prin „împărăție" și „imperiu".

în primul rând, Biblia ne oferă o viziune politică universală care perturbă profund ordinea stabilită și intră inevitabil în conflict cu aceasta. În al doilea rând, poporul lui Dumnezeu trebuie să urmărească această viziune *prin iubire*, adică *nu* prin forțarea schimbării cu metode care sunt incompatibile cu calitatea relațiilor întruchipate de Isus. În continuare, vom parcurge cele două etape ale acestui argument, care se referă la natura politică a poporului lui Dumnezeu (sub-secțiunea h.) și la modul în care acest popor se raportează la lumea politică în sens mai larg (i.).

h. Rusaliile și Biserica: O nouă viziune multinațională

Pentru a avea o idee despre tipul de viziune pe care o dezvoltă creștinismul, trebuie să ne uităm la Biserica primară. Acolo vedem că creștinii nu își pot dezvolta propria societate alternativă pe plan intern, menținând în același timp status quo-ul în relațiile lor externe. Acest lucru se datorează faptului că relațiile din cadrul trupului lui Hristos nu sunt limitate la clădirile fizice ale bisericii (care nu existau la început), ci se desfășoară în cadrul societății care există deja. Prin urmare, există o interacțiune constantă între poporul lui Dumnezeu și structurile gospodăriilor, comunităților locale și națiunilor. În acest context, viziunea politică unică adusă de Hristos începe să apară și să prindă contur.

În loc să se concentreze asupra Israelului, Isus a deschis statutul de membru al poporului lui Dumnezeu pentru oricine va crede în El și-L va urma. Acești oameni vor avea o legătură reală cu viața divină prin darul Duhului, care va deosebi Biserica de lume (Ioan 14:15-18, 25-27; 15:7-15). Logic, acest nou grup ar putea include *pe oricine*, ceea ce ar însemna oameni din orice națiune. Acest lucru este făcut explicit în marea trimitere dată ucenicilor (Matei 28:16-20). Dar, în mod firesc, primii discipoli ai lui Isus au fost cei pe care Acesta i-a adunat în jurul Lui în timpul slujirii Sale. Prin urmare, aceștia au fost aproape toți evrei palestinieni din Galileea, stabiliți în Ierusalim. Când promisiunea Duhului Sfânt s-a împlinit la Cincizecime (Fapte 2), cuvintele profetice ale lui Isus au devenit

realitate: Biserica transnațională a fost înființată.[72] Deși majoritatea membrilor acestui grup proveneau din comunitatea evreiască (de unde și prezența lor la sărbătoare), primilor creștini li s-a spus foarte clar că neamurile erau incluse pe picior de egalitate (Fapte 10-11). Dar cum ar funcționa structural poporul lui Dumnezeu reformulat?

Este adevărat că Noul Testament nu conține nimic asemănător prescripțiilor detaliate pentru Biserică pe care le găsim pentru Israel în Tora. Restul cărții Faptele Apostolilor conține multe povestiri despre viața comunității creștine timpurii (care nu sunt întotdeauna exemplare), în timp ce instrucțiunile cele mai directe (din Epistolele pastorale) se referă mai degrabă la conducere decât la Trup ca întreg. Avem o întreagă varietate de metafore care descriu identitatea colectivă a poporului lui Dumnezeu. Acestea variază de la imagini precum un trup cu diferite membre, o viță de vie cu multe ramuri și o clădire a templului făcută din pietre vii. Niciuna dintre aceste imagini nu corespunde tipului de structuri care modelau societatea din acea vreme. Din acest motiv, ele nu comunică imediat tipul de structură pe care Trupul lui Hristos l-ar putea adopta. Acest lucru nu este neașteptat, deoarece am văzut deja că Isus înființează o entitate nouă care nu se încadrează într-o categorie politică existentă. Sarcina interpretării biblice este să se lupte cu toate imaginile diferite ale Noului Testament și să ajungă la teoria noastră despre Biserică („eclesiologia" noastră). Cu toate acestea, există o imagine care poate oferi un unghi util din care să vedem totul.

Noul Testament îi numește pe creștini drept „membri ai casei lui Dumnezeu". Deși această expresie exactă nu este frecventă, este un

[72] După cum spune Johannes de Jong, „Rusaliile demonstrează că toate culturile sunt la fel de importante în ochii lui Dumnezeu" și, prin urmare, sunt multe de învățat de la Uniunea Europeană și, într-adevăr, de la orice națiune în ceea ce privește politica externă ("A Europe of Human Dignity", (lucrare nepublicată), 5).

concept extrem de important.[73] Acest lucru este ilustrat cel mai bine de cartea lui Ioan, care are reputația de a fi cea mai puțin politică dintre Evanghelii! Acolo Îl vedem pe Dumnezeu revelat ca o familie divină formată din Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, iar Isus vine să extindă această familie pentru a include și oamenii (14:1-4, 15-21). Ucenicii sunt atrași într-un cerc intim de iubire și primesc titlul de „copii ai lui Dumnezeu" (1:12-13), „prieteni" (15:9-15) și chiar „frați" ai lui Isus (20:17).[74] Viața, moartea și învierea lui Isus îndeplinesc scopul inițial al creației de a „aparține lui Dumnezeu" (1:3, 9-11). Povestea lui Ioan nu este nouă - ea se află în continuitatea poruncii de a iubi cuprinse în Tora (13:34-35) și este o împlinire a Scripturilor prin adunarea copiilor lui Israel (11:51-52) și prin includerea „oilor din altă turmă" (10:16). Aceasta este o comunitate incluzivă care își extinde îngrijirea holistică asupra tuturor (13:14-15). Fiind vindecați (9:1-7) și hrăniți (6:1-13), cei vulnerabili și marginalizați își găsesc un cămin în această casă. [75]

Prin lecturarea cărții lui Ioan, putem vedea cum „casa lui Dumnezeu" este o idee-cheie care leagă Vechiul și Noul Testament. Este o viziune politică care conectează un adevăr teologic fundamental cu identitatea unică a comunității creștine și cu viziunea politică a Torei și a societății în general. Viziunea casei lui Dumnezeu este înrădăcinată în realitatea relațională a Trinității, care este mai mult o casă decât o familie (deoarece Duhul Sfânt nu este descris ca membru al familiei). Ea este pusă în practică în caracterul

---

[73] Pavel numește astfel „Biserica Dumnezeului Celui viu" și îi scrie lui Timotei pentru a-l îndemna cum să trăiască „în casa lui Dumnezeu" (ἐν οἴκῳ θεοῦ) (1 Timotei 3:14-15), cf. Efeseni 2:19.

[74] Isus se referă la ucenicii săi ca la „frați" în conversația cu Maria Magdalena, sugerând faptul că ea împărtășește aceeași relație de soră cu Isus ca și una dintre ai Săi.

[75] Aceasta este o formă foarte condensată a eticii teologice ioanine pe care am dezvoltat-o pe larg în teza de doctorat. Teza este disponibilă la cerere.

unic al comunității creștine, care poate fi văzut în primul rând în Faptele Apostolilor. Aici, credincioșii se reunesc într-o casă și merg până acolo că își împart bunurile între ei. O astfel de formă de viață în comun nu devine norma, dar Biserica rămâne organizată în jurul unor rețele de gospodării și toți credincioșii, dincolo de granițele naționale, se numesc unii pe alții „frați și surori".[76] Deși exista o conducere, nu exista o autoritate centrală deasupra Cuvântului lui Dumnezeu (a se vedea Galateni 1-2). Toate acestea se leagă profund de ceea ce am văzut în Tora, unde nu există nicio autoritate suverană deasupra Legii lui Dumnezeu.

În cultura greco-romană a Noului Testament, rudenia este modul dominant de relaționare, nu numai în casele individuale, ci și la nivel de triburi și națiune. Deoarece ideile de rudenie și gospodărie erau forme sociale recognoscibile pentru întreaga lume, necredincioșii erau capabili să se raporteze la iubirea creștină. De fapt, necredincioșilor li se oferea o invitație constantă de a se alătura acestei noi ordini mondiale. Casa lui Dumnezeu este revoluționară din punct de vedere politic, deoarece nu se conformează tiparelor exclusive și ierarhice ale lumii și îl face pe Isus singurul Domn, provocându-i pe oameni să își schimbe loialitatea. Ce titlu poate fi dat poporului lui Dumnezeu după ce acesta s-a extins de la națiunea Israel pentru a constitui o comunitate multinațională răspândită în întregul Imperiu Roman (Fapte 2:5-12; 15:7-9; Apocalipsa 5:9-10)? O variantă ar fi „confederație fraternă".

i. Implementarea viziunii politice a lui Dumnezeu în lume

---

[76] Pentru o prezentare detaliată a modului în care convertirea i-a adus pe creștini într-o nouă ordine socială și politică, cu referire specială la sărăcie, a se vedea Matthew N. Williams, "A Cost of Discipleship? The Relationship Between Conversion and Almsgiving for the New Testament Authors" în Athanasios Despotis și Hermut Löhr (eds.), *Religious and Philosophical Conversion in the Ancient Mediterranean Traditions* (Leiden: Brill, 2022), 369-403.

Până acum, ar trebui să avem o idee despre viața politică a Bisericii și despre modul în care structurile sale pun în aplicare principiile GR. Dar cum pot participa creștinii la viața instituțională a lumii din afara Bisericii? Răspunsul este foarte simplu: ei trebuie să acționeze cu exact aceeași calitate a iubirii în raport cu cei din afară. Pavel o spune direct în aceeași scrisoare cu care am început această secțiune:

„Să facem bine la toți, mai ales fraților în credință. (Galateni 6:10)[77]

Există o relație specială între membrii casei lui Dumnezeu. Dar asta nu înseamnă că ei se iubesc între ei și îi urăsc pe toți ceilalți. Creștinii ar trebui să cultive relații *în afara* Bisericii care să aibă aceeași calitate precum cele *din interiorul* Bisericii. Acest lucru include influențarea structurilor și instituțiilor sociale pentru a funcționa în conformitate cu viziunea politică pe care am schițat-o.

Ceea ce se propune aici nu este nou; după cum spune un profet din Vechiul Testament, ar trebui să „căutăm binele cetății" (Ieremia 29:7). Cu alte cuvinte, creștinii ar trebui să modeleze și să promoveze GR în orice context în care se află. Prin aceasta, ei mărturisesc adevărul Evangheliei (Matei 5:16; 1 Petru 2:12) și contribuie la construirea unei societăți care Îl glorifică pe Dumnezeu.[78] Astăzi, creștinii europeni au un rol participativ în democrație pe care majoritatea celor din Biserica primară nu l-au avut. Cu toate acestea, același lucru se aplică și în cazul nostru ca și în cazul lor: urmărim obiective politice prin relații corecte în cadrul

[77] Traducerea NIV „celor care fac parte din familia credincioșilor" ascunde în mod nefolositor utilizarea specifică a limbajului lui Pavel aici (ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.).

[78] Există și în Tit exemple ale acestui tip de raționament. Atunci când Pavel vorbește despre „fapte bune" (așa cum face acolo de șase ori), nu se referă doar la a fi o „persoană de treabă". Este vorba despre acțiuni vizibile în public, benefice din punct de vedere social și fructuoase din punct de vedere evanghelistic în societate (a se vedea în special 2:1-10). Îi datorez acest punct de vedere lui Chris Wright.

de care dispunem și nu prin forțarea sau manipularea schimbării. Scopul nu justifică nicio metodă de atingere a acelui scop, deoarece scopul are de-a face cu relațiile sănătoase. Modul în care acest lucru funcționează efectiv în viața politică va fi abordat în partea C a acestei cărți. Înainte de aceasta, trebuie să evaluăm unele dintre bazele teologice ale celor susținute.

6. Bazele teologice ale gândirii relaționale

Pe măsură ce GR a fost dezvoltată, ea s-a bazat pe o mulțime de texte biblice specifice. Dar GR depinde, de asemenea, de preceptele teologice fundamentale din Biblie în ansamblu. Acestea sunt de obicei presupuse mai degrabă decât enunțate, dar dacă GR trebuie să fie folosită în general în diferite tradiții creștine pentru a revitaliza DC, atunci anumite baze teologice trebuie să fie clarificate. Ar putea fi alese multe altele, dar ne concentrăm asupra poziției GR în cinci domenii: natura relațională a lui Dumnezeu, a oamenilor, a creației, a istoriei și a Bibliei (punctele a-e de mai jos).[79] Acestea acționează ca niște piloni de susținere pentru toate perspectivele biblice care sunt prezentate în această carte.

a. Dumnezeu este trinitar și, prin urmare, relațional

Există o mulțime de titluri și atribute atribuite lui Dumnezeu în întreaga Scriptură, iar unele dintre acestea sunt comune cu alte tradiții religioase. Dar în centrul creștinismului se află revelația care a venit în primul rând prin Isus Hristos. Isus îl descoperă pe Dumnezeu ca o unitate relațională formată din Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Din nou, acest lucru este cel mai clar în Evanghelia după Ioan,

[79] Acestea corespund categoriilor clasice din teologia sistematică, și anume doctrina lui Dumnezeu, antropologia, cosmologia, escatologia și doctrina Scripturii.

principala sursă pentru cristologie și teologia trinitară.[80] Trinitatea nu are nimic „static", ci mai degrabă o viață de interacțiune relațională, de glorificare reciprocă, de dăruire și primire, pe scurt, de iubire (Ioan 17, cf. 1 Ioan 4:8).

Deoarece Dumnezeu este Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, conceptul de „relație" este esențial pentru înțelegerea lui Dumnezeu. A fi „trei" nu este în contradicție cu a fi „unul"; dimpotrivă, cele trei persoane sunt revelate ca fiind perfect unite într-o formațiune asemănătoare unui cămin, care include o familie (Tatăl-Fiul) și un al treilea membru al gospodăriei intim înrudit (Duhul). Aceasta este ceea ce înseamnă pentru Dumnezeu să fie iubire. Nu numai atât, dar toate lucrurile iau naștere prin această iubire și sunt create pentru a participa la această iubire. Din acest motiv, relațiile sunt în inima lui Dumnezeu și în inima modului în care creația (inclusiv societatea umană) ar trebui să funcționeze. Păcatul este ceea ce se întâmplă atunci când oamenii se întorc împotriva ordinii relaționale perfecte a lui Dumnezeu și a lumii. Păcatul este împotriva relațiilor; el se manifestă prin violență și prin ideologii care înscriu conflictul perpetuu în viziunea oamenilor asupra realității.

b. Oamenii sunt relaționali

Atunci când vedem că Dumnezeu este esențialmente relațional, ne dăm seama ce înseamnă pentru oameni să fie „făcuți după chipul lui Dumnezeu". De fapt, din întreaga Biblie reiese faptul că natura și identitatea oamenilor sunt inerent relaționale, motiv pentru care respectul față de demnitatea umană trebuie să recunoască centralitatea relațiilor umane. Dar pierdem acest sens dacă nu recunoaștem că această relaționare se referă în primul rând la legătura cuiva cu Dumnezeu. De la început, Adam este un „fiu al lui

[80] Cuvântul folosit frecvent în Ioan pentru Duhul Sfânt este παράκλητος, care este dificil de tradus în engleză și este de obicei transliterat ca Paraclet.

Dumnezeu" (Luca 3:38) și acesta este destinul omenirii în care Evanghelia permite (și provoacă) oamenii să intre (Romani 8:12-21). Un alt mod de a spune acest lucru este că natura umană vizează transcendența; există „în inima lor chiar și gândul veșniciei" (Eclesiastul 3:11). În cele din urmă, încercăm să obținem (sau să ne supunem unui lucru sau unei persoane care ne oferă) transcendența; prin urmare, nu putem ignora complet problema lui Dumnezeu sau modul în care anumite forțe politice - în special statul, națiunea sau piața - pot funcționa ca „Dumnezeu". Acesta este motivul pentru care este atât de important ca GR să respingă suveranitatea *oricărei* instituții la *orice* nivel politic.

Totuși, această capacitate de a relaționa se referă și la alți oameni. Atunci când Dumnezeu Fiul a devenit om, El nu a fost om doar în sens *fizic* sau *emoțional*, ci și în sens *relațional*: a fost fiu, frate, membru al sinagogii, coleg de muncă, parte a comunității locale de meșteșugari, supus al Romei și parte a familiei umane. Nimic din toate acestea nu înseamnă că identitatea Sa relațională era la fel ca a tuturor celorlalți; Isus a îndeplinit aceste roluri în calitate de Fiu al lui Dumnezeu. Ceea ce este unic în identitatea lui Isus este faptul că El nu a stat deasupra acestor relații sociale, ci a trăit *perfect* în cadrul lor, oferind un model pentru viața umană. Isus s-a dăruit altora din familia umană, în mod suprem, când și-a dat viața pe cruce. El a renunțat la spirit pentru ca alții să trăiască, ceea ce înseamnă că alții vor avea Spiritul vieții.[81] Isus arată cum interacționează o viață

[81] Ioan 19:30 vorbește despre faptul că Isus și-a dat duhul, ceea ce este probabil un exemplu de sens dublu în Ioan, unde se face referire atât la Duhul Sfânt, cât și la duh.

relațională holistică de iubire cu diferitele sfere în care este implicată. [82]

Oamenii sunt indivizi, dar această individualitate este ea însăși relațională. Vedem acest lucru chiar de la început: Adam nu are o „esență" autonomă, ci este Adam, copilul lui Dumnezeu, soțul Evei și tatăl lui Cain, Abel și Set. El este un individ, dar individualitatea sa nu este mai fundamentală decât identitățile sale relaționale - față de Dumnezeu, soția sa, copiii săi și, într-un mod diferit, față de creația non-umană pe care este chemat să o administreze ca să se aprovizioneze din ea. Nu există un Adam autonom a cărui ființă să aibă sens în sine în afara acestor identități relaționale. Însuși numele lui Adam este dat de Dumnezeu; el este dat ca dar lumii și Evei pentru bunăstarea lor, iar lumea le este dată lor ca dar. Adam este ceea ce este doar în cadrul matricei relaționale în care Dumnezeu l-a așezat. La fel este și pentru toți oamenii de atunci încoace. Suntem ceea ce suntem pentru că Dumnezeu ne-a dat familii și societăți în cadrul cărora avem identități. O viziune relațională asupra oamenilor se combină cu conceptul de a fi făcut după chipul lui Dumnezeu, care a fost atât de esențial pentru conceptul de demnitate umană. Astfel, „demnitatea umană este relațională și se exprimă prin familie și comunitate și stă la baza valorii culturii".[83]

c. Creația este relațională

Din faptul că omenirea este purtătoarea chipului lui Dumnezeu, rezultă că oamenii sunt în mod inerent relaționali, iar Isus este

[82] El nu numai că trăiește în relație cu Dumnezeu, dar arată ce înseamnă să fii în relație cu familia, cu viața economică și religioasă locală și chiar cu viața juridică și politică la cel mai înalt nivel, procesul său implicând interese romane într-un mod similar cu cel al lui Pavel. Un creștinism dezangajat politic se îndepărtează de exemplele lui Isus și Pavel care ne-au fost date (1 Corinteni 4:16; 11:1).

[83] Johannes de Jong, "A Europe of Human Dignity" (lucrare nepublicată, 2020), 2.

exemplul suprem al modului în care acest lucru funcționează. Dar ni se spune, de asemenea, că toate lucrurile au luat ființă prin Tatăl și Fiul (Ioan 1:3). Există ceva relațional în creația însăși? Creația nu este ea însăși „divină", ca și cum ar fi parte din Dumnezeu. Dumnezeu este înaintea (și, prin urmare, deasupra) creației, care nu este nici necesară pentru ființa lui Dumnezeu, nici o extensie a acesteia. Cu toate acestea, creația este un *rezultat* al iubirii intradivine și este făcută astfel încât să *participe* la aceasta prin glorificarea lui Dumnezeu, care este menționată în mod repetat în întreaga Scriptură. De asemenea, oamenilor li se spune să „stăpânească" creația într-un mod diferit de modul în care se raportează unii la alții (dominația socială intră în lume doar ca parte a blestemului, Gen. 3:16).

Cu toate acestea, după cum am văzut cu problema pământului în Levitic, oamenii depind de creație, care, la rândul ei, răspunde acțiunilor lor. Interacțiunea oamenilor cu creația face parte în mod inevitabil din ordinea lumii, atât în sens pozitiv, cât și negativ (din nou, blestemul din Geneza 3 arată clar acest lucru). Ca atare, există un mod în care creația este relațională.[84] Ideea este că, pentru a-l cita pe Calum Samuelson în raportul său Sallux, „revelația biblică a unui Dumnezeu relațional generează o viziune plină de speranță pentru o societate relațională în care sănătatea mediului, a comunității și a individului sunt toate posibile și realizabile reciproc".[85] Creația este relațională în măsura în care participă la relațiile care constituie bunăstarea universală. Nu există viață umană fără creație non-umană.

---

[84] Dacă putem folosi cuvântul „relație" într-un sens analog atât pentru relațiile intradivine, cât și pentru cele divino-umane, nu ar trebui să fim prea îngrijorați în privința gândirii creației ca fiind relațională. Îi datorez formularea acestui punct lui Stephen Williams.

[85] Samuelson, *A Relational Response to Climate Change*, 68.

d. Istoria este relațională

Înțelegerea teologică a lui Dumnezeu, a oamenilor și a creației ne oferă o viziune a unui univers relațional centrat pe Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Cu toate acestea, universul nu este o entitate statică. Orice astronom știe că universul este în continuă mișcare. Aceasta este o ilustrare a faptului că Dumnezeu lucrează mereu (Ioan 5:17) și împletește toate miliardele de vieți ale universului într-o poveste frumoasă. Adesea, acest proces a fost denumit „economia mântuirii", amintindu-ne că *a fi* și *a face* nu pot fi separate, la fel cum politica și economia nu pot fi separate.

Putem citi întreaga narațiune biblică ca o progresie de la relația perfectă cu Dumnezeu la întunericul păcatului (Ioan 1:5) până la participarea umană la o relație reînnoită (Ioan 17:24) în cadrul unei noi creații (Apocalipsa 21:1-5). Privit în cadrul acestei narațiuni, păcatul este ruptura relațională cauzată de rebeliune și reconciliată prin moartea lui Hristos (Romani 5:12-17). Toată lucrarea împuternicită de Duhul manifestată în lume reconciliază relațiile rupte dintre Dumnezeu și societatea umană, precum și pe cele *din cadrul* societății. Misiunea creștină face parte din această reconciliere a tuturor lucrurilor, chiar și la nivel politic (Coloseni 1:15-20). Acest lucru conferă DC, și în special GR, semnificația sa.

Această lucrare relațională a lui Dumnezeu nu este doar ceva care începe în Noul Testament. Lui Moise i se spune să introducă întreaga lege prin cuvintele pe care le-am menționat deja de câteva ori în această carte:

„Ați văzut ce am făcut Egiptului și cum v-am purtat pe aripi de vultur și v-am adus aici la Mine. Acum, dacă veți asculta glasul Meu și dacă veți păzi legământul Meu, veți fi ai Mei dintre toate popoarele, căci tot pământul este al Meu. Îmi veți fi o împărăție de preoți și un neam sfânt." (Exodul 19:4-6).

Ordinea juridică națională derivă din acțiunile salvatoare ale lui Dumnezeu, care sunt *relaționale*. Tora le poruncește întotdeauna oamenilor să recunoască ceea ce *li s-a dat* înainte de a spune ceva

despre ceea ce ar trebui să *facă*. Faptul de a recunoaște propria *dăruire* ca popor este și ceea ce îi diferențiază ca fiind „sfinți". Această sfințenie este relațională, nu doar individuală. O vedem în centrul politicii Israelului în Leviticul 25, unde răscumpărarea lui Dumnezeu și dăruirea pământului lui Israel au ca rezultat o viață de libertate în relația cu Dumnezeu, cu societatea și cu creația non-umană.[86] În loc să fie o calitate exclusiv „religioasă" sau „spirituală", sfințenia Israelului se manifestă în structura sa politică. Sfințenia înscrie o noțiune a puterii precum cea care este dată de providența divină *comunității*, ceea ce înseamnă că nicio persoană sau instituție nu își poate asuma o poziție dominantă.

Astfel, istoria este relațională în sensul că trece de la relațiile perfecte ale Trinității, prin întreruperea păcatului, la o relație perfectă care include acum creația. Doar atunci când Hristos va reveni, această nouă relație va fi consumată la ospățul de nuntă al mielului. Dar acest lucru nu înseamnă că ar trebui să „așteptăm cu toții până când va veni". A fi credincioși chemării Evangheliei și întregii mărturii biblice ne obligă să urmărim perfecțiunea chiar și acum (Matei 5:48). Trebuie să urmărim GR, care are în vedere o societate perfectă, ca parte a misiunii de a urmări ucenicia universală (Matei 28:16-20). Putem folosi aceeași mentalitate ca sportivii care urmăresc recordurile. Poate că este imposibil pentru o ființă umană să alerge 100 de metri în mai puțin de 9 secunde. Dar recordul actual de 9:58 părea imposibil cu doar câțiva ani în urmă. La fel se întâmplă și cu o viziune politică creștină. Poate părea că nu mai există speranță datorită faptului că relațiile sunt corupte de rău și că nu putem face progrese până la venirea lui Isus. Cu toate acestea, nu putem sta pe loc; suntem mereu în mișcare și aceasta se întâmplă și în cadrul relațiilor. Ni se poruncește să iubim, ceea ce înseamnă să

[86] Întregul context al capitolelor anterioare din carte arată clar că Leviticul 25 este despre sfințenie, subliniind încă o dată caracterul fundamental al relației cu Dumnezeu înainte ca toate acestea să poată fi puse în aplicare.

urmărim relații sănătoase în fiecare domeniu al societății și, în cele din urmă, să luptăm pentru o viziune politică biblică.

e. Biblia este relațională

Avem nevoie de o scurtă notă cu privire la ceea ce presupunem în toată această carte. Uneori, cuvintele și textele se deconectează de oamenii care rostesc aceste cuvinte și de cei care le primesc. Dar trebuie să ne amintim că Biblia este rostită de Dumnezeu pentru ca oamenii să o citească și să îl cunoască pe Isus Hristos (Ioan 5:39), care este Cuvântul (Ioan 1:1). Cuvintele lui Dumnezeu sunt puternice; ele creează (Geneza 1) și susțin (Evrei 1:1-3) universul. Atunci când ne implicăm în materialul biblic, primim și dezlănțuim o putere care poate modela realitatea. Acest lucru nu se întâmplă prin magie, ci prin comunicarea Cuvântului lui Dumnezeu cu puterea Duhului, prin intermediul relațiilor. GR stabilește relații biblice într-un mod care permite Cuvântului lui Dumnezeu să pătrundă în viața politică.

7. Crearea unei punți de legătură: de la lumea biblică la Europa contemporană

Prima parte a acestei cărți a expus o viziune relațională pentru o societate înfloritoare. Aceasta a implicat o examinare detaliată a textului biblic, care este sursa directă a gândirii relaționale și sursa ultimă a întregii democrații creștine. Acum trebuie să vedem cum ne ajută GR să creăm o punte istorică lumea Bibliei și situația din Europa, așa cum o este ea astăzi. Pentru a face acest lucru, vom face un bilanț al argumentului de până acum și vom evidenția modul în care GR se pretează la aplicarea contemporană, împreună cu alte curente de gândire care formează tradiția DC în general. De aici, vom fi în măsură să trecem la părțile B și C, care discută mai detaliat această aplicare contemporană.

GR inspiră o viziune politică convingătoare pentru Europa de astăzi. Ea se bazează pe simplul adevăr universal că relațiile sănătoase

constituie o societate sănătoasă și permite Bibliei să definească ce înseamnă „sănătos”. La suprafața textului biblic, idealul oferit pentru prima dată poporului lui Dumnezeu, Israel, poate părea legat de acel timp și loc. Cu toate acestea, am văzut că Tora portretizează un ideal care a fost reformulat de-a lungul Vechiului Testament ca speranță profetică pentru un viitor perfect. Idealul relațional a fost parțial întruchipat în Israel și împlinit în viața individuală a lui Isus Hristos, dar încă nu a devenit o realitate corporativă, universală. Nu numai că GR este orientată constant spre viitor, dar conceptele sale de bază pot fi articulate în termeni care au priză la societatea contemporană.

Viziunea politică a GR este, în esență, că toți ar trebui să aibă o casă, că comunitățile locale ar trebui să se bazeze pe gospodării apropiate, dar incluzive și că națiunile ar trebui să fie coerente din punct de vedere intern și interconectate cu vecinii lor. În cadrul acestei viziuni simple, începe complexitatea. Fiecare instituție (fie că este vorba de familii, întreprinderi sau guverne) trebuie să funcționeze astfel încât relațiile la toate nivelurile să aibă calitatea relațiilor de rudenie. Prin urmare, instituțiile ar trebui să fie interconectate și să își îndeplinească funcțiile limitate, fără a se aglomera în centre disproporționat de puternice.

La baza acestei viziuni stă convingerea fundamentală că suveranitatea este o calitate care aparține doar lui Dumnezeu și nu oricărei autorități umane. Numai prin menținerea acestei perspective transcendente se poate evita ca orice entitate socială - stat, națiune, corporații sau chiar „individ” - să le domine și să le prejudicieze pe celelalte. Am putea numi această viziune politică „confederalism fratern”, dar ea nu este atât de idiosincrasică pe cât pare. În schimb, GR este coerentă cu principiile dezvoltate în cadrul tradiției DC (a se vedea **partea B**), ceea ce o ajută să fie aplicabilă în mod practic astăzi (a se vedea **partea C)**.

Partea B: Gândirea relațională în Europa creștină contemporană și dincolo de ea

GR se distinge prin faptul că se angajează direct în textul biblic, mai degrabă decât să dezvolte concepte politice tradiționale. Cu toate acestea, GR nu este un fenomen izolat; ea face parte integrantă din tradiția DC. Prin urmare, ea are un rol special de jucat în conectarea DC la sursa sa animatoare, care este revelația lui Dumnezeu în Cuvânt. Această întoarcere la sursă va ajuta la unirea diferitelor curente din cadrul DC care au avut tendința de a se îndepărta unele de altele, împreună cu înseși tradițiile Bisericii. Ca atare, GR este profund ecumenică și are o valoare extraordinară ca sursă unificatoare. Această parte a cărții va scoate în evidență terenul comun pe care GR îl cultivă cu patru abordări creștine distincte, folosind pentru aceasta publicații recente. [87]

Scopul acestei secțiuni nu este de a nega diferența, ca și cum toată diversitatea creștină ar trebui aplatizată în uniformitate. În schimb, luăm în serios chemarea la unitate, amintind faimoasele cuvinte din Ioan 17:21. În plus, luăm în serios ideea pragmatică conform căreia relațiile încep cu un teren comun, iar schimbarea are loc atunci când oamenii și instituțiile lucrează în relație pentru atingerea unor obiective comune. În acest scop, fiecare dintre secțiunile următoare stabilește viziunea politică a GR în paralel cu o tradiție identificabilă în cadrul Bisericii Europene. Acest lucru se realizează prin abordarea unor texte reprezentative din învățătura socială catolică (secțiunea 8), mișcarea evanghelică (9), ortodoxie (10) și gândirea reformată (11). Acestea nu sunt ideologii sau partide specifice, ci ramuri ale gândirii creștine care trebuie să aibă o viziune politică

[87] Johannes de Jong de la Sallux a început această discuție prin organizarea de întâlniri online ale experților în aprilie 2021 între Jubilee Centre și reprezentanții acestor patru tradiții creștine. Îi mulțumesc lui Johannes, precum și participanților: Mathias Nebel (ÎSC), Christel Ngnambi (evanghelic), Nikolaos Asproulis (ortodox) și Sander Luitwieler (reformat).

comună pentru ca DC să fie o forță pe întregul continent. Secțiunea de încheiere (12) arată cum această forță nu este doar ecumenică în sens eclezial, ci oferă o modalitate de a aborda lumea din afara Bisericii.

8. Învățătura socială catolică și gândirea relațională

a. „Binele comun": relaționare, subsidiaritate și societate civilă

Gândirea catolică a fost influența dominantă asupra DC și are multiple puncte de legătură cu GR.[88] Învățătura socială catolică (ÎSC) este sistemul de gândire format în principal dintr-o serie de enciclice papale din secolul al XIX-lea până în prezent, ceea ce o face mai cuprinzătoare și mai organizată decât toate cele dezvoltate de alte biserici. Una dintre cele mai cunoscute enciclice recente este *Laudato Si'* a Papei Francisc, care ilustrează în mod clar faptul că preocuparea pentru relații se află în centrul ÎSC: „Toate creaturile sunt legate între ele, fiecare trebuie prețuită cu dragoste și respect, pentru că noi toți, ca ființe vii, suntem dependenți unii de alții" (*Laudato Si'*, p. 30). Ca și în cazul GR, această premisă fundamentală înseamnă că totul - fie că este vorba despre acțiuni individuale sau aranjamente instituționale - ar trebui să fie orientat către bunăstarea relațională a întregii societăți (care se întinde în întreaga lume). Aceasta aduce, de asemenea, în prim-plan creația

[88] Unele dintre acestea au fost explorate în publicația comună între Mathias Nebel, Paul Dembinski, Guy Brandon și Michael Schluter. A se vedea *Two Perspectives on Christian Social Engagement: Catholic Social Teaching and Relational Thinking* (Cambridge: Jubilee Centre, 2017). În cele ce urmează, voi prescurta titlul, făcând referiri la „*Două perspective"*.

non-umană, ceea ce este util având în vedere că GR nu a inclus întotdeauna o prezentare explicită a mediului.[89]

Un angajament față de bunăstarea relațională subliniază ideea politică esențială a ÎSC, care este „binele comun". Binele comun este „suma acelor condiții ale vieții sociale care permit grupurilor sociale și membrilor lor, în mod individual, un acces relativ complet și rapid la propria lor împlinire".[90] Iubirea pentru societate și căutarea binelui comun sunt expresii remarcabile ale unei virtuți care afectează nu numai relațiile dintre indivizi, ci și „relațiile la nivel macro, cele sociale, economice și politice" (*Laudato Si'*, p. 156). Acesta este motivul pentru care Biserica trebuie să trăiască idealul unei „civilizații a iubirii" și să-l demonstreze lumii (*Laudato Si'*, p. 167). În loc să se refere pur și simplu la binele agregat al indivizilor, se referă la structuri societale:

„[Binele comun] se referă, de asemenea, la bunăstarea generală a societății și la dezvoltarea unei varietăți de grupuri intermediare, aplicând principiul subsidiarității. Dintre aceste grupuri se detașează familia, ca celulă de bază a societății" (*Laudato Si'*, p. 117).

Deși GR subliniază rolul biblic al gospodăriilor și nu doar al familiei (a se vedea punctul b. de mai jos), principiul este același: puterea nu trebuie să fie concentrată în centre geografice sau în instituții disproporționat de mari. În conformitate cu acest principiu, sunt promovate asociațiile cetățenești de natură necontractuală; într-

[89] Citându-l pe Bartolomeu, Papa Francisc afirmă, în legătură cu preocuparea pentru mediu, că trebuie „să acceptăm lumea ca pe un sacrament al comuniunii, ca pe un mod de a împărtăși cu Dumnezeu și cu semenii noștri la scară globală". *Laudato Si'*, p. 9. În altă parte, Papa Francisc afirmă că „răspunsul lui Francisc de Assisi la lumea din jurul său a fost mult mai mult decât o apreciere intelectuală sau un calcul economic, deoarece pentru el fiecare creatură era o soră unită cu el prin legături de afecțiune" (p. 11).

[90] Această afirmație este preluată *din Laudato Si'* (p. 116), care citează enciclica *Gaudium et Spes* (p. 26) din urmă cu o jumătate de secol.

adevăr, societății civile i se acordă în general un rol important (de exemplu, *Laudato Si'*, p. 123).

b. Caracterul local și înrudirea la nivel mondial

Există o tensiune între nevoia de a aparține unei comunități globale și nevoia de a proteja forme mai intime și locale de identitate colectivă. Nereușita menținerii acestei tensiuni poate duce la genul de ruptură dintre cosmopolitism și naționalism care este o cauză de dezbinare în Europa și în afara ei. ÎSC recunoaște impulsurile pozitive din ambele părți. Cea mai recentă enciclică a sa merită să fie citată pe larg; claritatea și echilibrul său în legătură cu această problemă nu mai necesită aproape niciun comentariu:

„Trebuie să avem o viziune globală pentru a ne salva de provincialismul meschin. Când casa noastră încetează să mai fie o casă și începe să devină o incintă, o celulă, atunci globalul vine în ajutorul nostru, ca o «cauză finală» care ne atrage spre împlinirea noastră. În același timp, însă, localul trebuie îmbrățișat cu nerăbdare, pentru că el posedă ceva ce globalul nu are: este capabil să fie un ferment, să aducă îmbogățire, să declanșeze mecanisme de subsidiaritate. Fraternitatea universală și prietenia socială sunt astfel doi poli inseparabili și la fel de vitali în orice societate. Separarea lor ar însemna desfigurarea fiecăruia și crearea unei polarizări periculoase”.[91]

La baza acestei afirmații stă refuzul de a acorda suveranitate oricărei instituții societale sau identități comunitare. Acest lucru permite oamenilor să participe în mod pașnic la mai multe niveluri de apartenență relațională, de la cea mai mică unitate de gospodărie la întreaga familie umană.

Ideea de familie umană ne conduce la conceptul de înrudire. După cum am văzut cu relațiile externe susținute în Tora, înrudirea trebuia să caracterizeze Israelul *pe plan intern* și relațiile sale cu națiunile

[91] *Fratelli Tutti*, pp. 35-36.

pe plan extern. Acest lucru duce la accentul pus de GR pe fraternitate, care este, de asemenea, o caracteristică puternică a ÎSC (de unde și titlul ultimei enciclice papale *Fratelli Tutti*). Fraternitatea este, de asemenea, o temă importantă în *Laudato Si'*, care asociază prioritatea iubirii cu o formă de relație *convențională,* spre deosebire de cea *contractuală*. Astfel, iubirea fraternă trebuie să fie oferită în mod liber și nu cu forța sau ca un schimb direct; „ea nu poate fi niciodată un mijloc de a-i răsplăti pe alții pentru ceea ce au făcut sau vor face pentru noi... în acest sens, putem vorbi de o «fraternitate universală»" (p. 229).

Cu toate acestea, universalitatea *nu* implică o aglomerare relațională nediferențiată de opt miliarde de oameni. ÎSC se referă la o rețea de diverse grupări sociale care combină diversitatea și unitatea în cadrul diferitelor niveluri de intimitate și proximitate. În centrul acesteia se află însăși familia, un set de relații apropiate care sunt mai degrabă deschise decât exclusive sau dominatoare (așa cum devin unele structuri familiale).[92] Similar conceptului biblic de gospodărie dezvoltat mai sus, ÎSC consideră că familiile sunt permeabile în relație cu comunitatea locală în general, dar și ca entități care au propriile lor limite. Prin urmare, conceptul de bunuri publice (și de bine comun) nu poate fi echivalat cu o disoluție a proprietății private. [93]

În conformitate cu aceasta, ÎSC oferă o aplicare utilă (și practicabilă) a legilor jubiliare. Oamenii au dreptul să își dezvolte propriile case,

---

[92] *Fratelli Tutti* nu privește cu naivitate potențialul familiei de a deveni opresivă în loc să fie un loc al libertății. De aceea avertizează împotriva unor structuri familiale care, precum mafia, creează „legături de dependență și de fidelitate" de care trebuie să ne despărțim (p. 8).

[93] Problema proprietății private este un exemplu al modului în care ÎSC ar putea fi la fel de predispus la critici pentru a fi socialist sau capitalist, în funcție de punctul de vedere al acuzatorului. Dar utilizarea unor astfel de etichete demonstrează o lipsă de angajament atent față de gândirea politică a ÎSC.

dar trebuie să facă acest lucru într-un mod care să nu încalce drepturile altor oameni de a avea și ei propriile case. Acest lucru este menținut prin recunoașterea faptului că Dumnezeu este proprietarul suprem asupra tuturor lucrurilor, de unde „principiul subordonării proprietății private față de destinația universală a bunurilor și, prin urmare, dreptul tuturor la utilizarea lor".[94] Deși în ÎSC nu se solicită proprietatea universală asupra pământului, logica sa tinde în acest sens: pentru ca toată lumea să poată utiliza resursele lumii, toată lumea trebuie să fie proprietara unei părți din aceste resurse.

c. Orientarea spre viitor și interacțiunea cu Biblia

Am văzut că GR lucrează în direcția unui ideal care a fost împlinit imperfect în Israel, întruchipat în Omul Isus și care constituie destinul poporului lui Dumnezeu în viitor. De asemenea, noțiunea de bine comun evită prezumția sentimentală a unei epoci de aur trecute și este urmărită în conformitate cu narațiunea biblică. Urmărirea binelui comun înseamnă participarea la „iubirea lui Dumnezeu care a creat lumea și o conduce spre împlinirea sa escatologică" (*Two Perspectives [Două perspective]*, p. 68). Prin urmare, aceasta nu poate fi redusă la o idee sociologică:

„Nucleul conceptului este teologic. Binele fiecărei persoane și al tuturor persoanelor coincide în Hristos, adică în persoana Domnului înviat, așa cum va fi revelat escatologic la sfârșitul vremii" (*Two Perspectives*, p. 77).

Există întotdeauna o orientare spre viitor în această căutare, care recunoaște că nicio societate nu a atins vreodată starea ideală de organizare politică bazată pe iubire. Cu toate acestea, departe de a crea o concentrare în altă lume, orientarea spre împlinirea viitoare

---

[94] *Laudato Si'*, p.69. Principiul enunțat în ÎSC reflectă în mod direct dreptul de proprietate finală a lui Dumnezeu asupra întregului pământ (Leviticul 25:23), dar *nu* implică faptul că deținerea acestui drept de proprietate a lui Dumnezeu asupra pământului face ca toate terenurile să *fie publice*.

necesită implicarea în realitățile concrete ale vieții de aici și de acum. Participarea omului la viața divină este inseparabilă de implicarea deplină în toate dimensiunile societății: „Viața creștină este o viață angajată în toate relațiile prin care iubirea lui Dumnezeu își atinge împlinirea” (*Două perspective*, p. 69).

În timp ce GR se bazează în mod explicit pe texte din Biblie, ÎSC tinde să nu facă acest lucru. Cu toate acestea, ÎSC este profund înrădăcinată în gândirea biblică și poate avea chiar un rol corectiv cu privire la tendința GR. GR se îndepărtează uneori de limbajul biblic într-un mod care modifică conceptele sale pentru a se potrivi culturii predominante. Un exemplu în acest sens este vorbirea directă despre dragoste și escatologie pe care tocmai am văzut-o. Mathias Nebel și Paul Dembinski observă că GR evită să menționeze aceste lucruri pentru că dorește să fie relevantă, dar este în pericol să se concentreze prea mult pe ideea de „relație” în sine. Dar nu orice relație este bună și relațiile trebuie să fie conduse de dragostea față de Dumnezeu; „nu poți renunța la scopuri fără să pierzi ceea ce constituie dinamica internă a relațiilor” (p. 76).

În replică, merită subliniat faptul că ideile de iubire și întâlnire personală ne lasă fără prea multe de spus la nivel structural.[95] Ceea ce GR înțelege prin „relație” este de fapt o abreviere pentru „relațiile de iubire așa cum au fost întruchipate de Isus și așa cum se manifestă în structura instituțională a Israelului”. Mai mult, acesta este punctul în care GR este explicit teologică: prin implicarea directă în viziunea biblică a politicii din Tora și din viața lui Isus, ne obligă să ne implicăm direct în Cuvântul lui Dumnezeu, mai degrabă decât în

[95] Acesta este punctul în care GR diferă de personalism, deoarece prima vede continuitatea între relațiile „personale” și „impersonale”: ambele implică întotdeauna un „al treilea termen” (care „reflectă o înțelegere trinitară, spre deosebire de o înțelegere binitară a lui Dumnezeu”) care modelează relația (adică „structura”) (Graham Cole & Michael Schluter, "From Personalism to Relationism: Commonalities and Distinctives" (Jubilee Centre, 2004), p. 5).

interpretarea Scripturii prin tradiție.[96] Totuși, ÎSC este profund compatibilă cu GR, deși limbajul este adesea diferit. În esența sa, este vorba despre stabilirea unor relații corecte între Dumnezeu, oameni și creația non-umană care oferă un cadru pentru toate celelalte relații.

9. Mișcarea evanghelică și gândirea relațională

Această carte a pus accentul pe baza biblică a GR, mai degrabă decât pe fondul său tradițional. Cu toate acestea, însuși faptul că i se acordă Bibliei un rol atât de important reflectă fondul evanghelic al GR și al principalilor săi arhitecți.[97] Desigur, există multe moduri de a fi „biblic" și, prin urmare, multe moduri de a fi evanghelic, mai puțin atunci când vine vorba de politică. Christel Ngnambi explică dificultatea de a sistematiza abordarea evanghelică. Aceasta este mai degrabă o mișcare dispersată decât un fenomen „întruchipat în primul rând într-o instituție - care ar putea produce, de exemplu, o doctrină socio-politică definită".[98] În același timp, Ngnambi susține, de asemenea, că există o unitate de bază în această mișcare, care îi oferă un mare potențial pentru un angajament politic eficient. Un punct-cheie de raliere în jurul căruia sunt uniți mulți evanghelici este Mișcarea Lausanne, al cărei ultim document este intitulat „Angajamentul de la Cape Town: O mărturisire de credință și o

[96] În afară de aceasta, *Laudato Si'* se aseamănă din punct de vedere metodologic cu publicațiile de la Jubilee Centre care utilizează GR. Ea începe cu o diagnoză socială sau științifică a problemelor abordate, aducând în discuție înțelepciunea iudeo-creștină adecvată și sugerând soluții (pp. 13-14).

[97] Acest lucru este valabil nu numai pentru Michael Schluter, ci și pentru mulți dintre cei care au dezvoltat munca sa la Jubilee Centre.

[98] Christel Ngnambi, "The Evangelical Approach to Socio-political Engagement" (prezentare la reuniunea comună a experților Sallux/Jubilee Centre, desfășurată online, 22.4.2021).

chemare la acțiune” (la care se referă toate numerele de pagină din această secțiune).[99]

După cum sugerează subtitlul său, Angajamentul de la Cape Town încearcă să meargă dincolo de „ceea ce crede Biserica” pentru a „lega credința de praxis” (p. 8). Pornind de la convingerea că Biserica lui Isus se află în continuitate cu Israelul ca o comunitate a dreptății învățată din Tora, acesta stabilește implicațiile pentru „intervenția socio-politică” care sunt esențiale pentru datoria creștină.[100] „Îi încurajăm pe urmașii lui Hristos să se implice activ ... atât în serviciile publice, cât și în întreprinderile private, pentru a modela valorile societății și a influența dezbaterea publică” (p. 63). Aceasta implică urmărirea păcii, grija față de săraci și opoziția față de rele precum violența, traficul de persoane și degradarea mediului. Pe partea pozitivă, iubirea trebuie să fie „exprimată în căsătorie, în familie și în relațiile socio-economice” (p. 97). Există, de asemenea, o invitație generală de a fi „buni cetățeni”, de a căuta „bunăstarea națiunii” și de „a se supune statului”, cu excepția cazului în care acesta intră în conflict cu ceea ce poruncește Dumnezeu (p. 82). În afară de aceasta, nu există nimic cu privire la implicarea politică a

[99] Acest document poate fi descărcat de pe site-ul Lausanne (https://lausanne.org/wp-content/uploads/2021/10/The-Cape-Town-Commitment-%E2%80%93-Pages-20-09-2021.pdf, accesat la 20.4.22). Originalul "Pact de la Lausanne" a fost redactat în 1974, avându-l ca autor principal pe John Stott. Al treilea congres al mișcării a avut loc în 2010 în Cape Town, de unde și numele acestui document.

[100] „Biserica din toate națiunile se află în continuitate prin Isus Mesia cu poporul lui Dumnezeu din Vechiul Testament. Cu ei am fost chemați prin Avraam și însărcinați să fim o binecuvântare și o lumină pentru națiuni. Împreună cu ei, trebuie să fim formați și învățați prin lege și profeți să fim o comunitate de sfințenie, compasiune și dreptate într-o lume a păcatului și a suferinței” (pp. 44-45). Referirea la datoria creștină este la p. 46.

creștinilor și cu siguranță niciun indiciu cu privire la o viziune alternativă a vieții politice.

Așa cum este tipic pentru mișcarea evanghelică în general, aproape tot ceea ce găsim în Angajamentul de la Cape Town este scris din perspectiva subiectivă a uceniciei individuale. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că nu există nicio indicație cu privire la de ce sau cum să abordăm cauzele structurale ale acestor probleme. Un exemplu interesant al acestei omisiuni apare în comentariile făcute cu privire la urbanizare. Se pare că documentul atribuie „mâinii suverane a lui Dumnezeu" o creștere rapidă a urbanizării doar pe baza faptului că aceasta deschide oportunități de evanghelizare (p. 90). Nu se ia în considerare măsura în care fenomenul se potrivește cu planul lui Dumnezeu pentru bunăstarea umană, așa cum este revelat în Scriptură. De asemenea, nu se ia în considerare impactul negativ pe care creșterea urbană rapidă îl poate avea asupra prosperității celor care ocupă astfel de așezări (în special a celor săraci). O astfel de perspectivă trebuie completată de GR, care privește relațiile în funcție de dimensiunile lor instituționale, precum și personale.

Ideea mea nu este de a critica mișcarea evanghelică din exterior. De fapt, critica făcută aici este chiar motivul pentru care Schluter (el însuși un evanghelic) și-a propus să dezvolte GR prin Jubilee Centre în anii 1970 și 1980. Îngrijorarea sa cu privire la faptul că evanghelicilor le lipsește o abordare bine pusă la punct a vieții publice și a angajamentului politic are o anumită valabilitate și astăzi.[101] În același timp, cadrul biblic puternic oferit mișcarea evanghelică este perfect compatibil cu viziunea oferită de GR. Am

[101] Este oarecum ironic faptul că Mișcarea de la Lausanne are în comun cu GR contribuția teologică cheie a lui Chris Wright, ale cărui lucrări indică spre o viziune politică mai cuprinzătoare. Wright a fost președintele Grupului de lucru teologic de la Lausanne atunci când a fost publicat Angajamentul de la Cape Town.

văzut cum Chris Wright, un autor evanghelic, arată că Vechiul Testament și nu doar Noul poate contribui la această viziune. Ca atare, dezvoltarea DC în direcția propusă aici ar trebui să fie ceva ce evanghelicii ar putea îmbrățișa. Deoarece ÎSC își elaborează viziunea socio-politică într-un mod care funcționează în aceleași limite teologice de bază (după cum arată clar compatibilitatea sa cu GR), potențialul pentru o abordare unitară este imens.

10. Ortodoxia și gândirea relațională

Biserica Ortodoxă a format și continuă să formeze din punct de vedere structural un număr de națiuni ale lumii. În ciuda acestei realități, viziunea sa este în primul rând una liturgică, iar modul său de implicare în problemele istorice și sociale nu a fost adesea plasat în prim-plan. Cu toate acestea, această chestiune a fost remarcată în mod corespunzător și a început să fie remediată printr-un document recent care stabilește o viziune mult mai holistică. O comisie teologică numită de Patriarhul Ecumenic Bartolomeu a publicat în 2020 documentul „Pentru viața lumii: Către un etos social al Bisericii Ortodoxe”.[102] Acest document „poate fi cu siguranță înțeles ca un manifest politic al Ortodoxiei răsăritene pentru secolul XXI”.[103] Mesajul său conciliant a căpătat o urgență sporită în lumina războiului purtat în prezent de Rusia în Ucraina.

[102] Acesta a fost publicat la 27/3/2020 ca rezultat al unei comisii teologice desemnate să pregătească un document privind învățătura socială a Bisericii Ortodoxe (https://www.goarch.org/-/social-ethos-news-release-2020-03-27, accesat la 15/12/2021).

[103] Nikolaos Asproulis, „Gândirea politică ortodoxă și ontologia relațională” (prezentare în cadrul reuniunii online a experților Centrului Sallux/Jubilee, 22.4.2021).

„Pentru viața lumii” (la care se referă toate numerele de pagină din această secțiune), începe prin a stabili fundamentele teologice. Primul principiu enunțat este natura relațională a umanității:

„A fi făcut după chipul lui Dumnezeu înseamnă a fi făcut pentru o comuniune și o unire liberă și conștientă cu Dumnezeu în Iisus Hristos”, relație prin care „ființele umane sunt, de asemenea, chemate la o comuniune iubitoare cu cei din jurul lor și cu întregul cosmos” (p. 1).

Acest lucru stabilește întregul scop al umanității, acela de a fi o comunitate a iubirii, o orientare viitoare care trebuie să afecteze toate aspectele vieții noastre de astăzi, pe măsură ce luptăm împotriva unei stări păcătoase de fragmentare.

Deschiderea teologică a documentului este utilă pentru credincioșii ortodocși care s-ar putea îndoi de amestecul dintre doctrină și politică, dar, de asemenea, coincide în mod util cu bazele pentru GR discutate mai sus (Partea A, secțiunea 6). Subtitlul „Către un etos social al Bisericii Ortodoxe” sugerează că accentul este mai degrabă *social* decât *politic*, concentrându-se pe iubirea celorlalți (în special a celor care nu sunt iubiți). Dar inspirația politică este preluată în mod clar de la primii creștini:

„Într-o epocă a imperiului [biserica primară] și-a creat un nou tip de politică, separat de ierarhiile guvernării umane și de toate violențele sociale și politice, cronice și acute, pe care aceste ierarhii se bazează” (p. 3).

Biserica primară (mai degrabă decât Israelul) este considerată drept „modelul divin rânduit” (p. 3) în raport cu care sunt judecate toate celelalte aranjamente politice. Cu toate acestea, ea nu ne poate învăța în mod direct cu privire la aspectele structurale, deoarece „la acea vreme, nu era în puterea Bisericii să modeleze 0 nouă societatea civilă; având în vedere realitatea absolut iremediabilă a ordinii imperiale, nici Biserica nu putea produce ceva asemănător unei ideologii politice abstracte” (p. 19).

În conformitate cu tradiția ortodoxă, este clar că angajamentul politic este întotdeauna secundar practicii liturgice și căutării dreptății, care poate funcționa (și a făcut-o) sub tot felul de forme guvernamentale.[104] În același timp, acele structuri care asigură „ordinea civilă, libertatea, drepturile omului și democrația" (adică democrațiile liberale) merită promovate (p. 5). Mai mult decât atât, „fără limbajul binelui comun în centrul vieții sociale, pluralismul democratic degenerează prea ușor în individualism pur, în absolutismul pieței libere și într-un consumism spiritual coroziv" (p. 8). Ne putem întreba însă în acest moment: care este alternativa?

După cum am văzut în cazul Angajamentului de la Cape Town, se pune accentul pe cei marginalizați din punct de vedere social prin „ajutorarea celor săraci și adăpost pentru cei fără adăpost, protecție pentru cei slabi, primirea celor strămutați și asistența celor cu dizabilități" (p. 19). Aceasta implică, la rândul său, un stil de viață simplu, marcat de împărtășire și generozitate, precum și susținerea drepturilor omului, a căror proveniență teologică este afirmată (pp. 34-36). Un rezultat mai specific al acestei preocupări este susținerea furnizării de asistență socială și a unor condiții de angajare fără exploatare, inclusiv „un flux internațional liber al forței de muncă".[105] Dar, încă o dată e de menționat că nu există o viziune socio-politică globală în cadrul căreia să se încadreze aceste principii. Prin urmare, aspectele structurale ale unei viziuni politice care poate cultiva un cămin sunt minimalizate, de data aceasta în favoarea oportunităților economice ale indivizilor. Aceasta în ciuda

[104] În această privință, este demn de remarcat faptul că, chiar și în comparație cu regimurile totalitare, restricțiile Covid au limitat în mod unic celebrarea euharistică.

[105] "For the Life of the World", 21. Raționamentul este că acest lucru ar împiedica exploatarea lucrătorilor fără documente care alcătuiesc forța de muncă din umbră necesară pentru a menține deprimată piața muncii.

însușirii condamnării datoriilor din Vechiul Testament (p. 23), ale cărei implicații sunt considerabile.

Dacă ar fi să luăm în serios cauzele profunde ale unor probleme precum datoriile, am fi obligați să luăm în considerare problema structurală mai largă a modului în care economiile pot fi reglementate și în care oamenilor li se poate garanta o locuință. Se poate vedea clar în întreaga Tora întrepătrunderea problemei datoriilor cu nevoia de a prinde rădăcini în pământul promis.[106] Acesta este doar un exemplu al tipului de probleme care pot fi tratate mai cuprinzător ca urmare a abordării adoptate de GR. Deși se aseamănă cu gândirea ortodoxă în ceea ce privește principiile sale teologice și preocupările sale etice, GR contribuie cu o perspectivă biblică mai bine elaborată, care ia în serios rolul paradigmatic al Israelului. GR oferă o viziune politică care deschide calea către o interacțiune mult mai strânsă între Ortodoxie și DC decât a fost cazul până acum.

11. Gândirea reformată și gândirea relațională

Există biserici care s-ar identifica ca reformate pe toate cele șase continente ale lumii. În același timp, această ubicuitate nu a dat naștere la niciun document eclezial produs la nivel internațional care

[106] Există, de asemenea, aprecieri pozitive cu privire la dezvoltarea științifică pentru bunăstarea umană, inclusiv agricultura (p. 42), precum și o declarație cu privire la „legătura inerentă a omului cu restul creației" (p. 43) și, prin urmare, legătura dintre „condițiile economice ale celor săraci și condițiile ecologice ale planetei" (p. 44). Nu există niciun comentariu cu privire la aranjamentele structurale de înrădăcinare necesare pentru a face agricultura durabilă pentru oameni.

să poată fi comparat cu celelalte trei curente.[107] Desigur, mulți evanghelici care aderă la mișcarea de la Lausanne s-ar identifica ca reformați, dar mulți nu. Prin urmare, trebuie să fim conștienți de contribuția adusă de acest curent de gândire, așa cum este el definit mai strict în termeni de calvinism. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai acestei tradiții este responsabil pentru o concepție foarte dezvoltată a implicării socio-politice creștine. Abraham Kuyper (1837-1920) a formalizat o schemă care predomină în mod clar și astăzi. Prin urmare, merită să mergem direct la scrierile sale, unde găsim gândurile sale despre politică exprimate succint într-una dintre prelegerile sale bine cunoscute, „Calvinism și politică" (la care se referă toate numerele de pagină din această secțiune). [108]

Kuyper nu a fost mulțumit să izoleze un singur domeniu pentru acțiunea creștină sau să privească problema din perspectiva subiectivă a uceniciei individuale. Mai degrabă, o perspectivă kuyperiană abordează întreaga societate. Dimensiunea sa „religioasă" și chiar Biserica sunt tratate ca aspecte ale unei realități mai largi care nu sunt izolate de restul. În esență, această preocupare universală reflectă o credință centrală în suveranitatea lui Dumnezeu

---

[107] A existat un raport substanțial din partea Bisericii Reformate Olandeze (*Hart en ziel voor Europa? Rapport van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk*, Zoetermeer 1996). Cu toate acestea, raportul nu a fost citit în afara Olandei, neexistând o traducere sau un rezumat în limba engleză. Cu toate acestea, idei similare se regăsesc în Laurens Hogebrink, *Europe's Heart and Soul. Jacques Delors' Appeal to the Churches* (Globethics.net CEC 2, Geneva 2015. (http://www.globethics.net/cec-series). Îi mulțumesc lui Sander Luitwieler pentru aceste observații.

[108] "Calvinism and Politics" în Abraham Kuyper, *Lectures on Calvinism* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1931), 78-108. Această publicație postumă se bazează pe prelegerile Stone din 1898 susținute la Universitatea Princeton.

exercitată prin domnia lui Hristos.[109] Departe de a implica un exclusivism creștin, această credință alimentează angajamentul lui Kuyper față de pluralitate. Numai atunci când se menține o multiplicitate a sferelor suverane este posibil să se respecte suveranitatea supremă a lui Dumnezeu:

„Familia, afacerile [sic], știința, arta și așa mai departe sunt toate sfere sociale care nu își datorează existența statului... ci se supun unei înalte autorități din sânul lor" (p. 90).

Acest citat arată clar că „suveranitatea" este doar o noțiune relativă atunci când este aplicată societății. Toate sferele au o putere care este relativizată de faptul că autoritatea lor „provine direct din creație" (p. 91). Atunci când această premisă crucială este ignorată, rezultă consecințe grave. Dacă una dintre aceste sfere își asumă responsabilitatea exclusivă de a medita la domnia suverană a lui Dumnezeu (și astfel încearcă să devină cu adevărat „suverană"), rezultatul este inevitabil o formă de despotism. Kuyper a recunoscut că și Biserica ar putea cădea în această capcană dacă nu își respectă propriile limite. Dar el a susținut, de asemenea, că statul este cel mai susceptibil de a-și încălca propriile limite. El a avertizat că acesta „nu ar trebui să devină niciodată o caracatiță, care sufocă întreaga viață" (p. 96).

Deci, dacă puterea statului este strict limitată, care este rolul adecvat al guvernului? Kuyper enumeră trei funcții: guvernul trebuie să reglementeze limitele celorlalte sfere, să-i protejeze pe cei slabi și să impună taxe. Fiecare dintre aceste trei funcții nu trebuie să fie îndeplinită unilateral, ci trebuie să fie mediată prin instrumentul

---

[109] De aici și celebrul său citat: „Nu există nicio parte din lumea noastră mintală care să fie închisă ermetic de restul. Și nu există niciun centimetru pătrat din existența noastră umană peste care Hristos, care este Domn asupra tuturor, să nu strige: «Al meu»" (citat în James Bratt, *Abraham Kuyper: A Centennial Reader* (Carlisle: Paternoster, 1998), 488).

legii. Cheia este că totalitatea politică pe care Kuyper o are în vedere *nu* este statul, ci mai degrabă *societatea*. În afară de stat, cu funcția sa de guvernare, celelalte sfere ale societății își exercită dominația asupra elementelor individuale ale vieții umane. Aceste elemente includ, de exemplu, viața domestică (familia), estetică (arta) sau intelectuală (erudiția). [110]

În mod decisv, acest lucru creează un rol puternic pentru ceea ce am numit societatea civilă, organismul ale cărui „corporații și instituții independente" ar trebui lăsate să prospere, chiar dacă acest lucru implică reprezentarea în guvern (p. 98). Aici avem de-a face cu o protecție împotriva organizării ierarhice, care nu se potrivește cu insistența lui Kuyper că o „ierarhie patriarhală" este naturală (p. 96).[111] Aceasta merge chiar până la o restricție a centralizării puterii, deoarece „viața socială a orașelor și satelor formează o sferă de existență care decurge din însăși necesitățile vieții și care, prin urmare, trebuie să fie autonomă"(p. 96). În plus, deși individul nu este considerat „sferă", conștiința individuală beneficiază de aceeași suveranitate ca și celelalte sfere, cu condiția să fie exercitată în raport cu Dumnezeu (p. 107).

Analizând gândirea lui Kuyper, am observat cât de compatibilă este GR cu viziunea politică reformată. Ambele puncte de vedere

---

[110] Kuyper folosește cuvântul „știință", care provine dintr-o traducere mai directă din punct de vedere etimologic a cuvântului german Wissenschaft (sau olandez wetenschap), dar din context reiese clar că el include în ideea sa discipline academice neștiințifice (cum ar fi filosofia), astfel încât „erudiție" este o traducere mai exactă.

[111] Există o dezbatere cu privire la problema rasismului în gândirea lui Kuyper, iar ideea unei „ierarhii naturale" se referă și la această problemă, nu doar la viața domestică. A se vedea, de exemplu, discuția de pe următoarele pagini: https://comment.org/our-racist-inheritance-a-conversation-kuyperians-need-to-have/ si https://reformedjournal.com/common-grace-and-race/ (ambele accesate la 27.4.22).

subliniază legătura organică dintre diferitele organisme ale societății, promovează descentralizarea și neagă suveranitatea oricărei instituții umane. Modul în care GR completează gândirea reformată este prin faptul că ideile principale ale lui Kuyper pot fi dezvoltate mai profund prin citirea Torei, care nu joacă un rol semnificativ în discursul său despre politică. În același timp, gândirea lui Kuyper ajută la evidențierea unei caracteristici a Israelului Vechiului Testament pe care GR nu a subliniat-o suficient. Aceasta este faptul că o națiune poate trăi cu adevărat sub legea constituțională doar atunci când legea este pusă în aplicare în mod eterogen, în loc să fie mediată de indivizi individuali.[112] În caz contrar, aceasta devine un despotism.

GR poate servi ca o corecție utilă a gândirii kuyperiene cu privire în special la un aspect. Aceasta este distincția dintre o ordine organică și una mecanică a societății. Pentru Kuyper, păcatul forțează o ordine organică (bazată pe dezvoltarea familiei) să fie înlocuită de o ordine mecanică (bazată pe funcționarea statului).[113] Cu toate acestea, acest lucru nu recunoaște faptul că o caracteristică definitorie a relațiilor publice ale Israelului a continuat să fie înrudirea, *alături de* mecanismele politice specifice adoptate pentru a reduce păcatul. Dacă recunoaștem acest lucru, deschidem posibilitatea vitală a unei fraternități universale în cadrul unor unități clar diferențiate (inclusiv în state suverane). Numai acest ideal poate pune presiune pe acceptarea cinică (și adesea mortală) a conflictului

[112] Israelul nu trebuia să aibă un rege care să îndeplinească această funcție, ci mai degrabă o preoție levitică care, ajutată de judecători locali, se asigura că populația se află sub conducerea suverană a lui Dumnezeu prin intermediul Torei.

[113] El spune că, dacă nu ar fi existat păcatul, „viața politică, în ansamblul ei, ar fi evoluat... din viața de familie" (p. 80).

perpetuu ca *status quo*, rămânând în același timp realist cu privire la nevoia de granițe.[114]

12. În interiorul și în afara Bisericii

Scopul părții B a fost acela de a arăta modul în care un accent biblic ajută GR să definească terenul comun dintre ea însăși și cele patru curente de gândire creștină. Ceea ce nu am făcut a fost să le comparăm între ele. Totuși, motivul pentru care nu este nevoie să facem o astfel de comparație este că toate se încadrează în viziunea politică a Bibliei și sunt modificate în mod util de aceasta. Altfel spus, ÎSC, mișcarea evanghelică, ortodoxia și gândirea reformată corespund în linii mari paradigmei relaționale a societății dată prin Tora, întruchipată de Isus și împlinită prin Biserică în puterea Duhului Sfânt. Întoarcerea continuă la aceste coordonate stabilite de Cuvântul lui Dumnezeu ne permite să ne confruntăm și să ne modificăm viziunea politică în conformitate cu o bază comună. Astfel, se stabilește o unitate crucială prin care DC poate face progrese în Europa.

Odată cu ancorarea cititorilor Bibliei în textul plin de autoritate, GR are capacitatea unică de a crea un scop comun cu cei din afara bisericii. Ea face acest lucru concentrându-se pe un principiu universal acceptat - nevoia umană de relații sănătoase. Pe această bază, GR oferă posibilitatea unei alianțe largi cu persoane și organizații din toate sectoarele care doresc să vadă cum înflorește viața relațională a societății. Prin negarea suveranității absolute a oricărei instituții specifice, *fiecare* instituție (și indivizii din cadrul

[114] Kuyper nu are nimic de spus în discursul său cu privire la modul de relații care ar trebui urmărit în cadrul societății sau între națiuni, făcând doar observația negativă că unitatea inițială a „imperiului mondial organic" nu mai există și că statele separate ar trebui acceptate (p. 92).

acesteia) își are locul său. Acest principiu este cel mai fundamental factor comun între toate fluxurile de gândire creștină pe care le-am analizat.

Este adevărat că relativizarea oricărei suveranități instituționale depinde în cele din urmă de o realitate transcendentă în care Hristos este singurul Domn și suveran. Cu toate acestea, chiar și cei care resping o astfel de credință pot dori să își păstreze integritatea propriilor identități colective care se simt amenințate. Acești oameni se pot identifica ca umaniști liberali sau ca membri ai unor religii necreștine. Dar ar putea foarte ușor să se alăture DC în respingerea domniei altor forțe care amenință să domine, fie că acestea sunt statul, corporațiile private sau entitatea culturală a națiunii. Partea finală a acestei cărți va începe să schițeze câteva dintre domeniile cele mai concrete în jurul cărora s-ar putea forma acest tip de alianțe, revitalizând DC în acest proces. După ce cea mai mare parte a acestei publicații s-a axat pe cadrul teoretic necesar pentru o astfel de revitalizare, trecem acum la o discuție mai practică.

Partea C: Principii, politici și procese: ce susținem, ce ne propunem și cum ajungem acolo

La începutul acestei secțiuni, este important să reiterăm scopul acestei cărți. Ea *nu* este un proiect pentru o platformă politică creștin-democrată sau o propunere pe care partidele individuale să o adopte. În plus, ea a fost scrisă de un teolog biblic, nu de un politolog sau de un deținător al vreunei funcții publice. Ca atare, ea oferă o prezentare coerentă a GR ca abordare generală în cadrul căreia pot fi urmărite obiective specifice în cadrul mandatului mai larg al DC, care este, în cele din urmă, promovarea Împărăției lui Dumnezeu. Prin urmare, această carte are rolul de a inspira practicienii și de a-i ajuta să își localizeze obiectivele practice în acest cadru cuprinzător, mai degrabă decât să stabilească aceste obiective.

Cu toate acestea, este necesar să se ofere câteva indicii inițiale privind acțiuni concrete pentru a demonstra caracterul practic al GR. Acestea se împart în trei categorii, reflectând diferitele moduri de angajament politic disponibile. Principiile (secțiunea 13) se referă la pozițiile fundamentale care pot cuprinde o serie acțiuni specifice. Politicile (secțiunea 14) sunt aceste acțiuni în sine, în timp ce Procesele (secțiunea 15) sunt mijloacele prin care principiile devin realitate, ceea ce include și depășește formularea de politici (adică modul de angajament politic în sine).

13. Principii: ceea ce susținem

Din discuția noastră, putem desprinde trei principii-cheie care sunt înrădăcinate în Scriptură, dar care pot fi dezvoltate în mod creativ și aplicate pentru o viziune politică pentru Europa de astăzi.

a. O casă pentru toți

DC a subliniat adesea importanța socială a familiilor. Cu toate acestea, GR ne ajută să vedem cum este mai util să promovăm conceptul mai larg de gospodărie, care servește drept element de bază pentru o societate puternică. Aceasta oferă o justificare pentru consolidarea vieții de familie în cadrul unei unități mai mari, care nu depinde de angajamentul ideologic față de o structură familială nucleară. Astfel de structuri sunt adesea considerate rigide și exclusive, având potențialul de a diviza societatea mai mult decât de a o uni. În plus, o idee mai largă de gospodărie include îngrijirea membrilor vulnerabili ai familiei (copii și bătrâni) și a celor care nu au propria familie, temporar sau permanent. Tot aici, oamenii dezvoltă un mod de relaționare cu ceilalți care funcționează conform modelului biblic de rudenie, respectând atât intimitatea relațiilor apropiate, cât și o apropiere adecvată față de cei din afara familiei apropiate. Acest lucru nu creează doar legături puternice acasă, ci încurajează și un mod de a relaționa cu ceilalți care conduce la coerență relațională în viața socială, economică și politică.[115]

Cu toate acestea, trebuie să facem un pas și mai departe. Familiile puternice nu pot exista izolate de o casă, ceea ce înseamnă că trebuie să fie înrădăcinate într-un loc. Acest lucru depinde, la rândul său, de o anumită aplicare a principiului levitic al proprietății universale asupra terenurilor. Într-un context în care clădirile sunt adesea dezvoltate pe verticală în blocuri de apartamente, „terenul" nu poate fi definit doar ca o bucată de pământ pe care se poate construi și cultiva. Cu toate acestea, nu putem abstractiza principiul Leviticului pentru a însemna doar că toți ar trebui să aibă un adăpost fizic deasupra capului, pentru că „pământul" se referă la întregul mediu de care oamenii depind și cu care interacționează în mod constant prin respirație, mâncare și băutură. Dar un anumit petic de pământ a

[115] Modul în care relațiile de familie influențează sărăcia este discutat în cartea mea scurtă *Money Can't Fix Everything* (Cambridge: Jubilee Centre, 2020).

oferit gospodăriilor și mijloacele prin care să își asigure un mijloc de subzistență.

Prin urmare, o locuință trebuie să țină seama de nevoile holistice. Poate că nu este posibil ca toată lumea să își cultive propria hrană sau chiar să facă bani din propriile resurse.[116] Așadar, un cămin depinde adesea de ceilalți membri ai societății care îl înconjoară. Așa cum gospodăriile sunt formate din indivizi intim legați, tot așa gospodăriile trebuie să facă parte din rețele mai largi care formează comunitatea locală și oferă oportunități de angajare. O combinație de gospodărie, loc și mijloace de trai formează ideea de domiciliu. Prin urmare, un principiu-cheie al GR este că societatea ar trebui structurată astfel încât să se acorde prioritate gospodăriilor puternice și că toate gospodăriile ar trebui să aibă o locuință permanentă (chiar dacă unele aleg să părăsească aceste locuințe). O astfel de prioritate se aplică în egală măsură așezărilor urbane din afara centrului orașelor. Acest lucru se datorează faptului că cele mai multe părți ale unui oraș sunt fie foste orașe care au fost încorporate în zona metropolitană, fie au devenit cartiere urbane care au dezvoltat o anumită autosuficiență și identitate comunitară. Spre deosebire de situația din Israel, o locuință urbană poate fi în continuare o locuință permanentă.

b. Administrație descentralizată

Al doilea principiu decurge din primul, și anume nevoia generală de descentralizare. Pentru stabilirea de locuințe permanente în modul descris mai sus, comunitățile trebuie să fie relativ autosuficiente. Pe lângă administrația propriu-zisă, la nivel local, trebuie să fie

[116] Fermele comunitare reprezintă o modalitate prin care oamenii pot păstra un sentiment de legătură cu pământul și cu producția alimentară, fără a fi responsabili în mod individual de gestionarea agriculturii. A se vedea, de exemplu, Jubilee Farm din Irlanda de Nord (https://www.jubilee.coop/, accesat la 16.5.22)

asigurate alte servicii esențiale, pe cât posibil, indiferent dacă aceste servicii sunt ramuri ale guvernului sau operațiuni gestionate privat. Educația, serviciile juridice și securitatea nu sunt niciodată gestionate în întregime pe bază publică și nu există niciun motiv pentru care ar trebui să fie astfel. Cu toate acestea, reversul medaliei este că marile corporații trebuie să se conformeze nevoilor relaționale ale societății în ansamblu și, în special, protejării locuințelor. Toate întreprinderile trebuie să fie încurajate să își extindă activitatea într-un număr de zone geografice în care să investească permanent. Atunci când activitatea economică, juridică și politică este dezvoltată la nivel local, nu se permite dezvoltarea unei puteri centralizate disproporționate, iar societatea în ansamblul său are de câștigat.

c. Alianțe externe multipolare

Al treilea principiu este urmărirea unor alianțe externe multipolare. O astfel de abordare vagă a relațiilor internaționale nu sună ca o strategie politică; este un lucru normal și inevitabil pentru toate țările. Cu toate acestea, dacă există o înțelegere de fond a relațiilor frățești care mențin suveranitatea națională, dar se extind și spre alte națiuni, se desființează dihotomia nesănătoasă dintre „a avea grijă de ai tăi" și „a fi parte a unui întreg mai mare". Relațiile internaționale bune sunt cheia securității și deschid ușa mobilității și diversității economice. În același timp, acest lucru este urmărit astfel încât să se respecte și să se promoveze casa celorlalți, mai degrabă decât să se încurajeze pur și simplu libera circulație și abordarea „pieței libere" care ascunde dezechilibre de putere prin care grupurile și națiunile puternice le domină pe cele slabe. [117]

[117] Aceasta este o problemă în cadrul Uniunii Europene, cu „presupunerea că Europa de Vest este «corectă» și trebuie să «educe» societățile și cetățenii Europei Centrale" (Johannes de Jong, "A Europe of Human Dignity", 7).

Urmărirea acestui obiectiv este rezultatul a ceea ce am numit confederalism. Acesta recunoaște că este mai bine pentru toată lumea dacă se cultivă conceptul de acasă; crizele de migrație sunt rele pentru toată lumea. Migrarea complet nerestricționată nu ar crea o utopie, ci un haos, în care serviciile locale ar fi copleșite, iar cei mai puternici ar domina rapid pe cei mai slabi. Cu toate acestea, un spirit de bun venit față de cei care nu au o casă viabilă rămâne o atitudine de bază care trebuie cultivată. În plus, crearea de alianțe multiple, cu o varietate de mecanisme instituționale diferite, contribuie pe cât posibil la garantarea unei păci constructive. Aceasta permite, de asemenea, țărilor să utilizeze aceste relații pentru a exercita presiuni eficiente asupra celorlalți pentru a îmbunătăți condițiile interne.

d. Confederalismul fratern

Ne-am limitat la trei principii: o casă pentru toți, o societate descentralizată și alianțe externe multipolare. Desigur, la acestea s-ar putea adăuga și altele, dar luate împreună, ele oferă cadrul de bază al viziunii politice oferite de GR. Aceasta poate fi denumită „confederalism frățesc". Deși terminologia este un pic străină de discursul predominant, ea nu este incompatibilă cu tendințele care sunt deja vizibile. Principala dintre acestea este conștientizarea psihologică și filosofică a faptului că natura umană este în mod inerent relațională, iar efectele se fac simțite în organizarea politică. Toate formele de politică identitară, care se multiplică și sunt mai importante ca niciodată, pornesc de la premisa că oamenii doresc să afirme cine sunt cu adevărat (și cum ar trebui să participe în societate) prin identificarea cu un grup. Identitatea sexuală și de gen sunt exemple deosebit de clare de grupări sociale care se află în centrul experienței relaționale a unei persoane.

Cei care susțin GR pot porni de la acest teren comun în cadrul liberalismului predominant și pot începe să arate cum rezultatul organic al naturii relaționale a unui om se traduce în cele trei principii pe care le-am subliniat mai sus. Acestea se îndepărtează

radical de caracteristicile comune ale politicii identitare, în care identitatea este derivată dintr-un colectiv abstract, este definită în opoziție permanentă cu „celălalt".[118] Dar aceste diferențe nu fac imposibilă relaționarea constructivă cu opiniile predominante. La urma urmei, DC nu se opune în totalitate liberalismului; ambele au crescut din același sol european, cu multe dintre aceleași ingrediente intelectuale și culturale.

14. Politici: ce ne propunem

Există multe politici diferite pe care DC le-ar putea promova pentru a urmări principiile politice ale GR. Vom analiza doar două obiective politice generale care sunt deosebit de importante în acest moment. După cum va deveni clar, acestea sunt de fapt două fețe ale aceleiași monede, dar este util să le privim separat pentru început.

a. O Europă confederală

Brexit (și orice alte „ieșiri" care ar putea sau nu să aibă loc în viitor) creează iluzia că națiunile din Europa pot alege dacă să fie sau nu în relație unele cu altele. Dar, deoarece acestea vor fi întotdeauna conectate geografic, un anumit grad de interacțiune și interdependență (relație!) este permanent și inevitabil.[119] Întrebarea nu este *dacă* ar trebui să existe interacțiune relațională între națiunile europene, ci *cum* ar trebui acestea să relaționeze între ele. Cel mai

[118] Datorez aceste puncte prezentării nepublicate a lui Johannes de Jong privind politica identității.

[119] Această interconexiune este ilustrată grafic și are un conținut specific prin faptul că, în 2018, Regatul Unit a copiat și lipit legislația UE în propriile statute juridice. A fost pur și simplu imposibil să se despartă legislația britanică de cea europeană (a se vedea European (Withdrawal) Bill, articolele 2-6, https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/2017-2019/0005/18005.pdf, accesat la 21.9.21).

bun loc pentru a începe nu este cu o structură formală, ci cu un obiectiv de principiu, acela al unei entități confederale în care niciun organism nu este suveran. Acest lucru a fost deja stabilit înainte de formarea efectivă a UE, concepută în principal de gânditori catolici în conformitate cu preceptele generale ale DC.[120] Dar, după cum deplânge Papa Francisc în ultima sa enciclică, obiectivul UE de a „promova pacea și fraternitatea între toate popoarele acestui continent" nu a fost atins.[121] Ceea ce trebuie recuperat mai întâi pentru a exista o speranță reală de a fi uniți *nu* sunt structurile tehnice ale confederalismului. Mai degrabă, este impulsul care stă la baza acestuia, sentimentul de rudenie care permite cultivarea diferenței și a diversității în cadrul unității legăturilor frățești.

Este semnificativ faptul că Papa Francisc, cel mai puternic lider creștin din Europa, este de acord pe această temă cu cei care promovează GR: fraternitatea este valoarea Revoluției Franceze care a fost neglijată.[122] După cum am văzut, relațiile frățești nu sunt nediferențiate. În cadrul unei națiuni, există diferite niveluri de relații care țin de case, comunități locale și contexte naționale. De asemenea, există relații frățești *între* națiuni, care nu pot fi dezvoltate prin interacțiune exclusiv prin instituții centralizate, abstracte, care nu au niciun caracter cultural național.

A sugera acest lucru *nu este* o declarație de euro-scepticism.[123] Înseamnă, în schimb, a sugera că legăturile frățești dintre națiuni pot

---

[120] A se vedea Carlo Accetti "The European Union as a Christian democracy: a heuristic approach", *Journal of European public policy*, 27/9 (2020), 1329-1348.

[121] Fratelli Tutti, 3

[122] Fratelli Tutti, 26, cf. Confederal Europe, 102.

[123] Ar fi un salt fals să tragem această concluzie, căzând în capcana conform căreia „de multe ori pare imposibil să fii în același timp foarte pro-UE și în

fi dezvoltate doar prin intermediul unui aranjament *confederal*, mai degrabă decât al unei *federații*.[124] Țările europene nu ar trebui să fie privite ca autorități tribale în Malawi sau ca state în America, unde nivelul federal sau național de autoritate le depășește în cele din urmă pe toate celelalte. În schimb, în cadrul unui acord confederal, țările membre păstrează un nivel adecvat de autoguvernare pentru a menține relații puternice cu ceilalți membri.

Prin urmare, principala funcție a UE ca instituție ar trebui să fie aceea de a organiza grupuri și sisteme administrative care să faciliteze colaborarea în jurul problemelor-cheie care afectează pe toată lumea. Acesta este, de fapt, scopul instituției în primul rând, chiar dacă subsidiaritatea a alunecat în ierarhie. Întoarcerea la intenția sa inițială ar permite societății civile europene să se bucure de o relație mai degrabă fraternă decât birocratică. Politici specifice ar putea contribui la atingerea obiectivului general al acestui acord, de exemplu formalizarea confederalismului ca principiu, amânarea monedei unice și permiterea controlului imigrației la nivel național.[125] Toate aceste domenii politice sunt în continuă schimbare și nu este nerealist să se propună astfel de idei.

b. Cămine universale la prețuri accesibile

Un al doilea obiectiv politic cheie trece de la cea mai mare scară geopolitică la cea mai mică. Pentru ca beneficiile GR să se facă

---

același timp împotriva puterii prea mari acordate instituțiilor UE" (https://sallux.eu/news/future-of-the-eropean-union.html, accesat la 20/12/2021).

[124] A se vedea punctul de vedere al lui Johannes de Jong conform căruia „UE are nevoie de un concept mai puțin centralizat și mai confederal pentru viitorul UE" ("A Europe of Human Dignity", 4).

[125] Acestea sunt trei priorități politice din cele douăzeci propuse în *Confederal Europe*, 81-100.

simțite, trebuie să existe un angajament politic de a crea un cămin pentru fiecare gospodărie. O politică foarte concretă care poate fi promovată în această direcție este furnizarea universală de locuințe la prețuri accesibile. Acest lucru necesită disponibilitatea de a trata terenurile și casele ca fiind calitativ diferite de alte mărfuri, care pot fi comercializate liber pe piață. Guvernul și sectorul privat vor trebui să colaboreze (chiar dacă această colaborare este impusă prin lege) pentru a se asigura că locuințele sunt construite în mod continuu și că zonele rezidențiale nu sunt supuse exigențelor prețurilor comerciale ale terenurilor.

De cealaltă parte, este posibil să existe mai puține terenuri disponibile pentru a doua casă, fie în zonele rurale, fie în cele urbane. Nu poate exista o lege realistă împotriva deținerii mai multor case. Dar prioritatea unei locuințe pentru toți trebuie să prevaleze asupra libertății speculatorilor imobiliari de a face bani. Chiar dacă această politică trebuie neapărat pusă în aplicare la nivel național sau chiar local, ea va avea un impact mai mare dacă va fi urmărită ca o prioritate la nivel european. O parte din motivele sentimentului anti-UE este sentimentul că oamenii nu mai au control asupra propriilor comunități locale. Adesea, acest lucru este exprimat prin retorica anti-imigranți, însă problema de fond este că terenurile pot fi cumpărate de oricine, indiferent de relația sa cu comunitatea. Prin urmare, furnizarea de locuințe de către guvern pentru cetățenii săi și pentru cei cărora li s-a acordat statutul de imigrant trebuie să fie însoțită de un angajament din partea celor care cumpără sau închiriază locuințe la prețuri accesibile de a-și construi *un cămin* menținând relația cu o comunitate. Atunci când acest lucru se întâmplă, identitatea comunităților este menținută, iar amenințarea aparentă a apartenenței la o organizație transnațională începe să dispară. Străinii pot oferi diversitate și practici inovatoare, nu doar „diferență", așa cum este interpretată în mod negativ.

Unele comunități, în special cele urbane, vor fi în mod natural mai cosmopolite decât altele. Dar a trata cosmopolitismul ca pe un lucru implicit înseamnă a permite forțelor pieței să domine. Atunci când

factorii de decizie politică fac acest lucru, nu acordă nicio atenție impactului lor asupra acelor relații care construiesc un cămin și calcă în picioare un aspect central al ceea ce înseamnă să fii om. Aceasta se întâmplă și în cazul legislației referitoare la afaceri (precum și în cazul oamenilor de afaceri) care aleg locul de amplasare a firmelor ignorând adesea impactul pe care îl are asupra populației locale rezidente. În loc să fim conduși de câștigul financiar pentru acționari, „atât pentru viața de familie, cât și pentru mediu, trebuie să corectăm această situație și să punem oamenii și planeta înaintea profiturilor pe termen scurt”.[126]

Pentru ca oamenii să se simtă ca acasă, o politică de furnizare universală de locuințe trebuie să fie completată de angajamentul guvernului prin care se asigură că fiecărei așezări i se acordă capacitatea de a trăi o viață comunitară. Aici funcționează principiul descentralizării, cu un control maxim asupra problemelor locale legate de justiție, infrastructură, sănătate, educație și chiar dezvoltare economică. O creștere a practicilor de lucru la domiciliu în timpul pandemiei Covid poate avea unele aspecte negative, dar este o oportunitate pentru oameni de a se reloca în acele zone în care au cele mai puternice relații și de a construi o casă mai integrată.

c. Confederalismul și căminul universal

Urmărirea unei Europe confederale este legată de a face o prioritate din conceptul de „cămin” la nivel familial. Într-adevăr, numai atunci când comunitățile locale și națiunile sunt coerente din punct de vedere relațional, acestea sunt capabile să aibă relații sănătoase cu ceilalți. Acest lucru depinde, într-o anumită măsură, de politicile orientate mai degrabă către valoarea pentru părțile interesate decât către valoarea pentru acționari, care concentrează bogăția într-un număr mic de mâini și privează comunitățile în care își desfășoară

[126] Johannes de Jong, "A Europe of Human Dignity", 3.

activitatea companiile de beneficiile creșterii economice.[127] Dar există și un considerent la nivel național: atunci când există dezechilibre excesive de putere, unele națiuni pierd procente mari din forța lor de muncă. Altele trebuie să facă față mai multor probleme decât este normal pentru serviciile lor sociale și, cel mai tragic dintre toate, mii de persoane își asumă riscuri enorme (inclusiv vânzându-se ca sclavi) pentru a ajunge în locuri unde să beneficieze de dezvoltare și oportunități. GR poate contribui la revitalizarea DC ca mișcare la nivel european, oferind o bază pentru valorizarea fiecărei gospodării din fiecare națiune ca parte valoroasă a unei viziuni politice integrate și coerente, abordând unele dintre cele mai grave probleme interne și internaționale prin intermediul valorii-cheie cuprinse în conceptul „cămin".

15. Procese: cum ajungem acolo

Una este să ai aspirații de schimbare a politicilor bazate pe principii puternice, însă este cu totul altceva să ai o înțelegere realistă a modului în care aceste obiective pot fi atinse. Există mai multe opțiuni diferite pentru modul în care GR ar putea ajuta cauza creștin-democrată să avanseze spre realizarea viziunii pe care am prezentat-o aici. Dar înainte de a le examina, trebuie să remarcăm impactul indivizilor și al Bisericii pentru că ce este frumos la GR este că viziunea sa nu izolează activitatea „politică" ca singurul sau chiar principalul mod de a modela societatea și instituțiile sale. De aici, vom putea privi spre ceea ce majoritatea oamenilor ar considera a fi acțiune *politică*.

[127] A se vedea *Confederal Europe*, 51-64.

a. Puterea Cuvântului și a Bisericii

Primul pas spre realizarea viziunii politice a GR are deja loc în timp ce citiți această carte. Există un cinism cu privire la cuvinte în viața publică din cauza eșecului atâtor lideri de a pune în practică ceea ce predică. Însă, atunci când abordăm problema dintr-o perspectivă biblică, ar trebui să realizăm că există putere de a modela realitatea în cuvintele noastre. GR nu face altceva decât să conecteze textul care are un tip special de putere - Cuvântul lui Dumnezeu - la viața publică. Astfel, prin interacționare cu GR și prin interacționarea directă cu Biblia, se creează deja o legătură cu viziunea pe care o articulează. Pe această bază biblică, DC poate deveni un punct de adunare ecumenic ale cărui detalii sunt în continuă negociere, dar ale cărui precepte de bază sunt din ce în ce mai consolidate în credința comună a Bisericii. Implicarea creștinilor europeni într-un dialog deschis și sincer în vederea împărtășirii unei viziuni politice simple, dar puternice, cu rădăcini clare în Scriptură, ar reprezenta un pas major către realizarea obiectivelor acestei viziuni.

Dar acest prim pas nu poate fi ultimul pas. Pericolul este că ar putea exista o prăpastie prea mare care să separe imaginația creștină de realitățile dure ale unei ordini mondiale păcătoase, provocând demoralizare și retragerea din acțiune. Cum poate fi traversată această prăpastie? Cum ne putem îndrepta către o schimbare instituțională și sistemică care să arate că GR este mai mult decât un discurs ieftin? Răspunsul este că noi, ca Biserică, *suntem* deja acea schimbare politică. Adesea, a existat un efort atât de mare de a separa organismele ecleziale de politică, încât am uitat de realitatea politică a Bisericii. Cu toate acestea, în calitate de popor al lui Dumnezeu, există o mulțime de posibilități de a construi gospodării puternice, de a cultiva cămine, de a dezvolta comunitatea locală și calitatea relațională a înrudirii care funcționează atât în interiorul unui popor, cât și între națiuni. Aceasta nu este doar o comunitate alternativă, ci, din punct de vedere biblic, reprezintă primele roade ale Împărăției lui Dumnezeu care va acoperi întreaga creație nouă. În plus, modelarea tipului de relații pe care dorim să le promovăm

în lume va demonstra valoarea politicilor urmărite de DC și va împuternici pas cu pas societatea civilă să aibă un rol politic mai important decât cel pe care îl are în prezent.

b. Mișcare versus indivizi și partide

Ne deplasăm acum în afara Bisericii către sfera politică, așa cum este ea concepută în general. Aici, căile de acțiune tind să se încadreze între doi poli opuși. La un pol se află ideea unui singur partid creștin-democrat unit, cu filiale în fiecare națiune și o singură platformă politică urmărită la fiecare nivel. La celălalt pol se află adoptarea acestor principii și obiective politice de către fiecare persoană care este dispusă să le promoveze în cadrul structurilor existente, oricare ar fi acestea.[128] Una dintre abordări își concentrează toată energia către o instituție totalizatoare, în timp ce cealaltă nu creează nicio instituție, ci lucrează pentru reformarea tuturor celor care există deja, atât a partidelor politice, cât și a structurilor.[129]

S-au încercat și trebuie să se încerce în continuare multe variante ale opțiunilor de mai sus care se încadrează între cei doi poli. Ideea aici nu este de a pleda pentru o abordare care să le excludă pe toate celelalte. Într-adevăr, probabil că nimic nu se va schimba fără o

---

[128] Astfel, Sallux își bazează activitatea pe o agendă largă de „gândire relațională și principii biblice" (https://sallux.eu/what-sallux-stands-for.html, accesat la 14.9.2021). În Regatul Unit, organizația Christians in Politics încearcă să facă exact același lucru, apelând în mod deliberat la oameni din toate partidele (https://www.christiansinpolitics.org.uk/vision-mission, accesat la 14.9.21).

[129] Acest lucru se poate face chiar la nivelul politicienilor, ca în cazul grupului britanic Christians in Parliament, care este un "All-Party Parliamentary Group". Acestea sunt „grupuri informale de membri ai ambelor Camere cu un interes comun în anumite probleme"https://www.christiansinparliament.org.uk/about/who-we-are/, accesat la 14.9.21.

abordare multiplă. Rob Nijhoff remarcă acest lucru în cartea sa despre înțelepciunea politică, unde prezintă procedura de formare a unui partid politic (național). Deși susține valoarea unei astfel de abordări, el recunoaște că această abordare nu garantează nici măcar unirea creștinilor, cu atât mai puțin includerea altora.[130] Prin urmare, Nijhoff pledează pentru o mișcare mai amplă care poate informa și uni opiniile creștine fără a solicita o expresie instituțională singulară.[131] Aceasta este o propunere promițătoare, dar ne lasă să ne întrebăm cum ar putea arăta o astfel de mișcare.

Propunerea mea pentru încheierea acestei cărți este că gândirea relațională poate inspira o revitalizare a democrației creștine prin formarea unei rețele largi de organizații ale societății civile. Ideea nu este de a ocoli deținătorii actuali ai puterii din sferele publice și private, ci mai degrabă de a crea o alianță a oamenilor care relaționează pe baza rolurilor lor în instituțiile comunității locale (indiferent dacă sunt membri ai guvernului sau lideri de companii). Această abordare are ca efect construirea unei mișcări bazate pe relații reale care adâncesc fraternitatea pe măsură ce stabilesc un scop comun. Acest lucru nu numai că întărește structura societății, dar poate trage la răspundere organismele mai puternice, fără a se baza pe căile de schimbare pe care chiar aceste organisme tind să le controleze.

„Nu ar trebui să așteptăm totul de la cei care ne guvernează, pentru că asta ar fi copilăresc. Avem spațiul de care avem nevoie pentru co-responsabilitate de a crea și a pune în aplicare a unor noi procese și schimbări... Putem începe de jos și, de la caz la caz, să acționăm la

---

[130] Nijhoff stabilește procedura pentru aceasta în *Political Wisdom: A Future for Christian Politics*, trad. T. Mooibroek (Sallux: 2017), 119-123.

[131] El recomandă poziția mai largă a ChristenUnie, versiunea originală în olandeză a documentului lor apărând aici (https://www.christenunie.nl/l/library/download/urn:uuid:128e36fe-30fc-4b33-84bc-67b485670901/beginselverklaring+christenunie.pdf, accesat la 14.9.2021).

nivelurile cele mai concrete și locale, iar apoi să ne extindem la cele mai îndepărtate zone ale țării și ale lumii noastre" (*Fratelli Tutti*, 20).

Aceasta nu înseamnă să nu mai participăm la alegeri și alte modalități de implicare în mecanismele statului. În schimb, semnalez o oportunitate neglijată pentru DC pe care o abordare relațională înrădăcinată în Biblie ne ajută să o vedem pentru că tipul de configurații relaționale pe care le încurajează confederalismul fratern sunt potențial atractive pentru toți, nu doar pentru creștini. Promovarea unor servicii locale puternice și a unor oportunități de angajare care să mențină familiile înrădăcinate acasă ar trebui să fie în mod clar benefică pentru toți. Dar acest lucru se întâmplă cel mai eficient atunci când oamenii își construiesc case puternice, ospitaliere, unde îi primesc pe alții, când înființează sau participă la activități artistice și sportive locale și când contribuie la agricultura susținută de comunitate prin intermediul cooperativelor. Toate aceste activități și instituții au un impact politic, chiar înainte ca relațiile care le constituie să fie mobilizate pentru a organiza campanii pentru o infrastructură mai bună sau locuințe mai ieftine. Posibilitățile sunt literalmente nelimitate, iar Sallux, împreună cu partenerii săi, a explorat deja multe dintre modurile în care GR modelează aceste diverse sfere.[132]

Concluzii: către o democrație creștină revitalizată

Democrația creștină nu este moartă. Ea poate fi revitalizată prin conectarea la sursa sa, iar gândirea relațională face această conexiune. GR joacă rolul ecumenic de a reuni întreaga Biserică din Europa în urmărirea unei viziuni înrădăcinate în fundamentele sale

[132] Consultați site-ul Sallux (https://sallux.eu/) și, în special, librăria sa (https://sallux.eu/bookstore) pentru detalii privind modul în care acestea pot fi accesate.

biblice. În același timp, GR este universală prin ideea centrală a relației și prin modalitățile practice în care aceasta poate fi pusă în aplicare. Sarcina acestei cărți a fost de a prezenta modul în care funcționează GR, iar acum suntem în măsură să rezumăm argumentul în întregime.

a. Rezumarea argumentului

(Partea A, secțiunea 4) După cum sugerează și numele său, GR este despre relații. Acest termen simplu și accesibil asigură faptul că ceea ce discutăm se leagă de realitate, așa cum o experimentează deja toată lumea. Relațiile nu sunt doar un fenomen universal, ci sunt și universal importante; majoritatea oamenilor vor recunoaște că există o legătură strânsă între calitatea vieții lor și calitatea relațiilor lor. GR preia acest adevăr și îl extinde dincolo de domeniul privat în care „relațiile" sunt adesea discutate, gândindu-se la întreaga structură relațională a societății. Atunci când viața publică - cu toate instituțiile sale economice și politice - este privită prin prisma relațiilor, importanța relațiilor sănătoase devine evidentă.

Dar ce înțelegem prin „sănătos"? Dintre toate ideile diferite pe care le-am putea folosi, ideea centrală pe care am identificat-o este cea „fraternă". Relațiile sunt cele mai sănătoase atunci când sunt caracterizate de căldură, respect reciproc și grad de înrudire (înțelegând înrudirea în sens pozitiv; suntem conștienți de daunele pe care le poate provoca în sens negativ). Din punct de vedere politic, acest lucru încurajează dezvoltarea unei societăți civile prospere. În cadrul acesteia, oamenii pot participa la o serie de instituții interconectate, mai degrabă decât să fie dominați de organisme disproporționat de puternice, fie că este vorba de guvern, națiune, așa cum este definită cultural, corporații private sau chiar familie.

(5) Având în vedere această prezentare generală a GR, putem vedea cum este aprofundată și detaliată prin examinarea modului în care este acorată în Biblie. Revenind mai întâi la Vechiul Testament, vedem acolo o viziune politică pentru poporul lui Dumnezeu care

este întruchipată de Israel. Însă Israelul nu realizează decât parțial această viziune, care rămâne ca un ideal ce urmează să fie stabilit în viitor. Concentrându-ne în special asupra Torei și a legilor anului de veselie (jubiliar) din Leviticul 25, avem imaginea unei societăți în care structura politică este alcătuită din instituții conectate organic. În centrul acesteia se află mediul și, în special, darul de proprietate universală asupra pământului dat de către Dumnezeu, care permite fiecărei familii să întemeieze un cămin. Cu toate acestea, gospodăriile nu sunt unități închise; ele sunt deschise străinilor și fac parte din rețele mai largi în cadrul clanului, tribului și națiunii. Pentru ca această structură să fie menținută, nicio instituție (nici măcar familia) nu poate domina, iar fiecare organism colectiv are propria sa funcție, viața economică fiind, la rândul ei, modelată astfel încât să mențină aceste funcții. Acest principiu se aplică, de asemenea, la nivel internațional și transnațional, Israelul având un rol preoțesc în raport cu alte națiuni, conducând prin exemplu și învățând, dar fără a-i forța pe alții să se conformeze sau să fie subjugați.

Noul Testament preia acest ideal și îl reformulează în două moduri esențiale. În primul rând, Isus Hristos este revelat ca întruchiparea perfectă a vieții relaționale care a fost idealul lui Israel. În al doilea rând, poporul lui Dumnezeu este extins dincolo de granițele Israelului pentru a-i include pe toți cei care trăiesc sub autoritatea Regelui Uns, Isus Mesia, care a murit și a înviat. În puterea și unitatea Duhului, viziunea politică a Torei poate fi trăită în Biserică și în rețeaua sa internațională de gospodării conduse de mediatorii cuvântului lui Dumnezeu. Pe măsură ce această împărăție se dezvoltă, ea trebuie să se confrunte cu structurile instituționale adecvate în care calitatea relațională a înrudirii poate fi menținută, fie că este vorba de structuri interne, fie de cele ale lumii cu care membrii săi se confruntă.

(6) La baza perspectivei biblice asupra politicii pe care am dezvoltat-o se află câteva premise teologice privind natura relațională a realității. Acestea sunt ca niște piloni de susținere pe care GR își

poate stabili viziunea asupra societății. Toate pornesc de la prima dintre aceste premise, care este natura relațională a lui Dumnezeu ca Tată, Fiu și Duh. Din acest punct de plecare putem articula modul în care oamenii, creația non-umană, istoria însăși și Biblia pot fi înțelese într-un mod relațional. (**7)** Această legătură cu povestea universală a relațiilor lui Dumnezeu cu creația oferă GR un spațiu de relevanță politică, chiar și în Europa de astăzi, cu circumstanțele sale foarte diferite.

(**Partea B)** Pentru ca GR să fie utilă în revitalizarea DC, ea nu poate fi o ramură izolată de gândire a unui grup de reflecție din Anglia. În schimb, ea trebuie să participe alături de Biserica europeană, pe baza unui teren comun între principalele tradiții creștine. GR poate stabili acest teren comun, în special cu (**8)** accentul holistic relațional al ÎSC, **(9)** baza biblică a mișcării evanghelice, (**10**) fundamentele teologice ale ortodoxiei și (**11**) „suveranitatea sferei" caracteristică gândirii reformate. Cu toate acestea, utilizarea directă a Bibliei ca un cadru pentru toate aceste accente tradiționale nu face ca GR să fie irelevantă pentru lumea din afara Bisericii. (**12**) Felul în care aceasta descrie identitățile colective interdependente oferă spațiu pentru impulsurile relaționale întâlnite atât în liberalism, cât și în naționalism.

(Partea C) Pentru ca GR să treacă de la gândire la acțiune, aplicarea sa politică trebuie să fie înțeleasă în mod realist. Aceasta începe prin **(13)** definirea principiilor sale fundamentale, **(14)** identificarea domeniilor politice cheie pe care le poate viza și **(15)** stabilirea proceselor prin care pot produce schimbări. Conceptul călăuzitor de a avea locuințe pentru toți poate duce la crearea unor relații sănătoase la toate nivelurile societății. Politicile interne de proprietate universală a locuințelor se alătură politicii transnaționale de relații europene confederale pentru a atinge acest obiectiv. Dar procesul de schimbare nu se poate baza doar pe schimbarea politicilor. GR poate fi trăită în Biserică și în societatea civilă chiar înainte de a se lua o singură măsură politică.

b. O cale de urmat

Am rămas cu o provocare. Nu există o cale ușoară de urmat pentru DC. Conceptul simplu de relații înfloritoare are potențial transformator doar dacă este susținut de cadrul pe care ni-l oferă GR. Dezvoltarea acestui cadru necesită un angajament față de revelația lui Dumnezeu prin Hristos în Cuvântul rostit de Duhul Sfânt. Numai atunci când acest angajament va fi luat în serios se va realiza potențialul imens al DC în Europa și în afara ei. Această carte scurtă este presărată des doar cu idei foarte elementare despre cum arată GR la acest nivel practic. Este de datoria practicienilor de la toate nivelurile să exploreze mai mult acest aspect și să avanseze o agendă. Fie că sunt cetățeni, lideri bisericești, funcționari publici sau politicieni, toți au un rol de jucat. Dar toți trebuie să fie dispuși să colaboreze (și nu să concureze) pentru ca rolurile lor individuale să devină parte a unui întreg puternic. Aceasta este viziunea politică a casei lui Dumnezeu:

„Așadar, nu mai sunteți străini, nici oaspeți, ci concetățeni ai sfinților și membri ai casei lui Dumnezeu, zidiți pe temelia apostolilor și profeților, cu Isus Hristos însuși ca piatră din capul unghiului. În El, toată clădirea este unită și devine un templu sfânt pentru Domnul. În El, și voi sunteți zidiți împreună, prin Duhul Sfânt, într-o locuință a lui Dumnezeu" (Efeseni 2:19-22, traducerea mea).

Iată o viziune despre cum arată lumea atunci când societatea este formată din relații cu adevărat creștine. Aceasta nu este o realitate neîntrupată, o vagă speranță viitoare sau ceva care se întâmplă doar în spatele ușilor închise ale bisericilor noastre. Se întâmplă aici și acum în lume; democrația creștină, revitalizată de gândirea relațională, oferă o oportunitate unică de a participa la aceasta în cadrul vieții publice.

Mulțumiri

Acest proiect și-a început viața ca o încercare de a articula metodologia biblică a Centrului Jubilee pentru implicarea socială și politică (cunoscută sub numele de „gândire relațională"). Multe mulțumiri se cuvin echipei Centrului Jubilee, în rândul căreia o mare parte din gândirea reprezentată aici a fost formată în timpul interacțiunii noastre în 2021. Echipa de la acea vreme îi includea pe Charlee New, Philip Powell, Jonathan Tame, Elizabeth Taylor, Martin Wilde și Mercedes Williams. De asemenea, am beneficiat foarte mult de discuțiile animate cu fondatorul Centrului, Michael Schluter, și cu mentorul și prietenul meu, Wilf Wilde. Nu în ultimul rând, tot ceea ce citiți în aceste pagini este îmbogățit de dragostea și sprijinul soției mele, Mercedes, căreia i s-a alăturat acum bebelușul Kaleb, făcând din casa mea un loc de profundă susținere.

În parteneriat cu Sallux, obiectivele s-au extins în conformitate cu fluxul său de politici creștine. A devenit clar că o abordare biblică și relațională este esențială pentru revitalizarea democrației creștine necesare în Europa contemporană. Îi sunt recunoscător lui Johannes de Jong pentru mai multe discuții prin care a contribuit cu considerabila sa perspicacitate politică. De asemenea, el m-a ajutat să organizez „întâlniri ale experților" în cadrul curentului de politică creștină, precum și două ateliere cu practicieni din Finlanda (Tapio Luoma-aho), Olanda (Walter van Luik) și Irlanda de Nord (Rebecca Stevenson). Toate aceste discuții au contribuit într-un fel sau altul la realizarea proiectului, dar mulțumiri speciale se cuvin și celor care au citit și comentat proiecte sau secțiuni anterioare ale acestei cărți: Jouko Jääskeläinen, Johannes de Jong, Charlee New, Rob Nijhoff, Jonathan Tame, Tim Thorlby, Stephen Williams și Chris Wright.

În ciuda unei contribuții atât de bogate din multe părți, responsabilitatea pentru formularea finală din aceste pagini îmi aparține în întregime. Dar indiferent de formulare, nu pot pretinde că eu sunt sursa de inspirație, ci dimpotrivă, este revelația lui Dumnezeu prin Hristos în Cuvântul rostit de Duhul Sfânt. Singurul criteriu prin care se poate măsura impactul acestei cărți este măsura

în care ea transmite cu fidelitate cititorilor săi o perspectivă biblică. Dacă o face, sunt convins că va contribui la o revitalizare a democrației creștine (indiferent dacă rezultatele sunt vizibile imediat sau nu). În toate acestea, Dumnezeu va fi glorificat, iar eu voi fi mai mult decât mulțumit de rezultat.

Bibliografie

Această carte s-a bazat în principal pe textul biblic în sine. Cele două surse textuale principale sunt:

Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS) (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1967/77)

Novum Testamentum Graece (Nestle-Aland), ediția a 28ª (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012)

Toate citatele în limba engleză din textul principal sunt din *New International Version* (Londra: Hodder & Stoughton, 1979/85, 2011). Acolo unde această traducere pare problematică, am indicat problema și am inclus o explicație în notele de subsol.

Surse secundare

Accetti, C. I., *What is Christian Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019)

Andersen, F., "Israelite Kinship Terminology and Social Structure", *The Bible Translator* 20/1 (1969), 29-39

Ashcroft, J. et al, *The Relational Lens* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017)

Brandon, G. et al, *Two Perspectives on Christian Social Engagement: Catholic Social Teaching and Relational Thinking* (Cambridge: Jubilee Centre, 2017)

Bratt, J. D., *Abraham Kuyper: A Centennial Reader* (Carlisle: Paternoster, 1998)

Brueggemann, W., *The Prophetic Imagination, 40th Anniversary edition* (Minneapolis, MN: Fortress, 2018)

Cole, G. și Schluter, M., "From Personalism to Relationism: Commonalities and Distinctives" (Cambridge: Jubilee Centre, 2004)

Conn, D. et al, "Michael Gove backer won £164m in PPE contracts after 'VIP lane' referral" (The Guardian, 16.11.2021, accesat la 26.4.22)

Davis, D., "European Union (Withdrawal) Bill" (Parlamentary copyright House of Commons, 2017)

De Jong, J., "Life and Ethics" (Sallux, https://sallux.eu/news/life-and-ethics.html; accesat 4.4.22)

Eastman, S., *Paul and the Person* (Grand Rapids, MI: Eermans, 2017)

Ecumenical Patriarchate of Constantinople, "For the Life of the World: Toward a Social Ethos of the Orthodox Church" (2020)

European Commission, "Charter of Fundamental Rights of the European Union" (Official Journal of the European Union, 2012)

European People's Party, EPP Manifesto: "Let's Open the Next Chapter for Europe Together" (EPP, 2019)

Garratt, D., Guest, J. și Sloman, J., *Economics* 10th Ed. (Londra: Pearson, 2018)

Hartley, J. E., *Leviticus: Word Biblical Commentary* (Waco, TX: Word, 1992)

Hinde, R., *Relationships: A Dialectical Perspective* (Hove: Psychology Press, 1997)

Kuyper, A., *Lectures on Calvinism* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1931)

Lee, D., Mills, P. și Schluter, M., *Towards a Confederal Europe: Strong Nations, Strong Union - A Relational Economic Plan* (Amersfoort, NL: Sallux, 2017)

Mearscheimer, J., "The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities" (Prelegere la The Bush School of Government & Public Service, 2018, https://www.youtube.com/watch?v=jrE_RPNogG4, accesat la 26.4.22)

Mills, P. și Schluter, M., *After Capitalism* (Cambridge: Jubilee Centre, 2012)

Nelson, M. "Whither Fictive Kin? Or, What's in a Name?", *Journal of Family Issues* 2014, 35/2 (2014), 201-222

Nijhoff, R., *Political Wisdom: A Future for Christian Politics*, trad. T. Mooibroek (Amersfoort, NL: Sallux, 2017)

Organizația Națiunilor Unite, „Declarația Universală a Drepturilor Omului" (https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf, accesat la 6.4.22)

Papa Francisc, "Fratelli Tutti" (Vatican City: Vatican Press, 2020)

-. "Laudato Si'" (Vatican City: Vatican Press, 2015)

Samuelson, C., *A Relational Response to Climate Change* (Amersfoort, NL: Sallux: 2021)

Swiss Confederation, "The Federal Constitution of the Swiss Confederation" (https://www.ch.ch/en/demokratie/federalism/federalism/, accesat la 21.9.21)

The Third Lausanne Congress, "The Cape Town Commitment: A Confession of Faith and a Call to Action" (Lausanne, 2010)

Watts, J., *Isaia 1-33: Word Biblical Commentary* (Waco, TX: Word, 1985)

Williams, M. N., "A Cost of Discipleship? The Relationship Between Conversion and Almsgiving for the New Testament Authors" în Athanasios Despotis și Hermut Löhr (eds.), *Religious and Philosophical Conversion in the Ancient Mediterranean Traditions* (Leiden: Brill, 2022), 369-403

-. *Money Can't Fix Everything* (Cambridge: Jubilee Centre, 2020).

Williams, S. N., "Could God have commanded the slaughter of the Canaanites?", *Tyndale Bulletin* 63/2 (2012), 161-178

Wright, C. J. H., *Old Testament Ethics and the People of God* (Nottingham: IVP, 2004)

Peisajul politic al Europei este mai fragmentat astăzi decât în orice alt moment de după cel de-al Doilea Război Mondial. Există forțe de polarizare atât de puternice încât retorica „unității" sună din ce în ce mai goală. În același timp, democrația creștină europeană își pierde identitatea distinctivă și riscă să fie încorporată într-una dintre taberele concurente. Poate exista o cale promițătoare de urmat?

Această carte prezintă o viziune relațională care poate acționa ca o forță revitalizantă și unificatoare. Prin atingerea și depășirea rădăcinilor culturale și tradiționale ale diviziunii creștine, găsim în textul biblic o sursă unică pentru un teren comun politic în înțelegerea relațională a demnității umane. De multe ori, Biblia a fost folosită într-un mod care a creat diviziuni, dar în esența sa se află un mesaj care stabilește și susține relațiile la toate nivelurile societății. Prin această publicație, putem începe să vedem cum viziunea relațională devine realitate.

Dr. Matt Williams este un teolog originar din Țara Galilor, care a lucrat în Malawi, Irlanda de Nord și Anglia. Munca lui s-a focalizat pe modul în care Biblia conectează mesajul lui Isus Hristos cu implicarea concretă în domeniul social.

sallux
ECPP FOUNDATION